

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

LRZ.430.4.2024

Nr ewid. 118/2024/P/24/082/LRZ

Informacja o wynikach kontroli

PROPAGOWANIE I WDRAŻANIE ZDROWEGO ODŻYWIANIA

MISJA

Najwyższej Izby Kontroli jest niezależna, profesjonalna kontrola zadań publicznych w interesie obywateli i państwa

Dyrektor Delegatury NIK w Rzeszowie

Stefan Gados

/podpisano elektronicznie/

Wiceprezes Najwyższej Izby Kontroli

Piotr Miklis

/podpisano elektronicznie/

Prezes Najwyższej Izby Kontroli

Marian Banaś

/podpisano elektronicznie/

Warszawa, lipiec 2025 r.

Najwyższa Izba Kontroli

ul. Filtrowa 57

02-056 Warszawa

+48 22 444 50 00

nik@nik.gov.pl

www.nik.gov.pl

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW, SKRÓTOWCÓW I POJĘĆ.....	4
1. Wprowadzenie	5
2. Ocena ogólna.....	8
3. Synteza	10
4. Wnioski	26
5. Ważniejsze wyniki kontroli.....	28
5.1. Rozwiązania organizacyjne mające na celu propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania	28
5.2. Działania na rzecz propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania oraz ich efekty	50
6. Załączniki	76
6.1. Metodyka kontroli i informacje dodatkowe	76
6.2. Analiza stanu prawnego i uwarunkowań organizacyjno- ekonomicznych	81
6.3. Wykaz aktów prawnych dotyczących kontrolowanej działalności	96
6.4. Wykaz podmiotów, którym przekazano informację o wynikach kontroli	98

WYKAZ SKRÓTÓW, SKRÓTOWCÓW I POJĘĆ

dietetyk	wg słownika języka polskiego to specjalista opracowujący diety
Instytut	Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego PZH – Państwowy Instytut Badawczy
Narodowy Program Zdrowia na lata 2016–2020 lub NPZ 2016–2020	Narodowy Program Zdrowia na lata 2016–2020 przyjęty rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 4 sierpnia 2016 r. w sprawie <i>Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016–2020</i> ¹
Narodowy Program Zdrowia na lata 2021–2025 lub NPZ 2021–2025	Narodowy Program Zdrowia na lata 2021–2025 przyjęty rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 30 marca 2021 r. w sprawie <i>Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021–2025</i> ²
Narodowe Programy Zdrowia lub Programy NPZ	łącznie oba ww. Programy
Normy żywienia	<i>Normy żywienia dla populacji Polski i ich zastosowanie</i> , pod red. M. Jarosza, E. Rychlik, K. Stosia
PPIS	Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny
Rekomendacje w zakresie żywienia małego dziecka	rekomendacje określone w opracowaniu <i>Żywność dzieci w żłobkach. Praktyczne wprowadzenie aktualnych norm i zaleceń</i> według aktualnych norm żywienia dla populacji Polski z 2017 r., Instytutu Żywności i Żywienia w Warszawie ³
Rekomendacje dla szkół i przedszkoli	rekomendacje Instytutu dla szkół ⁴ i przedszkoli ⁵
rozporządzenie w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży	rozporządzenie Ministra Zdrowia z 26 lipca 2016 r. w sprawie <i>grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach</i> ⁶
ustawa o NIK	ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o <i>Najwyższej Izbie Kontroli</i> ⁷
ustawa o PIS	ustawa z dnia 14 marca 1985 r. o <i>Państwowej Inspekcji Sanitarnej</i> ⁸
ustawa o zdrowiu publicznym	ustawa z dnia 11 września 2015 r. o <i>zdroziu publicznym</i> ⁹
ustawa Prawo oświatowe	ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. <i>Prawo oświatowe</i> ¹⁰

¹ Dz. U. poz. 1492.

² Dz. U. poz. 642.

³ <https://www.gov.pl/web/gjs/zywnosc-dzieci-w-zlobkach> – dostęp: 4 kwiecień 2024 r.

⁴ Obiady Szkolne – Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny 2020, zbilansowanych zestawów obiadowych, red. K. Wolnicka, A. Taraszewska, 2020 r.

⁵ Żywność w przedszkolu w praktyce, wyd. Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego PZH – Państwowy Instytut Badawczy,

⁶ Dz. U. poz. 1154.

⁷ Dz. U. z 2022 r. poz. 623.

⁸ Dz. U. z 2024 r. poz. 416.

⁹ Dz. U. z 2024 r. poz. 1670, ze zm.

¹⁰ Dz. U. z 2024 r. poz. 737 ze zm.

1. WPROWADZENIE

Pytanie definiujące cel główny kontroli

Czy podmioty odpowiedzialne prawidłowo propagują i wdrażają zdrowe odżywianie?

Pytania definiujące cele szczegółowe kontroli

1. Czy organizacja jednostki była prawidłowa w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania?
2. Czy działania jednostki w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania były prawidłowe i czy osiągnięto zakładane efekty?

Jednostki kontrolowane

Ministerstwo Zdrowia, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Główny Inspektorat Sanitarny, Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego PZH - Państwowy Instytut Badawczy, żłobki, przedszkola, szkoły podstawowe, zespoły szkolno-przedszkolne oraz szkoły ponadpodstawowe (po 5 jednostek każdego rodzaju) – łącznie 29 jednostek.

Okres objęty kontrolą

2020–2024 (I kwartał) z wykorzystaniem dowodów sporządzonych przed i po tym okresie

Zdrowe odżywianie to inwestycja w zdrowie całego organizmu. Zbilansowana dieta, a więc odpowiednie proporcje składników pochodzące z różnych grup środków spożywczych, wpływa na prawidłowe funkcjonowanie wszystkich narządów i układów organizmu. Zasady zdrowego odżywiania powinny być propagowane i wdrażane od najmłodszych lat. Budowanie właściwych nawyków żywieniowych u dzieci znacząco wpływa na ich funkcjonowanie w życiu dorosłym. To właśnie wyuczone za młodu zachowania znajdują odzwierciedlenie w wyborach żywieniowych podejmowanych w wieku dojrzałym, co kształtuje stan zdrowia.

Wraz z postępem cywilizacyjnym styl życia – zarówno dzieci, młodzieży, jak i dorosłych – zmienia się, również w zakresie rekomendacji dotyczących prawidłowego odżywiania. Narodowe Centrum Edukacji Żywieniowej w 2020 r. wprowadziło talerz zdrowego żywienia, który jest rozszerzoną wersją piramidy żywienia. Powstał po to, aby nawet osoba niemająca wiedzy dietetycznej poradziła sobie z komponowaniem smacznych, zdrowych i wartościowych posiłków.

Rysunek nr 1
Talerz zdrowego żywienia

Źródło: e-book-Talerz-Zdrowego-Zywienia.pdf

W dokumencie pt. *Zdrowa przyszłość. Ramy strategiczne rozwoju systemu ochrony zdrowia na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r.*¹¹ niewłaściwe

¹¹ Załącznik do uchwały nr 196/2021 Rady Ministrów z dnia 27 grudnia 2021 r. <https://www.gov.pl/web/zdrowie/zdrowa-przyszlosc-ramy-strategiczne-rozwoju-systemu-ochrony-zdrowia-na-lata-2021-2027-z-perspektywa-do-2030>.

odżywianie zostało zaliczone do pozostałych¹² przyczyn utraconych lat życia w zdrowiu. W ramach narzędzia 1.3. *Wsparcie działań w kierunku kształtowania i rozwoju postaw prozdrowotnych oraz przedsięwzięć promujących zdrowy styl życia* wskazano, że pomimo dotychczasowej realizacji szeregu działań promujących zdrowy styl życia od najmłodszych lat, w dalszym ciągu istnieje konieczność inwestowania w zdrowie obywateli poprzez edukację, promocję i rozwój postaw prozdrowotnych, a upowszechnienie zdrowego stylu życia, obejmującego także aktywność fizyczną i właściwy sposób odżywiania się, powinno być efektem skoordynowanych i zakrojonych na szeroką skalę działań nie tylko organów władzy publicznej, podmiotów leczniczych, ale także organizacji działających na rzecz pacjentów w lokalnej społeczności.

Również eksperci¹³ podkreślają, co i dlaczego nie funkcjonuje właściwie w kwestii propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania oraz jakie kierunki działań należy podjąć. Wskazują m.in. na: narastające problemy związane z otyłością i jej negatywnymi, wieloaspektowymi skutkami¹⁴ oraz nieprawidłowymi nawykami żywieniowymi; możliwości organizowania zakupów i dostaw w taki sposób, aby zapewnić właściwą jakość posiłków; kwestie marnowania żywności (przyczyn, skutków i możliwych sposobów ograniczania); potrzeby i braki w szkoleniach dla personelu kuchennego oraz dietetyków; problemy w zastosowaniu norm żywienia dla dzieci i młodzieży w praktyce; wyzwania w zakresie organizacji posiłków w szkołach (m.in. wielkość, skład, pora serwowania i czas na zjedzenie posiłku oraz sposób jego podawania); efektywność systemu edukacji; programy żywieniowe kierowane do dzieci i młodzieży; budowę systemu zorientowanego na zdrowie z udziałem wielu grup interesariuszy.

W krajach europejskich wypracowano rozwiązania systemowe, które służą propagowaniu i wdrażaniu zdrowego odżywiania od najmłodszych lat¹⁵. Jednym z krajów, który wyróżnia się dobrze zorganizowanym systemem żywienia dzieci w szkołach jest Szwecja. System ten jest kompleksowy i skupia się na kilku kluczowych kwestiach: wysoka jakość posiłków, dostęp do wody pitnej, edukacja żywieniowa. Podobne podejście stosują: Finlandia, Dania i Norwegia, w których edukacja żywieniowa i zdrowe odżywianie dzieci w szkołach stanowią integralną część polityki zdrowotnej. Poza Skandynawią dobrze zorganizowanym systemem żywienia dzieci w szkołach wyróżniają się m.in. Francja, Hiszpania i Włochy.

¹² Jako główną przyczynę wskazano palenie i zażywanie tytoniu.

¹³ Na panelu ekspertów zorganizowanym przez NIK w dniu 24 stycznia 2024 r., dotyczącym propagowania i wdrażania zasad zdrowego odżywiania, (nagranie z tego wydarzenia dostępne jest na portalu intranetowym NIK: <https://portal.nik.gov.pl/infonik/orientacja-na-zdrowie-panel-ekspertow.html>).

¹⁴ Nie tylko zdrowotnymi, ale także ekonomicznymi, społecznymi, demograficznymi, itd.

¹⁵ <https://ncez.pzh.gov.pl/zywienie-w-placowkach/organizacja-zywienia-w-szkolach-europejskich-oraz-wplyw-wybranych-rozwiazan-na-sposob-zywienia-dzieci/>

We francuskich szkołach zapewniono wysoki standard jakości posiłków, które są przygotowywane z lokalnych, sezonowych produktów. Szkoły przykładają dużą wagę do estetyki i smaku posiłków. Jedzenie jest częścią kultury, a dzieci uczą się, jak cieszyć się różnorodnymi, zdrowymi produktami spożywczymi dokonując ich świadomego wyboru.

NIK w wyniku przeprowadzonych kontroli dotyczących dostępności profilaktyki i leczenia otyłości zarówno u dzieci i młodzieży¹⁶, jak i osób dorosłych¹⁷, wskazała na potrzebę przygotowania i wdrożenia ogólnopolskiego, międzyresortowego, kompleksowego planu profilaktyki nadwagi i otyłości obejmującego m.in. edukację żywieniową. Jak dotąd postulat ten nie został zrealizowany.

Kontrola niniejsza została podjęta z własnej inicjatywy NIK z uwagi na powyższe kwestie, jak również uwzględniając fakt, iż objęta nią tematyka stanowi kontynuację prowadzonych przez NIK kontroli w zakresie problematyki chorób związanych z niewłaściwym odżywianiem¹⁸. Celem kontroli było wskazanie czy podmioty odpowiedzialne prawidłowo propagują i wdrażają zdrowe odżywianie. Wartością dodaną kontroli była identyfikacja nieprawidłowości w celu ich wyeliminowania oraz wskazanie dobrych praktyk dla jak najszerszego ich rozpowszechnienia i stosowania przez zobowiązane podmioty.

¹⁶ Nr ewid. 133/2021/P/20/079/LRZ, Dostępność profilaktyki i leczenia dla dzieci i młodzieży z zaburzeniami metabolicznymi wynikającymi z otyłości i chorób cywilizacyjnych.

¹⁷ Nr ewid. 99/2023/P/23/080/LRZ, Profilaktyka i leczenie otyłości u osób dorosłych.

¹⁸ W szczególności P/20/079 oraz P/23/080.

2. OCENA OGÓLNA

Nieprawidłowe
propagowanie
i wdrażanie
zdrowego odżywiania

Odpowiedzialne podmioty nieprawidłowo propagowały i wdrażały zdrowe odżywianie.

I. Właściwi ministrowie rozpoznawali co prawda potrzeby w obszarze zdrowego odżywiania, jednak do rozwiązywania istniejących problemów nie zastosowali kompleksowego podejścia, w tym poprzez ukształtowanie spójnej polityki publicznej, nie zapewnili odpowiednich mechanizmów finansowania i nie sprawowali należytego nadzoru nad całością tego obszaru.

Obarczony licznymi wadami sposób definiowania efektów podejmowanych działań skutkował brakiem możliwości prowadzenia prawidłowego monitoringu, a w konsekwencji utrudniał lub uniemożliwiał ich ocenę w sytuacji utrzymywania się negatywnych trendów¹⁹. Taki stan, w ocenie NIK potwierdza, że podjęte przez Ministra Zdrowia działania dotyczące obszaru objętego niniejszą kontrolą były niewystarczające dla poprawy sposobu odżywiania ludności kraju. Co więcej, pomimo działań podejmowanych przez właściwych ministrów, nie stworzono odpowiednich warunków do prowadzenia edukacji żywieniowej oraz zapewnienia zbilansowanego żywienia dzieci i młodzieży, co Najwyższa Izba Kontroli ocenia negatywnie. Główny Inspektor Sanitarny nie dokonywał oceny działalności oświatowo-zdrowotnej prowadzonej przez szkoły, uczelnie wyższe i środki masowego przekazu. Z kolei Minister Edukacji nie podjął działań w celu wyeliminowania nierównego traktowania uczniów w zakresie ponoszenia opłat za gorący posiłek w zależności od formy jego zapewnienia (kuchnia własna czy catering).

II. Podejmowane przez kierowników placówek działania były w większości przypadków niewłaściwe i niewystarczające, skutkiem czego dzieciom nie dostarczano posiłków o odpowiedniej jakości, a edukacja w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania była skoncentrowana na przekazywaniu wiedzy teoretycznej, natomiast pozbawiona elementów praktycznych.

Organizacja żywienia dzieci i młodzieży w większości skontrolowanych placówek była niedostosowana do potrzeb, czego skutkiem była nieprawidłowa realizacja zadań, zwłaszcza w zakresie wdrażania zdrowego odżywiania. W jednostkach tych w szczególności nie zapewniono odpowiednich warunków sanitarno-higienicznych, dekadowe jadłospisy

¹⁹ Dostępne dane dotyczące udziału osób otyłych powyżej 20. roku życia w całej populacji Polski, wykazywały tendencję rosnącą - od 23,7 % dla kobiet oraz 27,3 % dla mężczyzn w 2016 r. do odpowiednio 24,6 % i 32,2 % w 2022 r. Na podstawie danych NCD Risk Factor Collaboration "Worldwide trends in underweight and obesity from 1990 to 2022: a pooled analysis of 3663 population-representative studies with 222 million children, adolescents, and adults" The Lancet Vol. 403, 2024, <https://www.ncdrisc.org/>, dostęp na dzień 26 czerwca 2025 r.

nie spełniały wymogów prawa i nie odpowiadały standardom²⁰, występowały rozbieżności pomiędzy produktami i posiłkami ujętymi w jadłospisie podanym do wiadomości dzieci i rodziców a faktycznie serwowanymi posiłkami. Jakkolwiek w objętych kontrolą jednostkach na ogół zapewniono – w różnej formie – nieograniczony dostęp do wody pitnej, to w wielu placówkach był on możliwy jedynie w kranach zlokalizowanych w toaletach²¹.

W placówkach prowadzących własną kuchnię podejmowano działania celem ograniczenia marnowania jedzenia, jednak w żadnej z nich nie prowadzono monitoringu w tym zakresie. W placówkach, w których zorganizowano catering, za odbiór odpadów odpowiadał dostawca, co powodowało, że ilość marnotrawionego jedzenia w ogóle nie była przedmiotem zainteresowania kierowników tych jednostek.

Do powstania nieprawidłowości dotyczących zbiorowego żywienia w placówkach, w ocenie NIK przyczyniło się ustalenie zbyt niskich stawek żywieniowych, co nie sprzyjało pozyskiwaniu produktów i posiłków spełniających wymogi jakościowe, a także przygotowywanie posiłków przez niewykwalifikowaną kadrę. Wprawdzie placówki prowadziły edukację w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania, jednak rzadkością były zajęcia praktyczne. Teoria mijała się z praktyką, bowiem uczniowie w sklepikach szkolnych lub automatach *vendingowych* mogli kupować żywność, która zawierała zbyt duże ilości cukru, tłuszczu i soli. Przyczyną powyższego była nie tylko niewiedza i zaniedbania odpowiedzialnych pracowników, ale także niewłaściwy nadzór ze strony kierowników kontrolowanych podmiotów.

III. Dostrzegając szereg dobrych praktyk w badanym obszarze, NIK zwraca jednocześnie uwagę, że miały one przede wszystkim lokalny charakter i opierały się głównie na indywidualnych inicjatywach.

²⁰ Rozporządzenie w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży, *Rekomendacje dla szkół i przedszkoli, Rekomendacje w zakresie żywienia małego dziecka, Normy żywienia*.

²¹ Z badania przeprowadzonego przez powiatowe stacje sanitarno-epidemiologiczne w ponad 14 tys. szkół na terenie Polski wynika, że w 2023 r. 2/3 szkół nie zapewniało dostępu do wody pitnej w formie źródła, poidła lub wody w dzbankach.

3. SYNTEZA

Działania legislacyjne służące propagowaniu i wdrażaniu zdrowego odżywiania

Zarówno Minister Zdrowia, jak i Minister Edukacji w okresie objętym kontrolą podejmowali działania legislacyjne na rzecz propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania. Minister Zdrowia inicjował i brał udział w pracach legislacyjnych dotyczących organizacji żywienia, uczestniczył w przygotowaniu przepisów mających na celu ograniczenie spożywania napojów z dodatkiem substancji o właściwościach słodzących oraz kofeiny lub tauryny, wydał rozporządzenia dotyczące programów pilotażowych m.in. związanych z zapewnieniem kompleksowej opieki osobom z otyłością. Wprowadzone rozporządzeniami Ministra Edukacji, przed okresem objętym kontrolą, zmiany w podstawie programowej na każdym etapie kształcenia stworzyły warunki sprzyjające upowszechnianiu w placówkach należących do systemu oświaty wiedzy na temat zdrowego odżywiania i budowania postaw prozdrowotnych. Ponadto jednostki systemu oświaty zobowiązane zostały do upowszechniania wiedzy o zasadach racjonalnego odżywiania oraz przeciwdziałaniu marnowaniu żywności²². Natomiast od 1 września 2022 r. szkoły podstawowe zobligowano do zapewnienia uczniom możliwości skorzystania z gorącego posiłku i stworzenia warunków do jego spożycia. Minister Edukacji nie podjął jednak skutecznych działań legislacyjnych w celu doprecyzowania przepisów, związanych z ponoszeniem przez rodziców uczniów, kosztów za korzystanie z innych form zapewnienia gorącego posiłku niż stołówka szkolna. Takie zaniechanie skutkowało zróżnicowaną sytuacją prawną uczniów, korzystających z tych posiłków w czasie pobytu w szkole. [str. 53–56]

Brak strategicznego planowania działań przy rozpoznanych potrzebach

W jednostkach centralnych²³ rozpoznawano potrzeby dotyczące propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania. Ministerstwo Zdrowia zlecało przeprowadzenie badań dotyczących sposobu odżywiania się Polaków. Analizowało również dostępne dane o takiej tematyce, w tym te opracowane przez Instytut jako zadania statutowe – własne badania naukowe w zakresie dotyczącym propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania²⁴. W Ministerstwie Edukacji Narodowej gromadzono dane, w szczególności o liczbie dzieci i młodzieży z niedowagą, nadwagą, otyłością, pochodzące z raportów i badań wykonywanych w tym zakresie przez różne instytucje i podmioty. Minister Edukacji nie skorzystał natomiast z możliwości zapewnienia sobie raportowania danych o liczbie podmiotów i wniosków (w tym o wnioskowanych kwotach), które nie

²² Na podstawie rozszerzenia przepisu art. 1 ustawy *Prawo oświatowe*, poprzez dodanie pkt 15a.

²³ Należy przez to rozumieć jednostki objęte kontrolą: Ministerstwo Zdrowia, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Główny Inspektorat Sanitarny oraz Instytut.

²⁴ Które wpisywały się w określone dla Instytutu kierunki działalności naukowej, rozwojowej i wdrożeniowej na lata 2020–2024 oraz corocznie stanowiły komponent planów zadaniowych.

otrzymały dofinansowania w ramach programu *Posiłek w szkole i w domu*²⁵, i nie posiadał aktualnych informacji o potrzebach szkół w zakresie bazy żywieniowej. W Głównym Inspektoracie Sanitarnym do planowania zadań wykorzystywano m.in. informacje dotyczące wskaźników zdrowotnych, gromadzone przez Instytut.

Chociaż zdiagnozowano złożoność problemu, Minister Zdrowia jako organ odpowiedzialny za system opieki zdrowotnej, nie opracował dokumentów, o charakterze strategicznym, kształtujących spójną politykę państwa w obszarze właściwego odżywiania jako elementu zdrowia publicznego. W szczególności nie wykorzystano do tego celu *Narodowych Programów Zdrowia*. Wprawdzie w dokumentach tych ujęto zadania związane z problematyką żywienia²⁶, to jednak nie opisano w nich odpowiednich do potrzeb kompleksowych działań – kształtujących spójną politykę państwa w obszarze właściwego odżywiania się – jako elementu zdrowia publicznego. Nie wykorzystano w pełnym zakresie do tego celu takich narzędzi, jak np. polityka fiskalna, „przyjazne” etykietowanie, reklama. Co więcej, w przypadku *NPZ 2021–2025* zrezygnowano – mimo braku racjonalnych przesłanek, tj. wiarygodnych danych o poprawie sposobu żywienia – z kontynuowania niektórych zadań ujętych w poprzednim programie, których realizacja pozostawała aktualna. Dotyczyło to w szczególności kwestii zwiększania dostępności produktów spożywczych zalecanych do spożycia, ograniczenia presji marketingowej produktów niezalecanych do nadmiernego spożycia, kierowanej w szczególności do dzieci i młodzieży czy podejmowania inicjatyw upowszechniających prawidłowe żywienie. Przedsięwzięcia ujęte w *NPZ 2021–2025* były zatem niewystarczające, ponieważ nie odnosiły się do najistotniejszych czynników wpływających na prawidłową dietę, a tym samym na poprawę sposobu żywienia.

Obok wskazanych dokumentów o charakterze długofalowym zarówno w Ministerstwie Zdrowia, jak i pozostałych jednostkach centralnych, działania sprzyjające propagowaniu i wdrażaniu zdrowego odżywiania ujmowano także w ramach bieżącej działalności tych jednostek. Obejmowały one głównie: prowadzenie badań m.in. w zakresie występowania czynników ryzyka zdrowotnego, wpływu żywienia na stan zdrowia społeczeństwa, nawyków żywieniowych; publikacje raportów, materiałów edukacyjnych; organizację szkoleń i wdrażanie projektów

²⁵ Przyjęty uchwałą nr 140 Rady Ministrów z dnia 15 października 2018 r. w sprawie ustanowienia wieloletniego rządowego programu „Posiłek w szkole i w domu” na lata 2019–2023 (M.P. 2018 poz. 1007), a następnie uchwałą nr 149 Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 2023 r. w sprawie ustanowienia wieloletniego rządowego programu „Posiłek w szkole i w domu” na lata 2024–2028 (M.P. 2023 poz. 881), dalej: program *Posiłek w szkole i w domu*.

²⁶ W przypadku *NPZ 2016–2020* były to działania przewidziane do realizacji w ramach celu nr 1 „Poprawa sposobu żywienia, stanu odżywienia oraz aktywności fizycznej społeczeństwa”, a dla *NPZ 2021–2025* działania ujęte dla celu nr 1 „Profilaktyka nadwagi i otyłości”.

związanych z tematyką zdrowego odżywiania. Podejmowane akcje, mające na celu propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania, w głównej mierze kierowane były do dzieci i młodzieży, natomiast do pozostałych grup wiekowych w zakresie ograniczonym do publikacji i informacji zamieszczanych w mediach społecznościowych. Nie planowano i nie realizowano działań w formie programów dla osób dorosłych i seniorów. [str. 28–30]

**Niewłaściwe założenia
monitoringu i oceny
podejmowanych
działań**

Założenia w zakresie monitoringu i oceny działań zaplanowanych na rzecz propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania – w *Narodowych Programach Zdrowia* oraz w innych programach, projektach i planach działalności²⁷ – przyjęte były w sposób, który nie pozwalał na dokonanie przez podmioty je realizujące pełnej, rzetelnej i obiektywnej oceny zaplanowanych celów. W projektach *Programów NPZ* sporządzonych przez Ministra Zdrowia nie wskazano wartości bazowych i docelowych wskaźników monitorowania efektów zadań dla przyjętych celów związanych z prawidłowym odżywianiem, w konsekwencji czego nie zapewniono narzędzi służących ich ocenie. Ponadto zaproponowanie w *NPZ 2021–2025* tylko jednego wskaźnika monitorowania określonego jako „spożycie warzyw” było niewystarczające dla prowadzenia skutecznego monitoringu i oceny celu nr 1 *Profilaktyka nadwagi i otyłości* ujętego w tym programie.

W Ministerstwie Edukacji Narodowej dla celów związanych z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania, określonych w Planach działalności na poszczególne lata w okresie objętym kontrolą²⁸, przyjęto mierniki, które były nieadekwatne do oceny stopnia realizacji tych celów²⁹. Nie było zatem możliwości dokonania oceny wpływu realizowanych zadań na zmiany postaw i nawyków żywieniowych wśród uczniów.

Na etapie projektowania Planów działalności³⁰ w Głównym Inspektoracie Sanitarnym nie ustalono mierzalnych, adekwatnych kryteriów stopnia realizacji celów dotyczących kształtowania postaw i zachowań zdrowotnych. Co więcej dla realizowanych programów edukacyjnych „Trzymaj formę!” i „Skąd się biorą produkty ekologiczne” w ogóle nie określono takich mierników, a w przypadku aktywności internetowej nie wskazano nawet celów jej prowadzenia. Z tego względu dokonanie pomiaru stopnia osiągnięcia celów założonych w Planach działalności i programach edukacyjnych, jak również oceny skuteczności wpływu

²⁷ Realizowanych w Ministerstwie Edukacji Narodowej i Głównym Inspektoracie Sanitarnym.

²⁸ Z wyjątkiem roku 2020, kiedy to w Planie działalności Ministra na 2020 r. nie ujęto celów dotyczących propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania.

²⁹ Np. mierniki produktu w postaci liczby zaplanowanych do publikacji materiałów oraz liczby uczestników szkoleń.

³⁰ Z wyjątkiem roku 2022, kiedy to w Planie działalności Głównego Inspektora Sanitarnego na 2022 r. nie ujęto celów dotyczących propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania.

podejmowanych działań na zmiany postaw i nawyków żywieniowych społeczeństwa, było niemożliwe.

NIK zwraca uwagę, iż strategiczne planowanie działań pozwala na lepsze ich ukierunkowanie, a tym samym prawidłowe ukształtowanie spójnej polityki państwa. Niezbędnym elementem planów powinno być wskazanie mierzalnych celów oraz opracowanie adekwatnych kryteriów oceny stopnia ich realizacji, z wykorzystaniem określonych wskaźników bazowych i docelowych oraz ich źródeł. Ustanowienie właściwych wskaźników pomiaru oraz określenie wartości bazowych i docelowych umożliwia nie tylko monitorowanie w kontekście terminowości osiągnięcia zamierzonych planów, ale także motywuje do działania w ramach projektu czy programu oraz zapewnia odpowiedzialność i transparentność działań.

[str. 30–31]

**Niepełna
realizacja zadań**

Na propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania Minister Zdrowia przeznaczył w okresie objętym kontrolą w ramach *Narodowych Programów Zdrowia* środki w łącznej wysokości 20 927,4 tys. zł. Wykonane zadania polegały głównie na: realizacji projektów związanych z promowaniem zdrowego stylu życia, publikowaniu materiałów edukacyjnych oraz współpracy z innymi resortami, podmiotami i miały na celu przede wszystkim poszerzenie wiedzy wśród interesariuszy na temat zdrowego odżywiania. Jednak tylko w Instytucie zrealizowano wszystkie zaplanowane przedsięwzięcia, osiągając przy tym zakładane wskaźniki produktu, określone dla działań związanych z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania. W pozostałych trzech jednostkach odnotowano przypadki niewykonania zaplanowanych zadań ujętych w *Narodowych Programach Zdrowia* lub planach działań tych jednostek, albo wynikających z obowiązków prawnych.

W Ministerstwie Zdrowia nie wykonano dwóch zadań ujętych w celu operacyjnym nr 1 *NPZ 2016–2020*, a kolejne zrealizowano tylko częściowo. W szczególności Minister Zdrowia podpisał umowę na realizację jednego zadania po upływie prawie trzech miesięcy od zakończenia konkursu, co uniemożliwiło realizację zadania w zakresie zakładanym na 2023 r. i spowodowało konieczność zwrotu części niewykorzystanej dotacji. Minister Zdrowia nie zakończył również prac nad rozporządzeniem określającym wymagania obowiązujące przy prowadzeniu żywienia zbiorowego. Zadanie polegające na ustandaryzowaniu żywienia w szpitalach poprzez określenie norm żywieniowych dla pacjentów powierzono mu w dwóch strategicznych dokumentach: *Narodowej Strategii Onkologicznej na lata 2020-2030*³¹ i *NPZ 2021–2025*.

³¹ Przyjętej uchwałą nr 10 Rady Ministrów z dnia 4 lutego 2020 r. w sprawie przyjęcia programu wieloletniego pn. *Narodowa Strategia Onkologiczna na lata 2020–2030* (M. P. z 2022 poz. 189, ze zm.).

Minister Edukacji, w ramach realizacji zadania ujętego w *NPZ 2016–2020*, wprowadził zmiany w podstawie programowej na każdym etapie kształcenia. Służyły one upowszechnianiu w placówkach należących do systemu oświaty wiedzy na temat zdrowego odżywiania i budowania postaw prozdrowotnych. W związku z tym Minister Edukacji inicjował i realizował działania o charakterze szkoleniowym, badawczym oraz edukacyjnym, był także współuczestnikiem projektów wdrażanych przez inne podmioty. Podejmowane zadania miały charakter pomocniczy oraz uzupełniający do podstawy programowej i ramowych planów nauczania w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania. W Ministerstwie Edukacji Narodowej nie wykonano w pełnym zakresie zadania ujętego w Planie działalności na rok 2021 r., tj. nie opublikowano zakładanej liczby materiałów edukacyjnych związanych z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania.

Główny Inspektor Sanitarny nie zapewnił dokonywania ocen działalności oświatowo-zdrowotnej, o której mowa w art. 6 pkt 4 ustawy o *PIS*, w odniesieniu do propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania. Inspektor nie realizował tego zadania samodzielnie oraz w ramach koordynacji i nadzoru nad jednostkami *PIS* – nie powierzył im tego obowiązku w pełnym zakresie. [str. 50–53]

**Ograniczony
monitoring i nadzór
nad realizacją działań**

Skontrolowane jednostki centralne nie monitorowały efektów realizowanych zadań i programów w kontekście stopnia osiągnięcia celów, dla których je podjęto, zatem nie była możliwa ocena skuteczności ich wpływu na zmiany postaw i nawyków żywieniowych społeczeństwa. Monitoring ograniczony został głównie do badania mierników produktu, tj. liczby zrealizowanych zadań i programów oraz stopnia lub liczby ich uczestników. W ocenie NIK takie podejście wynikało w szczególności z faktu, iż jednostki centralne, planując działania, nie określały adekwatnych kryteriów oceny stopnia realizacji celów przypisanych zarówno do zadań ujętych w programach, projektach czy planach działalności, jak i wykonywanych w ramach zadań własnych. W niektórych przypadkach dla planowanych przedsięwzięć nie określano nawet celów, które miałyby zostać osiągnięte dzięki prowadzonej aktywności. W szczególności Minister Zdrowia – wbrew postanowieniom *NPZ 2016–2020* – nie dokonał ewaluacji tego programu, a także nie publikował na stronie internetowej osiągniętych wartości wskaźnika monitoringu *NPZ 2021–2025*. Minister Edukacji – w ramach prowadzonego przez kuratorów oświaty nadzoru pedagogicznego – nie monitorował wprowadzonych do systemu oświaty zmian legislacyjnych w obszarze realizacji przez przedszkola i szkoły obowiązków związanych z: upowszechnianiem wiedzy o zasadach racjonalnego odżywiania oraz przeciwdziałaniu marnowaniu żywności, a także zapewnienia uczniom możliwości korzystania z gorącego posiłku. W tym zakresie Minister

Edukacji nie korzystał z możliwości współpracy z Głównym Inspektorem Sanitarnym³², wobec czego nie posiadał informacji o sposobie realizacji przez szkoły obowiązków związanych ze zdrowym odżywianiem. Tymczasem w skontrolowanych jednostkach odnotowano nieprawidłowości, które dotyczyły nieprowadzenia działań związanych z rozpowszechnianiem wśród uczniów wiedzy w zakresie zasad zdrowego odżywiania oraz przeciwdziałaniem marnowaniu żywności, a także niezapewnieniem gorącego posiłku w szkole podstawowej.

O ile w Instytucie w kontroli nie stwierdzono nieprawidłowości w zakresie nadzoru nad realizacją zadań związanych z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania, to w pozostałych jednostkach centralnych odnotowano takie przypadki. Sprawowany nadzór nad niektórymi powierzonymi zadaniami, w tym wynikającymi z wprowadzonych zmian legislacyjnych był niepełny i nierzetelny, albo nie był wykonywany wcale. Z kolei Minister Zdrowia nierzetelnie sprawował nadzór nad Głównym Inspektorem Sanitarnym w zakresie realizacji zadania związanego z oceną działalności oświatowo-zdrowotnej realizowanej przez szkoły i inne placówki oświatowo-wychowawcze, szkoły wyższe oraz środki masowego przekazu. Takie podejście stwarzało ryzyko rozprzestrzeniania nieprawdziwych informacji związanych z odżywianiem, zwłaszcza z wykorzystaniem Internetu i mediów społecznościowych. Potencjalne skutki takich działań mogą prowadzić do praktykowania żywienia według dostępnych w mediach wzorców, w tym również zagrażających zdrowiu.

[str. 56–58]

**Brak gwarancji
dostarczania posiłków
i produktów
spełniających
właściwe wymogi**

Nie wszystkie skontrolowane jednostki³³ w prawidłowy sposób zaplanowały lub zorganizowały kwestie związane z przygotowaniem i serwowaniem gorących posiłków dla dzieci przebywających w tych placówkach. Spośród 25 skontrolowanych jednostek, gorące posiłki serwowano w 21 z nich³⁴, najczęściej przygotowując i podając je z wykorzystaniem własnej kuchni i jadalni – 13 jednostek, w czterech kolejnych zapewniono catering (w SP w Dobrzemiu Wielkim Dyrektor tej placówki nie wywiązał się z obowiązku określonego w art. 106a ustawy *Prawo oświatowe*, a możliwość zakupu posiłków zorganizowała Rada Rodziców), w dwóch jednostkach korzystano z usług kuchni prowadzonej przez inne placówki należące do systemu oświaty, a jedna szkoła wdzierzała kuchnię wraz z zapleczem dla podmiotu zewnętrznego. W ZSP w Gdańsku zastosowano mieszaną formułę – posiłki z własnej

³² Jako organem nadzorującym zbiorowe żywienie w placówkach oraz zobowiązanym do dokonywania oceny działań oświatowo-zdrowotnych prowadzonych m.in. przez szkoły.

³³ Żłobki, przedszkola i szkoły objęte kontrolą.

³⁴ W czterech szkołach ponadpodstawowych nie serwowano dla uczniów gorącego posiłku (brak ustawowego obowiązku w tym zakresie). Możliwość taką zapewniono w LO w Kartuzach, które wchodziło w skład Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 2 w Kartuzach.

kuchni zapewniono dla uczniów szkoły podstawowej, zaś do oddziałów przedszkolnych catering dostarczał podmiot zewnętrzny. W 18 z 21 skontrolowanych podmiotów, w których dzieci mogły skorzystać z gorącego posiłku gromadzono informacje o specjalnych potrzebach żywieniowych dzieci, jeżeli takie występowały, a w miarę możliwości placówki zapewniały takim podopiecznym posiłki zgodne z określonymi wymaganiami. Zasadniczo w placówkach, w których funkcjonowała kuchnia, posiłki przygotowywano z towarów spożywczych dostarczanych przez dostawców zewnętrznych, z którymi zawierano umowy zapewniające produkty pożądanej jakości. Tylko w dwóch jednostkach dokonywano zakupów na bieżąco, bez zawierania umów, które gwarantowałyby dostawy uprzednio zamówionego towaru. W przypadku jednostek, które korzystały z usług innych podmiotów, na osiem takich placówek tylko dwie szkoły zawierając umowy określiły w nich dane dotyczące jakości dostarczanych posiłków oraz możliwości dokonywania ich weryfikacji i kontroli, zaś w przypadkach niewywiązywania się z postanowień umowy zapisy w zakresie kar i odstąpienia od umowy. W pozostałych sześciu placówkach nie zabezpieczono w pełnym zakresie interesów placówki, gdyż w umowach lub porozumieniach na dostawę posiłków nie ujęto postanowień o możliwości weryfikacji dostawy, karach lub odstąpieniu od umowy, a w niektórych z nich nie ujęto nawet postanowień o jakości dostarczanych posiłków. Zdaniem NIK umowy zawierane zarówno z dostawcami produktów spożywczych, jak i gotowych posiłków, powinny być tak skonstruowane, aby w pełni zabezpieczały interesy placówki, a co za tym idzie – odpowiednie żywienie dzieci. Umowy powinny określać w szczególności elementy odnoszące się do jakości dostaw i uprawnień w zakresie ich weryfikacji i kontroli, a także możliwości zastosowania kar oraz określenia przypadków odstąpienia od umowy.

[str. 32–35]

Infografika nr 1

Jednostki objęte kontrolą serwujące gorący posiłek, z uwzględnieniem przyjętego sposobu organizacji żywienia

							
Województwo podkarpackie	 Żłobek Gminny w Brzeżnicy	✗	✓	✗	✗	✗	✗
	 Publiczne Przedszkole w Czudcu	✓	✗	✗	✗	✗	✗
	 Zespół Szkół w Jasionce im. Jana Pawła II	✓	✗	✗	✗	✗	✗
	 Szkoła Podstawowa im. ks. kard. Stefana Wyszyńskiego w Sarzynie	✓	✗	✗	✗	✗	✗
	 VI Liceum Ogólnokształcące w Rzeszowie	✗	✗	✗	✗	✗	✓
Województwo pomorskie	 Miejski Żłobek Nr 1 „Króla Maciusia” w Pruszczu Gdańskim	✓	✗	✗	✗	✗	✗
	 Przedszkole Samorządowe Nr 2 im. Kubusia Puchatka w Wejherowie	✓	✗	✗	✗	✗	✗
	 Zespół Szkolno-Przedszkolny nr 8 w Gdańsku	✓	✓	✗	✗	✗	✗
	 Szkoła Podstawowa nr 12 w Gdańsku	✗	✓	✗	✗	✗	✗
	 Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 2 w Kartuzach	✗	✗	✗	✓	✗	✗
Województwo świętokrzyskie	 Żłobek Samorządowy Nr 13 w Kielcach	✓	✗	✗	✗	✗	✗
	 Publiczne Przedszkole nr 2 w Busku-Zdroju	✓	✗	✗	✗	✗	✗
	 Zespół Szkolno-Przedszkolny w Daleszycach	✓	✗	✗	✗	✗	✗
	 Szkoła Podstawowa im. ks. Piotra Ściegiennego w Bilczy	✓	✗	✗	✗	✗	✗
	 II Liceum Ogólnokształcące im. Jana Śniadeckiego w Kielcach	✗	✗	✗	✗	✗	✓
Województwo opolskie	 Żłobek Publiczny w Zawadzkiem	✓	✗	✗	✗	✗	✗
	 Przedszkole Publiczne nr 54 w Opolu	✓	✗	✗	✗	✗	✗
	 Zespół Szkolno-Przedszkolny nr 3 w Dębskiej Kuźni	✗	✗	✗	✗	✓	✗
	 Publiczna Szkoła Podstawowa z Oddziałami Sportowymi w Dobrzeniu Wielkim	✗	✗	✓	✗	✗	✗
	 Technikum w Strzelcach Opolskich	✗	✗	✗	✗	✗	✓
Województwo dolnośląskie	 Kobierzycki Zespół Żłobków	✗	✗	✗	✗	✓	✗
	 Przedszkole Samorządowe w Ślęzie	✓	✗	✗	✗	✗	✗
	 Zespół Szkolno-Przedszkolny w Długolęce	✓	✗	✗	✗	✗	✗
	 Szkoła Podstawowa nr 20 im. Orła Białego we Wrocławiu	✗	✓	✗	✗	✗	✗
	 Liceum Ogólnokształcące nr IX im. Juliusza Słowackiego we Wrocławiu	✗	✗	✗	✗	✗	✓
		 Kuchnia	 Catering	 Catering zorganizowany przez Radę Rodziców	 Kuchnia w dzierżawie	 Dostawa przez inne placówki oświatowe	 Brak gorących posiłków

Źródło: opracowanie własne NIK.

Zróżnicowane stawki za wyżywienie i odsetek korzystających z gorących posiłków

W skontrolowanych podmiotach dzieci mogły korzystać z gorących posiłków za odpłatnością. Wysokość stawki w placówkach zasadniczo ustalana była w porozumieniu z organem prowadzącym. Tylko w dwóch placówkach dyrektorzy – tłumacząc to przeoczeniem przepisów – nie dopełnili tego obowiązku, wynikającego z art. 106 ust. 3 ustawy *Prawo oświatowe*. Wysokość opłat w skontrolowanych placówkach była zróżnicowana, choć ulegała zwiększeniu w badanym okresie, a wynosiła

od 3 zł za obiad w szkole podstawowej³⁵ do 21 zł za pełne wyżywienie w żłobku³⁶. Odsetek dzieci najmłodszych korzystających z wyżywienia w żłobkach i przedszkolach był bardzo wysoki – zasadniczo stołowali się wszyscy podopieczni. W poszczególnych szkołach³⁷ zainteresowanie spożywaniem posiłków kształtowało się na poziomie od 12,1 % do 78,4 %. Niemniej jednak w badanym okresie odnotowano wzrost odsetka osób korzystających z gorącego posiłku (z wyjątkiem SP w Dobrzaniu Wielkim, gdzie catering zorganizowała Rada Rodziców). I tak, w latach szkolnych 2020/2021–2023/2024 najwyższy odsetek korzystających był w ZSP w Jasionce, SP w Bilczy i ZSP w Gdańsku, zaś najniższy w SP w Dobrzaniu Wielkim oraz ZSP w Daleszycach. [str. 35–37]

**Nieodpowiednie
kwalifikacje osób
odpowiedzialnych za
żywienie**

Na 21 skontrolowanych podmiotów, w których serwowano gorące posiłki, jedynie w trzech zatrudniono dietetyka, który w szczególności układał jadłospisy. W dwóch kolejnych jednostkach korzystano z usług dietetyka lub osoby mającej wykształcenie w zakresie żywienia. W pozostałych jednostkach za układanie jadłospisów odpowiadał najczęściej intendent, rzadziej kucharz. Osoby zajmujące się przygotowaniem i serwowaniem posiłków w 14 placówkach, w których funkcjonowała kuchnia, posiadały różne wykształcenie, często niezwiązane z zakresem obowiązków, za które odpowiadały. Oprócz jednej jednostki, w pozostałych 13 przynajmniej część pracowników kuchni – w okresie objętym kontrolą – odbyła co najmniej jedno szkolenie, którego tematyka związana była z żywieniem. [str. 44–45]

**Jadłospisy
niepełniające
określonych wymogów**

Spośród 21 placówek, w których kontrolą objęto dekadowy jadłospis, tylko w SP we Wrocławiu spełniał on wszystkie wymagania określone w rozporządzeniu w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży oraz *Rekomendacjach dla szkół i przedszkoli*. Należy przy tym podkreślić, że posiłki dostarczane były do szkoły przez firmę cateringową, która zatrudniała dietetyka (zgodnie z wymogami zamawiającego), zaś w umowie zawarto szczegółowe zapisy w zakresie jakości dostaw, możliwości ich kontroli oraz sankcji za niewłaściwe wywiązywanie się z obowiązków określonych w umowie. Ponadto na bieżąco prowadzono kontrolę dostarczanych posiłków zarówno pod kątem ich zgodności z jadłospisem, jak i w zakresie organoleptycznym.

W pozostałych 20 placówkach dekadowy jadłospis nie spełniał określonych wymogów. W każdym z pięciu skontrolowanych żłobków jadłospis nie odpowiadał wytycznym określonym w *Rekomendacjach*

³⁵ SP w Sarzynie w latach szkolnych 2020/2021–2021/2022 oraz w SP w Bilczy w latach szkolnych 2020/2021–2022/2023.

³⁶ Żłobek w Pruszczu Gdańskim w roku 2023/2024.

³⁷ Nie licząc LO w Kartuzach, gdzie zainteresowanie gorącym posiłkiem było marginalne i wynosiło poniżej 1 % ogółu uczniów.

w zakresie żywienia małego dziecka³⁸, ponieważ dzieciom nie zapewniono właściwego rodzaju, ilości i częstotliwości produktów określonych w tych *Rekomendacjach*. Najczęściej nie podawano wcale lub serwowano w zbyt małych ilościach owoce i warzywa, niedostateczne były porcje mleka lub produktów mlecznych, natomiast zbyt duże pieczywa i ziemniaków oraz mięsa i wędlin. W efekcie w trzech żłobkach posiłki serwowane dla dzieci miały większą kaloryczność niż określona w *Normach żywienia*³⁹. W żłobku w Zawadzkiem – wskutek nieokreślenia w recepturach, a w konsekwencji w jadłospisach, gramatury użytych składników – nie obliczano systematycznie, przy uwzględnieniu wielkości porcji przewidzianych w jadłospisie, kaloryczności posiłków, co uniemożliwiało jej dostosowanie do przewidzianego w *Normach żywienia* poziomu 700–750 kcal. Tylko w jednej placówce, gdzie jadłospis zawierał wymaganą gramaturę potraw i był sporządzany z wykorzystaniem specjalistycznego oprogramowania, kaloryczność posiłków była zgodna z *Normami żywienia*.

Równie niekorzystnie przedstawiała się sytuacja w 15 przedszkolach i szkołach – posiłki komponowano w taki sposób, że jadłospisy nie odpowiadały wymogom określonym w przepisach i wytycznych. Niezgodności w zakresie zasad określonych w rozporządzeniu w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży stwierdzono aż w 4/5 z nich. Dotyczyły one w szczególności nieuwzględniania w jadłospisie lub ujmowania w zbyt małych ilościach orzechów, nasion roślin strączkowych i innych, mleka lub produktów mlecznych, ryb, warzyw i owoców, a także zbyt częstego serwowania potraw smażonych. Poza dwiema szkołami pełnych wytycznych określonych w *Rekomendacjach dla szkół i przedszkoli* nie przestrzegano w pozostałych jednostkach, co polegało w szczególności na: braku lub zbyt rzadkim stosowaniu posiłku zawierającego produkty zbożowe pełnoziarniste; stosowaniu w przeważającej większości wywarów mięsnych zamiast jarskich; serwowaniu tłustych i wysoko przetworzonych produktów mięsnych takich jak kielbasy, parówki; serwowaniu słodzonych produktów mlecznych oraz napojów słodzonych cukrem. W co drugiej szkole nie obliczano także kaloryczności posiłków lub średnioważonej normy zapotrzebowania na energię, co uniemożliwiało ocenę zgodności przedstawionej wartości energetycznej jadłospisu z zapotrzebowaniem

³⁸ Które zostały opracowane według *Norm żywienia*, o których mowa w art. 22 ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz. U. z 2024 r. poz. 338, ze zm.).

³⁹ Zgodnie z art. 22 ustawy o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3, żłobek zapewnia przebywającym w nim dzieciom wyżywienie zgodne z wymaganiami dla danej grupy wiekowej wynikającymi z aktualnych norm żywienia dla populacji polskiej. Norma na energię dla dzieci od pierwszego do trzeciego roku życia wynosi 1000 kcal na dobę. Kaloryczność posiłków serwowanych w żłobku powinna pokrywać 70-75 % dziennego zapotrzebowania energetycznego i wynosić 700–750 kcal.

dla dzieci, określonej w *Normach żywienia*⁴⁰. W efekcie brak było wiedzy czy serwowane w ciągu dnia posiłki w ramach żywienia zbiorowego spełniają wymogi energetyczne określone w tych *Normach*. W LO w Kartuzach dokonywano co prawda takich obliczeń, jednak analiza dekadowego jadłospisu wykazała, że w sześciu na 10 dni kaloryczność serwowanych dla uczniów posiłków była nieprawidłowa. Natomiast w Przedszkolu w Wejherowie analiza dekadowego jadłospisu wykazała, że kaloryczność posiłków każdego dnia przekraczała obliczoną normę średnioważoną zapotrzebowania na energię dla dzieci. Według kontrolowanych błędy, które odnotowano w jadłospisach, wynikały najczęściej z niewiedzy, natłoku pracy i przeoczenia, braku odpowiednich narzędzi (oprogramowania) oraz konieczności jego dostosowania do stawki żywieniowej, a także spowodowane one były uwzględnianiem przez osoby przygotowujące posiłki niezdrowych preferencji smakowych dzieci, jak również nierzetelnym nadzorem. Zdaniem NIK nieprawidłowości w jadłospisach, w szczególności w tych placówkach, w których posiłki dostarczane były przez inne podmioty⁴¹, wynikały z niewłaściwie zawartych umów⁴² na dostawę, a także braku ich pełnej i rzetelnej kontroli.

NIK zwraca uwagę, że błędy żywieniowe wśród dzieci i młodzieży mogą prowadzić do licznych problemów zdrowotnych, niedoboru składników odżywczych, niewłaściwej masy ciała w tym jej zwiększenia, co w konsekwencji grozi nadwagą i otyłością. Ponadto mogą być przyczyną problemów z koncentracją, a co za tym idzie pogorszeniem wyników w nauce. [str. 62–67]

**Niepełne i nierzetelne
informacje
o jadłospisach**

W każdej z 21 jednostek, w których kontrolą objęto jadłospis, był on podawany do wiadomości dzieci i ich rodziców, najczęściej poprzez wywieszenie na tablicy ogłoszeń lub przy wejściu do placówki czy stołówki, a w niektórych jadłospis dodatkowo zamieszczany był na stronach internetowych. Aż w ośmiu placówkach stwierdzono jednak rozbieżności pomiędzy produktami/posiłkami ujętymi w jadłospisie podanym do wiadomości, a rzeczywiście serwowanym posiłkiem. Dodatkowo w trzech jednostkach, mimo obowiązku, w jadłospisach nie podawano informacji o występujących alergenach.

NIK podkreśla, że zapewnienie zbilansowanych posiłków zawierających składniki odżywcze z różnych grup, o odpowiedniej kaloryczności ma decydujący wpływ na zdrowie i rozwój dzieci od najmłodszych lat.

⁴⁰ Obowiązek taki wynikał z § 2 ust. 1 rozporządzenia w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży, gdzie wskazano, że: środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w jednostkach systemu oświaty muszą spełniać odpowiednie wymagania dla danej grupy wiekowej, wynikające z aktualnych norm żywienia dla populacji polskiej.

⁴¹ Umowy cateringowe, dostarczanie posiłków przez inne placówki.

⁴² Brak zapisów co do jakości posiłków, szczegółowych kontroli dostaw oraz możliwości zastosowania kar umownych, a także przypadków odstąpienia od umowy.

Dlatego to na organizatorach żywienia zbiorowego spoczywa odpowiedzialność za zapewnienie wychowankom pełnowartościowych posiłków, które winny być zgodne z aktualnymi przepisami prawa i zalecanymi rekomendacjami. Ponadto podawanie pełnych i rzetelnych informacji o jadłospisie, w tym o wprowadzonych zmianach, ma szczególne znaczenie zwłaszcza w zakresie występujących w nich alergenów, które mogą powodować niepożądane skutki zdrowotne. [str. 62]

**Nieskuteczny nadzór
nad podmiotami
prowadzącymi
sprzedaż żywności
w szkołach**

Oprócz gorącego posiłku dzieci starsze miały również możliwość zakupu przekąsek i napojów w sklepikach szkolnych prowadzonych w co trzeciej skontrolowanej szkole lub w automatach *vendingowych* zlokalizowanych na terenie 12 placówek. Sprzedaż prowadzona była w 13 skontrolowanych jednostkach na podstawie umów zawartych z podmiotami zewnętrznymi. W umowach tych (z wyjątkiem jednej szkoły podstawowej, która ujęła postanowienia gwarantujące zabezpieczenie interesu szkoły) brak jednak było postanowień o karach umownych lub przypadkach odstąpienia od umowy, zwłaszcza jeżeli nie przestrzegano przepisów rozporządzenia *w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży*. Ponadto w połowie szkół podmiotów odpowiedzialnych za sprzedaż żywności nie zobowiązano nawet do tego, aby oferowane produkty były zgodne z wymogami określonymi w tym rozporządzeniu, a w jednym z liceów sklepik szkolny do czasu kontroli NIK funkcjonował bez wymaganego zatwierdzenia i wpisu do rejestru zakładów podlegających urzędowej kontroli organów Państwowej Inspekcji Sanitarnej. Takie podejście oraz brak działań kontrolnych lub prowadzenie nieskutecznego nadzoru nad obrotem produktów spożywczych na terenie szkoły umożliwiał zakup przez dzieci produktów, które nie spełniały określonych wymogów. Kontrole organów PIS, przeprowadzone w tych szkołach na zlecenie NIK, wykazały nieprawidłowości w asortymencie dostępnym dla uczniów, w szczególności zawartość zbyt dużej ilości cukru, tłuszczu i soli w przeliczeniu na 100 g/ml produktu gotowego do spożycia. Tylko w pięciu szkołach przyjęte rozwiązania, w tym sprawowany nadzór, okazały się skuteczne, a uczniom zapewniono dostęp do żywności, która spełniała wymogi rozporządzenia *w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży*. [str. 70–74]

**Globalne braki
w zapewnieniu
nieograniczonego
dostępu
do wody pitnej**

Nieograniczony dostęp do wody pitnej – oprócz jednej szkoły, w której dla dzieci przedszkolnych wodę butelkowaną zobowiązani byli dostarczać rodzice, a dzieci starszych nie informowano o możliwości korzystania z wody z wodociągu – zapewniono we wszystkich skontrolowanych jednostkach. W poszczególnych placówkach dostęp do wody umożliwiono w różny sposób: z wykorzystaniem poidłek (głównie dla dzieci w szkołach podstawowych) oraz dystrybutorów, wody butelkowanej używano głównie w żłobkach, przedszkolach i oddziałach przedszkolnych, sporadycznie korzystano z dzbanków filtrujących. W co szóstej

skontrolowanej placówce wprowadzić woda była dostępna i zdatna⁴³ do picia, ale jedynie z kranu w toaletach. Nie zawsze też informowano uczniów o jej przydatności do spożycia. Chociaż w skontrolowanych jednostkach na ogół zapewniono nieograniczony dostęp do bezpłatnej wody pitnej, a według ogólnodostępnych danych w latach 2021–2023 udział procentowy szkół, które zapewniały taki dostęp w formie źródełek, poidełek lub wody w dzbankach wzrastał, to jednak nadal w wielu placówkach woda pitna nie była powszechnie dostępna dla uczniów. Na trzy skontrolowane przez powiatowe stacje sanitarno-epidemiologiczne szkoły, w dwóch uczniom nie zapewniało się dostępu do wody pitnej. NIK zauważa, że stały dostęp do wody pitnej dla dzieci powinien stanowić niezbędny element organizacji żywienia w jednostkach systemu oświaty, w celu ułatwienia zapewnienia właściwego nawodnienia organizmu dzieci i młodzieży. Odpowiednie nawodnienie ma bowiem kluczowe znaczenia dla rozwoju dzieci oraz utrzymania ich zdolności poznawczych w procesie nauczania. [str. 67–70]

Zdjęcia nr 1–2

Przykładowe formy zapewnienia wody do picia – ZSP w Gdańsku (z lewej) oraz ZSP w Dębskiej Kuźni (z prawej)

Źródło: materiały własne NIK.

Nieprawidłowości związane z serwowaniem posiłków

Niezależnie od przyjętej organizacji i formy serwowania gorących posiłków oraz od rodzaju skontrolowanej jednostki, właściwą organizację żywienia, w tym zgodną z warunkami określonymi w obowiązujących dokumentach, zagwarantowano jedynie w nielicznych jednostkach zobowiązanych do zagwarantowania zbiorowego żywienia dzieci. Najlepiej sytuacja wyglądała w przedszkolach serwujących posiłki z własnej kuchni. Dodatkowo – oprócz jednego oddziału w Przedszkolu w Czudcu – wszystkim najmłodszym dzieciom⁴⁴ zapewniono właściwe miejsce

⁴³ Co potwierdzone zostało w kontroli doraźnej przeprowadzonej przez właściwe PPIS, na zlecenie NIK.

⁴⁴ Wychowankom żłobków, przedszkoli i oddziałów przedszkolnych.

i odpowiedni czas na spożycie posiłków. W żadnym z kontrolowanych żłobków rozkładu posiłków⁴⁵ nie dostosowano do modelu określonego w *Rekomendacjach w zakresie żywienia małego dziecka*, gdyż śniadanie serwowane było dopiero w godzinach 8.30–9.00. Ponadto w jednym żłobku serwowano tylko trzy zamiast czterech posiłków. W połowie skontrolowanych jednostek kontrola wykazała nieprawidłowości w organizacji żywienia, w szczególności przyjęte formy serwania posiłków nie odpowiadały zasadom określonym w obowiązujących regulacjach wewnętrznych lub przepisach prawnych, a sposobu żywienia nie dostosowano do występujących potrzeb – czas lub miejsce przeznaczone do spożycia posiłków były niewystarczające dla wszystkich chętnych uczniów. [str. 37–40]

**Nieprzestrzeganie
przepisów sanitarno-
higienicznych**

W co drugiej skontrolowanej jednostce, w której dzieciom serwowano gorące posiłki nie zapewniono odpowiednich warunków sanitarno-higienicznych. Stwierdzone przez właściwe jednostki PPIS nieprawidłowości dotyczyły głównie pomieszczeń, w których przygotowywano posiłki i przechowywano produkty spożywcze – brak sprawnej wentylacji, korozje sprzętu i wyposażenia, brak zabezpieczeń przed insektami, niewłaściwe przechowywanie produktów. Według kontrolowanych przyczyną była głównie bieżąca eksploatacja i ograniczone zasoby finansowe na przywrócenie do właściwego stanu.

W jednej ze skontrolowanych szkół podstawowych zrealizowane zostały projekty, w ramach których doposażono kuchnię i jadalnię, a tym samym poprawie uległy warunki przygotowywania i spożywania posiłków, co było dobrą praktyką. [str. 40–44]

**Brak monitoringu
ilości marnowanego
żywienia**

Żłobki, przedszkola i szkoły podstawowe prowadzące własną kuchnię podejmowały działania na rzecz ograniczenia marnotrawienia żywności zarówno na etapie planowania oraz przygotowania, jak i serwowania posiłków. W żadnej ze skontrolowanych placówek nie prowadzono jednak statystyk odnośnie ilości marnowanego jedzenia, tzw. odpadków talerzowych. W efekcie jednostki te nie posiadały informacji o skuteczności podejmowanych działań na rzecz ograniczenia ilości wyrzucanego jedzenia. W przypadkach, gdy gorące posiłki były dostarczane w formie usług cateringowych, ilość marnowanej żywności nie była nawet przedmiotem zainteresowania kierowników kontrolowanych jednostek. Należy przy tym podkreślić, iż w niektórych placówkach również nie prowadzono wśród dzieci upowszechniania wiedzy w zakresie przeciwdziałania marnowaniu żywności. [str. 74–75]

⁴⁵ Godzin serwowania poszczególnych posiłków, dla dzieci przebywających powyżej ośmiu godzin.

**Właściwe
przygotowanie kadry
do propagowania
i wdrażania zdrowego
odżywiania**

Kadra w placówkach objętych kontrolą odpowiedzialna za edukację podopiecznych od najmłodszych dzieci do młodzieży miała wymagane kwalifikacje, a w wielu przypadkach wychowawcy i nauczyciele posiadali także wykształcenie związane z tematyką zdrowego odżywiania lub odbyte kursy i szkolenia w tym zakresie. Ponadto w niektórych jednostkach zadbano również o to, aby lekcje czy dodatkowe zajęcia prowadzone były również przy udziale osób posiadających wiedzę specjalistyczną w takich zagadnieniach⁴⁶. [str. 45–46]

**Planowanie zajęć
bez pogłębionej
diagnozy potrzeb**

Mimo iż diagnozę potrzeb w zakresie planowania i wdrażania działań dotyczących zdrowego odżywiania przeprowadzono w skontrolowanych jednostkach (oprócz dwóch przedszkoli), to w ocenie NIK w większości placówek była ona powierzchowna. W szczególności nie wykorzystywano narzędzi i informacji takich jak: kierunkowe badania ankietowe, wyniki i wnioski z ewaluacji realizowanych programów i projektów. W żłobkach i przedszkolach informacje zbierano w zasadzie jedynie w oparciu o rozmowy prowadzone z rodzicami oraz obserwację podopiecznych, bez prowadzenia dokumentacji w tym zakresie. Podobnie w szkołach, w których informacje o potrzebach gromadzono głównie na podstawie rozmów z uczniami, nauczycielami, a także obserwacji i analizy zachowań uczniów. Dodatkowo w niektórych szkołach wykorzystywano: oceny i wnioski, jakie wynikały z programów wychowawczo-profilaktycznych i innych wdrażanych programów związanych z tematyką zdrowego stylu życia; informacje z badań ankietowych; wyniki pomiarów masy ciała i wzrostu uczniów. Jednak w co trzeciej szkole nie wykorzystywano danych pomocnych przy prowadzeniu diagnozy, zgromadzonych przez pielęgniarkę lub nie prowadzono z nią współpracy w tym zakresie, a w co piątej diagnozę przeprowadzono nierzetelnie. We wszystkich jednostkach przy opracowaniu planów działania⁴⁷ uwzględniano rozpoznane potrzeby, a w większości współpracowano z rodzicami, Radą Rodziców, nauczycielami, pedagogiem, psychologiem, dietetykiem lub pielęgniarką. Do realizacji zakładano w planach zarówno zajęcia edukacyjne⁴⁸, jak i praktyczne związane z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania, dostosowując je do wieku i potrzeb dzieci. Treści te miały prowadzić do poznawania przez dzieci zasad racjonalnego odżywiania i promocji zdrowego stylu życia. NIK podkreśla, iż w celu należytego rozpoznania potrzeb i ryzyk w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania, niezbędnych do zaplanowania adekwatnych działań, właściwe byłoby przeprowadzenie pogłębionej

⁴⁶ Np. dietetycy, psychologowie, lekarze medycyny, pracownicy PPIS.

⁴⁷ Obejmujące zarówno podstawę programową, jak i dodatkowe działania, w tym projekty autorskie i zewnętrzne.

⁴⁸ W tym z udziałem osób posiadających specjalistyczną wiedzę np. dietetyków, psychologów, pedagogów, lekarzy.

**Brak dokonywania
oceny podejmowanych
działań**

diagnozy z wykorzystaniem różnych metod i narzędzi oraz informacji ogólnodostępnych zamieszczanych przez różne podmioty⁴⁹. [str. 46–49]

Wszystkie skontrolowane podmioty w różnym zakresie prowadziły edukację, która miała na celu propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania. W żłobkach działania takie wykonywano głównie w ramach realizacji rocznych planów pracy. Tylko w jednym ze żłobków dodatkowo wdrażano takie treści w związku z realizacją programu autorskiego oraz uczestnictwem w ogólnopolskim konkursie⁵⁰. W przedszkolach i szkołach treści o zdrowym odżywianiu poruszane były obok podstawy programowej również w związku z realizacją licznych projektów autorskich oraz zewnętrznych. Najwięcej takich akcji podejmowano w przedszkolach i szkołach podstawowych. Ponieważ stwierdzone potrzeby i ryzyka w zakresie prawidłowego odżywiania w szkołach ponadpodstawowych nie były traktowane jako najważniejsze, to zadań z tym związanych dla młodzieży było zdecydowanie mniej niż w pozostałych skontrolowanych jednostkach. Podejmowane działania obejmowały zarówno edukację dzieci podczas zajęć teoretycznych, jak i ich angażowanie w różnorodnych warsztatach praktycznych. W co piątej skontrolowanej jednostce ustalono jednak nieprawidłowości w odniesieniu do założeń ujętych we własnych planach lub projektach zewnętrznych, spowodowane głównie przez niedopatrzenie. Ponadto, wskutek niewiedzy i braku wymogów⁵¹, w żadnej z kontrolowanych jednostek nie dokonywano całościowej oceny osiągniętych efektów, w tym w odniesieniu do celów ujętych w projektach. Jedyne działania jakie podejmowano w zakresie ewaluacji polegały na obserwacji dzieci i weryfikowaniu ich wiedzy, po przeprowadzonych zajęciach. Na tej podstawie kierownicy jednostek wskazywali, że przeprowadzone zajęcia odnosiły pozytywne efekty. W celu potwierdzenia skuteczności przeprowadzonej edukacji za właściwe działanie należy jednak uznać sprawdzenie wiedzy przed i po przeprowadzeniu zajęć.

[str. 59–62]

⁴⁹ Np. Ministerstwo Edukacji Narodowej, Kuratoria Oświaty, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Instytut.

⁵⁰ *Bezpieczny i przyjazny żłobek* zorganizowanym przez Studium Prawa Europejskiego.

⁵¹ Które określone byłyby przez podmioty wdrażające projekty zewnętrzne.

4. WNIOSKI

NIK wnioskuje o:

**Minister Zdrowia
Minister Edukacji
Minister Rodziny,
Pracy i Polityki
Społecznej**

1. Opracowanie i realizację kompleksowego planu działań, mającego na celu propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania, w szczególności ujęcie w nim adekwatnych wskaźników monitorowania celów operacyjnych, umożliwiających rzetelne i bieżące monitorowanie oraz ewaluację.
2. Określanie celów dla zadań realizowanych w ramach narodowych programów zdrowia, służących edukacji na rzecz propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania oraz prowadzenie ich monitoringu z wykorzystaniem zaplanowanych wskaźników, w taki sposób, aby ukierunkować działania na osiągnięcie zakładanych efektów.
3. Wprowadzenie minimalnych stawek żywieniowych za posiłki serwowane w żłobkach, przedszkolach i szkołach.
4. Podjęcie działań w celu zapewnienia w żłobkach, przedszkolach i szkołach bezpłatnego i nieograniczonego dostępu do wody pitnej z zachowaniem warunków sanitarnych do jej spożycia.
5. Wypracowanie rozwiązań systemowych dotyczących monitorowania ilości marnowanego jedzenia w żłobkach, przedszkolach i szkołach celem wprowadzania zmian minimalizujących straty żywności.

Minister Zdrowia

1. Zapewnienie skutecznego nadzoru nad realizacją zadań związanych ze zdrowym odżywianiem, określonych w art. 6 pkt 4 ustawy o *PIS*, wykonywanych przez Głównego Inspektora Sanitarnego.
2. Dokończenie prac nad rozporządzeniem określającym wymagania obowiązujące przy prowadzeniu żywienia zbiorowego, w tym ustandaryzowanie żywienia w szpitalach poprzez określenie norm żywieniowych dla pacjentów, uwzględniających potrzeby dietetyczne w różnych stanach chorobowych i wspierających zdrowe odżywianie, zgodnie z zadaniem w *NPZ 2021–2025* oraz *Narodowej Strategii Onkologicznej na lata 2020–2030*, na podstawie art. 72 ust. 6 ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. o *bezpieczeństwie żywności i żywienia*⁵².

Minister Edukacji

Podjęcie działań legislacyjnych zmierzających do doprecyzowania art. 106 i 106a ustawy *Prawo oświatowe*, w celu wyeliminowania nierównego traktowania uczniów korzystających z gorącego posiłku w szkole w zakresie ponoszonych opłat.

**Główny Inspektor
Sanitarny**

1. Planowanie działalności oświatowo-zdrowotnej, prowadzonej na stronach internetowych i w mediach społecznościowych z określeniem celów oraz mierzalnych kryteriów, które pozwolą na dokonanie ewaluacji.

⁵² Dz. U. z 2023 r. poz. 1448.

**Dyrektorzy żłobków,
przedszkoli i szkół**

2. Opracowywanie mierzalnych kryteriów oceny stopnia realizacji celów programów „Trzymaj Formę!” oraz „Skąd się biorą produkty ekologiczne” oraz dokonywanie ewaluacji w zakresie uzyskanych efektów.
 3. Zaplanowanie działań, w szczególności w formie programów, w celu kształtowania odpowiednich postaw i zachowań zdrowotnych w zakresie zdrowego odżywiania, adresowanych do osób dorosłych, w tym seniorów.
 4. Zapewnienie dokonywania ocen działalności oświatowo-zdrowotnej wynikających z art. 6 pkt 4 ustawy o *PIS*.
1. Zapewnienie organizacji żywienia w zakresie serwowania posiłków w jednostkach adekwatnie do występujących potrzeb, z zachowaniem wymogów określonych przepisami prawa oraz wewnętrznych regulacji.
 2. Ujmowanie w zawieranych umowach postanowień gwarantujących dostarczanie właściwej jakości gotowych posiłków i produktów, a także dostęp w automatach *vendingowych* i sklepikach szkolnych jedynie do produktów zgodnych z wymogami rozporządzenia *w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży*.
 3. Zapewnienie wielkości porcji produktów, kaloryczności serwowanych posiłków, a także ilości grup produktów zgodnych z zapotrzebowaniem dla właściwych grup wiekowych określonym w *Normach żywienia* oraz wskazanych w *Rekomendacjach w zakresie żywienia małego dziecka* lub określonych w *Rekomendacjach dla szkół i przedszkoli*.
 4. Rzetelne informowanie dzieci i ich rodziców o składzie posiłków ujętych w jadłospisach, w tym o występujących alergenach.
 5. Monitorowanie ilości marnowanego jedzenia w celu wprowadzania zmian minimalizujących straty żywności.

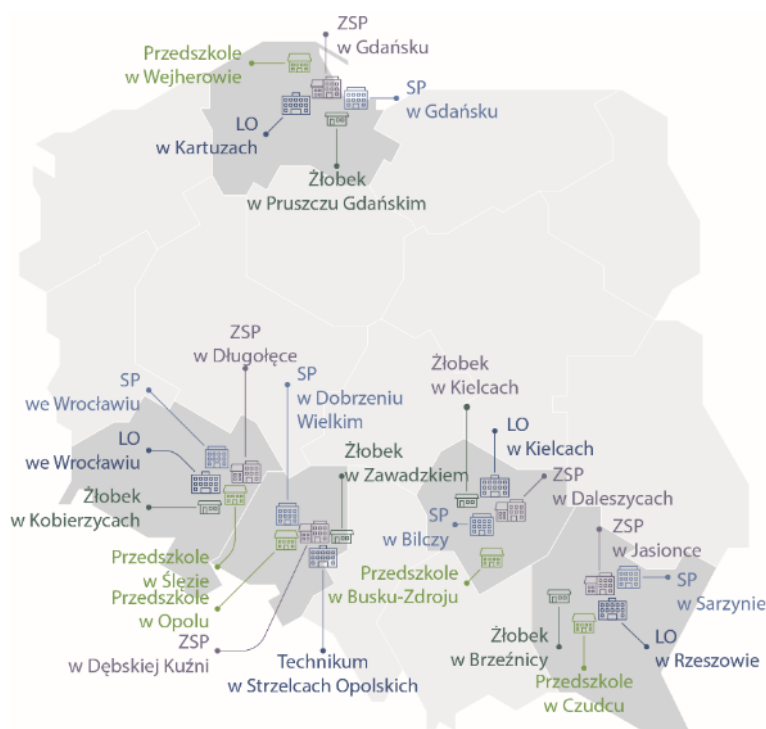
5. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

5.1. ROZWIĄZANIA ORGANIZACYJNE MAJĄCE NA CELU PROPAGOWANIE I WDRAŻANIE ZDROWEGO ODŻYWIANIA

Kontrolowane jednostki nie zapewniły w pełnym zakresie właściwej organizacji w celu propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania. Planując działania w tym zakresie często nie w pełni dogłębnie rozpoznano potrzeby w tym obszarze⁵³. Ponadto w przyjętych planach i programach na rzecz propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania albo nie określano celów i ich mierzalnych kryteriów, lub przyjęte wskaźniki i mierniki były nieadekwatne do oceny stopnia osiągnięcia zakładanych efektów i zachodzących zmian.

Infografika nr 2

Jednostki objęte kontrolą realizujące zadania związane z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania wśród dzieci

Źródło: opracowanie własne NIK.

**Propagowanie
i wdrażanie zdrowego
odżywiania – jednostki
objęte kontrolą**

Odpowiedzialnym za realizację zadań w zakresie zdrowia publicznego⁵⁴ na podstawie art. 3 ust. 1 oraz art. 4 ustawy *o zdrowiu publicznym* jest minister właściwy ds. zdrowia, który wykonuje je przy współudziale innych organów i podmiotów, a także koordynuje ich realizację przez inne organy i podmioty.

⁵³ Zwłaszcza w żłobkach, przedszkolach i szkołach.

⁵⁴ Obejmujących: monitorowanie i ocenę stanu zdrowia społeczeństwa, zagrożeń zdrowia oraz jakości życia związanej ze zdrowiem społeczeństwa; edukację zdrowotną dostosowaną do potrzeb różnych grup społeczeństwa, w szczególności dzieci, młodzieży i osób starszych; promocję zdrowia; kreowanie postaw zdrowotnych i społecznych sprzyjających profilaktyce zachowań ryzykownych; działania w obszarze aktywności fizycznej.

**Kształtowanie
polityki zdrowotnej
z wykorzystaniem
informacji
z różnych źródeł**

Obok jednostek centralnych – Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Głównego Inspektoratu Sanitarnego oraz Instytutu – które w ramach prowadzonej działalności miały przypisane do realizacji kwestie związane z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania, NIK objęła również kontrolą podmioty wykonujące takie zadania wobec dzieci – wybrane przedszkola i szkoły oraz żłobki.

Minister Zdrowia odpowiedzialny za kształtowanie polityki zdrowotnej pozyskiwał i gromadził informacje o nieprawidłowym sposobie odżywiania Polaków oraz o przyczynach, potrzebach, a także narzędziach wpływających na prawidłową dietę i wybory żywieniowe człowieka. W tym celu wykorzystywał m.in. publikowane raporty, w tym przez GUS; wyniki badań i publikacji będących w zakresie jego działań; wiedzę ekspertów; a także analizował dokumenty i rekomendacje WHO oraz innych organizacji międzynarodowych, w tym w zakresie nadwagi, otyłości, sposobu żywienia i stanu odżywienia populacji, żywienia w szpitalach. Ponadto współpracował m.in. z Instytutem Pomnik-Centrum Zdrowia Dziecka w Warszawie⁵⁵, Instytutem Matki i Dziecka w Warszawie⁵⁶, Szkołą Główną Gospodarstwa Wiejskiego oraz Instytutem⁵⁷. Uwzględniając dane i informacje w powyższym zakresie, a także mając na uwadze realizację *NPZ 2016–2020*, zadania sprzyjające propagowaniu i wdrażaniu zdrowego odżywiania – obok ujęcia ich w bieżącej działalności – zaplanowano w głównej mierze w ramach kolejnego *NPZ 2021–2025* oraz *Narodowej Strategii Onkologicznej na lata 2020–2030*. Jednakże, mimo posiadania informacji z różnych źródeł, Minister Zdrowia nie podjął wystarczających działań na rzecz kształtowania prawidłowych nawyków żywieniowych. W szczególności opracowując projekt kolejnego *Narodowego Programu Zdrowia na lata 2020–2025*, nie ujął w nim kompleksowych działań mających na celu zapewnienie odpowiednich do potrzeb przedsięwzięć, kształtujących spójną politykę państwa w obszarze właściwego odżywiania się jako elementu zdrowia publicznego. Należy przy tym wskazać, że część zasadniczych zadań realizowanych w ramach *NPZ 2016–2020*, których

⁵⁵ Podmiot ten realizował zadanie pn. „Przeprowadzenie kompleksowych badań epidemiologicznych dotyczących sposobu żywienia i stanu odżywienia społeczeństwa polskiego ze szczególnym uwzględnieniem małych dzieci, wraz z identyfikacją czynników ryzyka zaburzeń odżywiania, oceną poziomu aktywności fizycznej, poziomu wiedzy żywieniowej oraz występowania nierówności w zdrowiu”.

⁵⁶ Podmiot ten opracował raport pn. „Nadwaga i otyłość u polskich 8-latków w świetle uwarunkowań biologicznych, behawioralnych i społecznych oraz drugi – Zdrowie i styl życia polskich uczniów”, polegający na prowadzeniu badań w populacji dzieci i młodzieży w zakresie oceny wybranych wskaźników zdrowia, zachowań prozdrowotnych i występowania zachowań ryzykownych. Raport został opracowany na podstawie wyników badań prowadzonych w ramach projektu Childhood Obesity Surveillance Initiative (COSI) – Europejskiego Projektu Monitorowania Otyłości Dzieci, realizowanego od 2007 r. pod auspicjami WHO.

⁵⁷ Podmioty te realizowały zadanie pn. „Przeprowadzenie badań naukowych z zakresu żywienia dzieci i młodzieży oraz opracowanie i wdrożenie programu edukacji żywieniowej uczniów klas I–VI szkół podstawowych. Akronim: Junior-Edu-Żywnienie (JEŻ)”.

nie ujęto w kolejnym programie pozostawała nadal aktualna. Dotyczyły one zadań odnoszących się do zwiększania dostępności produktów spożywczych zalecanych do spożycia, ograniczenia presji marketingowej produktów niezalecanych do nadmiernego spożycia, kierowanej w szczególności do dzieci i młodzieży czy podejmowania inicjatyw upowszechniających prawidłowe żywienie.

Ponadto działania w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania planowano do realizacji również w ramach bieżącej działalności pozostałych skontrolowanych jednostek centralnych. I tak w Ministerstwie Edukacji Narodowej w okresie objętym kontrolą planowano zadania związane z tematyką zdrowego odżywiania, zarówno do realizacji przez Ministerstwo, jak i jednostkę podległą – Ośrodek Rozwoju Edukacji. Inicjując działania w powyższym zakresie, w GIS nie uwzględniano programów dedykowanych dla osób starszych i seniorów. Skupiono się jedynie na pozostałych grupach wiekowych, planując głównie projekty edukacyjne adresowane do dzieci i młodzieży. Planowane w Instytucie zadania trafnie wpisywały się w określone dla tej jednostki kierunki działalności naukowej, rozwojowej i wdrożeniowej na lata 2020–2024 i obejmowały m.in. własne badania naukowe w zakresie dotyczącym propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania.

Przykład

Główny Inspektor Sanitarny jako podmiot odpowiedzialny za ustalanie ogólnych kierunków działania organów Państwowej Inspekcji Sanitarnej oraz koordynację i nadzór nad działalnością tych organów, w tym za organizację oraz prowadzenie działalności oświatowo-zdrowotnej w celu ukształtowania odpowiednich postaw i zachowań zdrowotnych, w okresie objętym kontrolą, zadania w tym zakresie zaprojektował i realizował głównie w ramach własnych Planów działalności oraz dwóch programów edukacyjnych: „Trzymaj Formę!” i „Skąd się biorą produkty ekologiczne”, skierowanych do dzieci i młodzieży. Zaplanowane działania obejmowały m. in.: realizację programów związanych z promowaniem zdrowego odżywiania; organizację konkursów w zakresie wiedzy o zdrowym stylu życia; rozpowszechnianie materiałów edukacyjnych, w tym na stronie internetowej i w mediach społecznościowych.

Monitoring i ewaluacja w zaplanowanych programach i działaniach

W okresie objętym kontrolą wdrażane były m.in. *Programy NPZ*, w ramach których zaplanowano działania związane z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania. W projektach tych dokumentów, przyjętych następnie przez Radę Ministrów jako *NPZ 2016–2020* oraz *NPZ 2021–2025*, w odniesieniu do działań związanych z żywnością i żywieniem, Minister Zdrowia nie zaplanował wartości bazowych i docelowych wskaźników monitorowania celów nr 1 obu *Narodowych Programów Zdrowia*. Podobne

założenia w zakresie monitorowania zadań przyjęte zostały dla programów, projektów czy planów działań w jednostkach centralnych⁵⁸. Dodatkowo w przypadku niektórych działań nie określano nawet celów jakie przewidziano do osiągnięcia w wyniku podejmowanych przedsięwzięć, a w innych zaplanowane mierniki były niemierzalne lub nieadekwatne do przyjętych celów.

Przykład

Minister Edukacji nie wskazał celów jakie zamierza osiągnąć realizując zadania powierzone mu w *Narodowych Programach Zdrowia*, związane z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania, jak również mierzalnych kryteriów oceny stopnia ich realizacji. Z kolei dla celów związanych z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania, określonych w Planach działalności na lata 2021–2024, określił mierniki, które były nieadekwatne do oceny stopnia osiągnięcia tych celów. Skutkowało to niedokonywaniem oceny prowadzonych aktywności w odniesieniu do zakładanych celów. Zdaniem NIK, aby rzetelnie ocenić rezultaty prowadzonych działań należało określić wartości wskaźników dla stanu początkowego i pożądanego (końcowego). Minister Edukacji podał m.in. że planowanie i koordynacja działań w ramach *Programów NPZ* należy do zadań Ministra Zdrowia.

Główny Inspektor Sanitarny odpowiedzialny m.in. za koordynację, nadzór nad realizacją, monitoring i ocenę programu „Trzymaj Formę!” oraz za koordynację programu „Skąd się biorą produkty ekologiczne”, a także za monitoring jego realizacji przez wojewódzkie stacje sanitarno-epidemiologiczne⁵⁹, nie określił w dokumentach tych programów mierzalnych kryteriów oceny stopnia realizacji celów oraz nie przeprowadził ewaluacji ich efektywności. Ponadto nie określił celów jakie zamierza osiągnąć prowadząc działalność oświatowo-zdrowotną na swojej stronie internetowej i w mediach społecznościowych.

⁵⁸ Ministerstwie Zdrowia, Ministerstwie Edukacji Narodowej, Głównym Inspektoracie Sanitarnym.

⁵⁹ Na mocy zawartych porozumień dotyczących współorganizowania tych programów.

**Organizacja posiłków –
formy przyjęte
w skontrolowanych
jednostkach**

W jednostkach objętych kontrolą przyjęto różną organizację w zakresie żywienia dzieci. Najczęściej spotykaną formą było przygotowywanie i serwowanie posiłków z wykorzystaniem do tego własnego zaplecza kuchennego i pracowników, które zorganizowane zostało w 14 skontrolowanych jednostkach⁶⁰. W pięciu kolejnych placówkach posiłki wydawano w oparciu o umowy cateringowe⁶¹, a w dwóch następnych przygotowywała i dostarczała je inna placówka należąca do systemu oświaty. Natomiast jedna z kontrolowanych szkół ponadpodstawowych zapewniała dzieciom posiłki z wykorzystaniem podmiotu zewnętrznego, któremu wydierżawiano pomieszczenia kuchenne z zapleczem socjalnym szkoły. W SP w Dobrzeniu Wielkim, mimo obowiązku wynikającego z art. 106a ustawy *Prawo oświatowe* dyrektor nie zapewnił uczniom gorącego posiłku. Działania w tym zakresie, polegające na zawarciu umowy z dostawcą posiłków w formie cateringu zostały podjęte przez Radę Rodziców. W czterech szkołach ponadpodstawowych nie zapewniano uczniom gorącego posiłku⁶².

Przykład

Za przygotowanie i serwowanie posiłków uczniom w **SP we Wrocławiu** odpowiedzialne były firmy cateringowe, które zatrudniały dietetyków układających jadłospisy. Posiłki składające się z dwudaniowego obiadu – zupy, drugiego dania, surówki, owocu, kompotu i wody dostarczane były przez firmę cateringową. Kasze, makarony, ryż, ziemniaki oraz kompoty były gotowane w kuchni Szkoły przez pracowników firmy cateringowej, natomiast pozostałe posiłki wykonawca dostarczał własnym transportem. Elementem koniecznym, wskazywanym w specyfikacji warunków zamówienia, w każdorazowo przeprowadzanym postępowaniu przetargowym, było zatrudnienie przez wykonawcę dietetyka na podstawie umowy o pracę w rozumieniu przepisów Kodeksu pracy o ile czynność ta nie była wykonywana przez daną osobę osobiście w ramach prowadzonej przez nią na podstawie wpisu do CEIDG⁶³ działalności gospodarczej.

Spośród 14 jednostek objętych kontrolą, w których funkcjonowała własna kuchnia, w 12 posiłki były przygotowywane w oparciu o produkty dostarczane przez dostawców zewnętrznych, na podstawie zawartych

⁶⁰ Przy czym w ZSP w Gdańsku dotyczyło to tylko dzieci ze szkoły podstawowej.

⁶¹ Przy czym w SP we Wrocławiu część posiłków (kasze, makarony, ryż, ziemniaki i kompoty) przygotowywane były w pomieszczeniach kuchni znajdujących się na terenie szkoły przez pracowników firmy cateringowej. Natomiast w ZSP w Gdańsku catering dotyczył tylko dzieci z oddziałów przedszkolnych.

⁶² W formie obiadu serwowanego w stołówce lub jadalni szkolnej. W okresie objętym kontrolą brak było obowiązku prawnego w tym zakresie.

⁶³ Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej.

umów. W postanowieniach umów określone były w szczególności wymagania co do jakości dostarczanych produktów, terminu ich przydatności, warunków i wymagań dotyczących opakowania i transportu. W zdecydowanej większości z nich ujmowano również zapisy dotyczące stosowania kar umownych lub odstąpienia od umowy w przypadkach niewłaściwego wywiązywania się z określonych postanowień. W pozostałych dwóch placówkach⁶⁴ nie zawierano takich umów. Zakupy dokonywane były na bieżąco przez intendentki oraz przez dostawców na podstawie ustnych zamówień. Według Dyrektorów tych placówek taka forma zakupów była stosowana ze względu, iż sposób ten uznawano za celowy i oszczędny, a dostawcy dbali o jakość dostarczanych produktów.

W przypadku pozostałych ośmiu jednostek, w których korzystano z usług innych podmiotów zawierano umowy lub porozumienia, w których określano warunki dostawy posiłków. Tylko w dwóch szkołach⁶⁵ we właściwy sposób zabezpieczono interes placówek, poprzez zawarcie w umowach zapisów zarówno co do jakości dostarczanych posiłków oraz możliwości nałożenia kar i odstąpienia od umowy, ale także prawa do weryfikacji i kontroli dostarczanych posiłków. W pozostałych jednostkach nie zabezpieczono w pełni interesu, gdyż w umowach/porozumieniach nie zapewniono sobie możliwości dokonywania kontroli i weryfikacji dostarczanych posiłków⁶⁶, a w niektórych dodatkowo nie uwzględniano zapisów w zakresie stosowania kar umownych, odstąpienia od umowy, czy nawet informacji dotyczących jakości zamówienia.

Przykład

SP w Bilczy w okresie objętym kontrolą współpracowała z 31 dostawcami produktów spożywczych, które wykorzystywane były do przygotowywania ciepłych posiłków. Z dostawcami tymi nie zawarto umów. Dyrektor wyjaśniła m.in., że intendentka szkolna ma w zakresie czynności dokonywanie zakupów żywności po cenach najniższych w sklepach, od producentów, z zapewnieniem odpowiedniej ich jakości. Wydatków dokonuje się w sposób celowy i oszczędny, z zachowaniem optymalnego doboru dostawców umożliwiających terminową realizację zadań oraz dostawę produktów wysokiej jakości. Produkty zamawia się po wcześniejszym telefonicznym rozeznaniu rynku, od sprawdzonego dostawcy.

W okresie objętym kontrolą **SP we Wrocławiu** zawarła pięć umów z dwoma podmiotami zewnętrznymi świadczącymi usługi

⁶⁴ Żłobek w Zawadzkiem, SP w Bilczy.

⁶⁵ ZSP w Gdańsku oraz SP we Wrocławiu.

⁶⁶ Mimo braku tego zapisu w jednej placówce – w Żłobku w Brzeźnicy – oględziny wykazały, że osoba odpowiedzialna za odbiór posiłków przeprowadzała ich kontrolę w zakresie sprawdzenia temperatury co odnotowywane było w *rejestrze dostaw posiłków*.

restauracyjne dla potrzeb dzieci uczęszczających do Szkoły. We wszystkich umowach zawarto zapisy zobowiązujące wykonawców do zapewnienia żywienia zbiorowego zgodnie z obowiązującymi przepisami, w tym zasadami określonymi w rozporządzeniu *w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży* i innych przepisach dotyczących wymogów prawa żywnościowego, a także systemem HACCP⁶⁷ zasadami GMP⁶⁸, odnoszącymi się do wymagań jakościowych dostarczanych posiłków (termin i godzina dostarczenia, temperatura, itp.) oraz zgodnie z zalecanymi normami żywienia dla grup wiekowych dzieci szkolnych. Przewidywały one również sankcje za niewywiązywanie się z postanowień umów, które obejmowały m.in. kary umowne i możliwość odstąpienia od umowy w określonych sytuacjach. W umowach zawarto również przepisy dotyczące możliwości przeprowadzenia kontroli serwowanych posiłków. W okresie objętym kontrolą w szkole przeprowadzono łącznie 57 kontroli posiłków w zakresie zgodności dostarczanych posiłków z jadłospisem, w tym gramatury, jak również pod kątem ich wyglądu, zapachu, smaku, temperatury i godziny dostarczenia. W wyniku kontroli stwierdzono nieliczne uwagi co do serwowanych kompotów, zbyt dużej ilości cebuli w surówce oraz zbyt dużej porcji obiadowej, a także zwrócono uwagę, aby zamieniać grzanki np. na pestki z dyni. Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że Kierownik Gospodarczy, oprócz wyrwykowych kontroli kończących się sporządzeniem protokołu, prowadziła również codzienną kontrolę posiłków, w trakcie której weryfikowała czy stwierdzone wcześniej uwagi zostały wyeliminowane.

Pomieszczenia kuchenne z zapleczem socjalnym **Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Kartuzach**, Gmina Kartuzy wydierżawiła podmiotowi zewnętrznemu, z którym zawierano umowy na dostarczanie posiłków. W umowach nie zawarto postanowień umożliwiających zastosowanie kar umownych lub odstąpienie od umowy w przypadku jej nieprawidłowej realizacji, a także nie przewidziano możliwości weryfikacji dostarczanych posiłków (w zakresie odpowiedniej temperatury i zgodności ze złożonym zamówieniem). W związku z powyższym brak było narzędzi do kontroli prawidłowości wykonywania umów, a także do egzekwowania należytego wykonania ich przedmiotu. Skutkowało to tym, że dostarczane posiłki nie spełniały rekomendacji w zakresie ich wartości energetycznej, w tym ich wielkości oraz zawartości tłuszczu. Dyrektor wyjaśniła, że nie jest kompetentna do

⁶⁷ Ang. Hazard Analysts and Critical Control Point System - System Analizy Zagrożeń i Krytycznych Punktów Kontroli określany często systemem zarządzania bezpieczeństwem zdrowotnym żywności.

⁶⁸ Ang. Good Manufacturing Practice - Dobra Praktyka Produkcyjna.

takich kontroli i polega w tych kwestiach na ustaleniach uprawnionych do tego podmiotów, a wzór umowy stosowany jest od lat.

**Rozpoznawanie
potrzeb żywieniowych
dzieci**

Spośród 21 skontrolowanych jednostek, w których dzieci mogły skorzystać z gorącego posiłku, w trzech szkołach⁶⁹ nie rozpoznawano wśród uczniów specjalnych potrzeb żywieniowych. W Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Daleszycach nie gromadzono żadnych informacji o liczbie uczniów ze specjalnymi potrzebami żywieniowymi i nie umożliwiono im dostępu do takich posiłków. W Publicznej Szkole Podstawowej z Oddziałami Sportowymi w Dobrzeniu Wielkim dyrektor nie dysponował informacjami w zakresie liczby dzieci ze specjalnymi potrzebami żywieniowymi. Jednak rodzice mieli możliwość zakupić bezpośrednio u dostawcy obiad ze „specjalną dietą”. W pozostałych 19 placówkach gromadzono takie informacje⁷⁰ i w przypadku dzieci ze specjalnymi potrzebami żywieniowymi, które zgłaszały chęć skorzystania z posiłków, w miarę możliwości były im one zapewniane. Działań takich nie podejmowano jedynie w Przedszkolu Publicznym nr 54 w Opolu, gdzie podopieczni ze specjalnymi potrzebami żywieniowymi spożywali posiłki dostarczone przez rodziców.

**Wysokość opłat
i odsetek
korzystających
z gorącego posiłku**

W skontrolowanych jednostkach, gdzie zapewniono gorące posiłki, dzieci mogły korzystać z nich za odpłatnością. Poprzez niedopatrzenie w dwóch szkołach⁷¹, wbrew przepisom art. 106 ust. 3 ustawy *Prawo oświatowe*, dyrektorzy nie ustalili wysokości opłat w porozumieniu z organem prowadzącym. W pozostałych 19 skontrolowanych jednostkach, w których dzieci korzystały z gorących posiłków, wysokość opłat określano w dokumentach wewnętrznych, w oparciu o kwoty ustalane w uchwałach organów stanowiących lub w porozumieniu z organem prowadzącym. Wysokość tych opłat zarówno w poszczególnych kontrolowanych jednostkach, jak i w badanym okresie była zróżnicowana i wahała się w latach szkolnych 2020/2021–2023/2024 od 6 zł do 21 zł w przypadku żłobków⁷², od 5 zł do 14 zł w przypadku przedszkoli/oddziałów przedszkolnych⁷³, od 3 zł do 14 zł w przypadku szkół podstawowych/ponadpodstawowych⁷⁴. Rozbieżności w opłatach zauważalne były również w poszczególnych regionach – najniższe stawki były w województwie podkarpackim i opolskim, a najwyższe w pomorskim i dolnośląskim.

⁶⁹ W LO w Kartuzach nie gromadzono takich informacji ze względu na marginalne zainteresowanie uczniów, którzy korzystali z gorącego posiłku w szkole – niespełna 1 % ogółu.

⁷⁰ W pięciu z nich – Żłobek w: Pruszczu Gdańskim, Kielcach, Zawadzkiem, ZSP w Długoleścu, SP we Wrocławiu – wymagano, aby rodzice przedłożyli stosowne zaświadczenia lekarskie. W Żłobku w Brzeźnicy rozpoznanie potrzeb było nierzetelne, gdyż nie wszystkie informacje w tym zakresie zostały właściwie wypełnione.

⁷¹ SP we Wrocławiu oraz LO w Kartuzach.

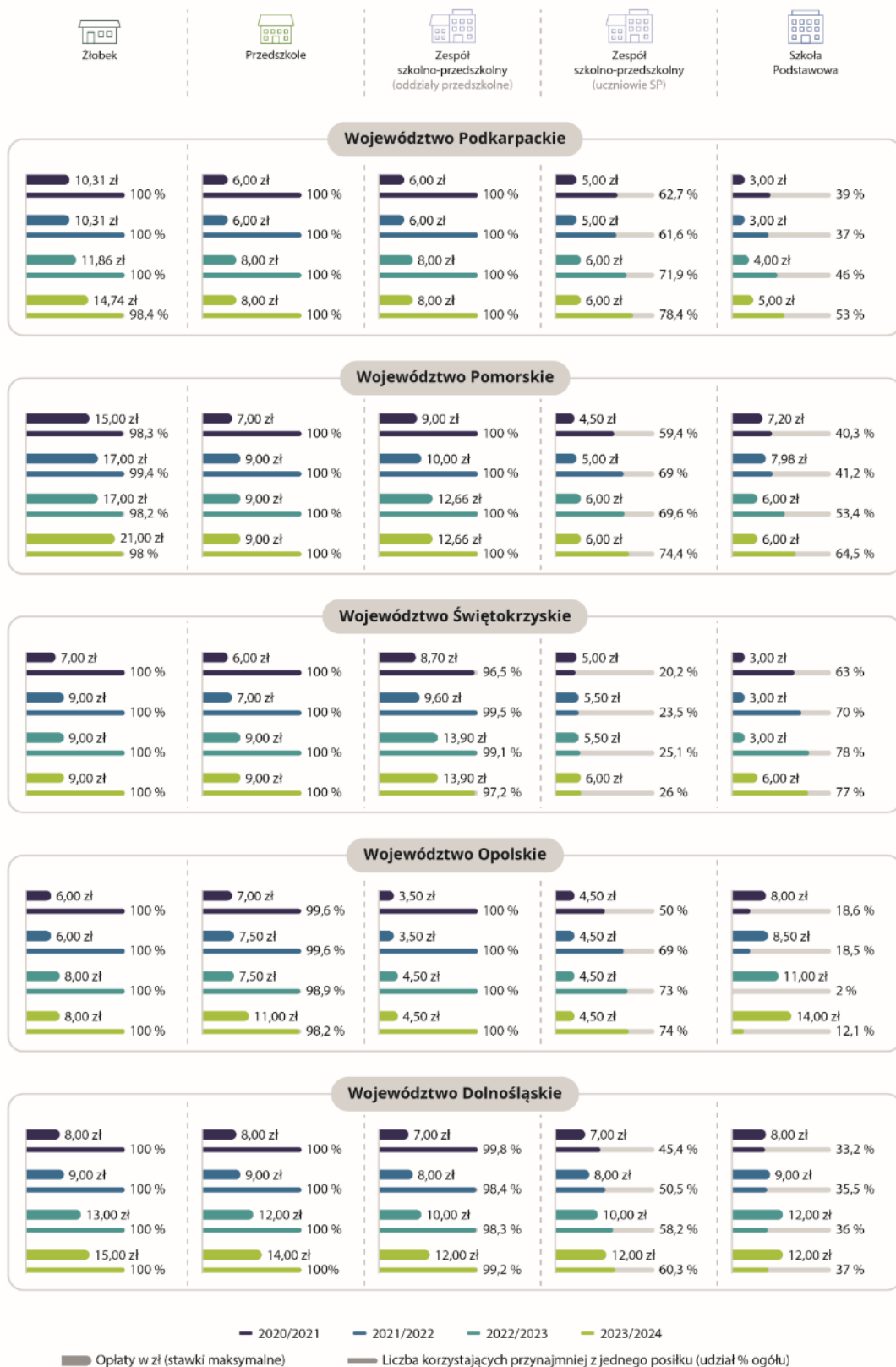
⁷² Kwota obejmowała cztery posiłki – śniadanie, II śniadanie, obiad i podwieczorek (z wyjątkiem Żłobka w Brzeźnicy, gdzie serwowano tylko trzy posiłki).

⁷³ Kwota obejmowała cztery lub trzy posiłki (bez II śniadania).

⁷⁴ Kwota obejmowała obiad jedno lub dwudaniowy.

Infografika nr 3

Wysokość opłat za posiłki i korzystający z nich

Źródło: opracowanie własne NIK.

W żłobkach, przedszkolach i oddziałach przedszkolnych z wyżywienia korzystali w praktyce prawie wszyscy podopieczni. Natomiast liczba uczniów korzystających z gorącego posiłku w szkołach podstawowych była zróżnicowana. Najmniej chętnych było w Publicznej Szkole Podstawowej z Oddziałami Sportowymi w Dobrzeniu Wielkim, w której to catering drugiego dania zapewniła Rada Rodziców – od 18,6 % w roku szkolnym 2020/2021 do 12,1 % w roku szkolnym 2023/2024 oraz w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Daleszycach, gdzie można było skorzystać z pełnego obiadu – od 20,2 % w roku szkolnym 2020/2021 do 26 % w roku szkolnym 2023/2024. Najwięcej obiadów serwowano w Zespole Szkół w Jasionce, Szkole Podstawowej w Bilczy oraz Zespole Szkolno-Przedszkolnym nr 8 w Gdańsku – z obiadów w latach szkolnych 2020/2021–2023/2024 w tych placówkach korzystało odpowiednio od 62,7 % do 78,4 %, od 63 % do 77 % oraz od 59,4 % do 74,4 % uczniów. Należy przy tym wskazać, iż oprócz spadku liczby uczniów korzystających z gorącego posiłku w Publicznej Szkole Podstawowej z Oddziałami Sportowymi w Dobrzeniu Wielkim, w pozostałych dziewięciu szkołach podstawowych w roku szkolnym 2023/2024 odnotowano wzrost w porównaniu do roku 2020/2021, a w sześciu z nich tendencja taka była z roku na rok.

Czas i miejsce na spożycie posiłków

We wszystkich skontrolowanych podmiotach organizacja i zasady żywienia przyjęte w placówce określone zostały w dokumentach wewnętrznych tych jednostek. Dzieci najmłodsze⁷⁵ w zdecydowanej większości skontrolowanych placówek spożywały posiłki w salach pobytu, w specjalnie wydzielonych lub przygotowanych do tego miejscach⁷⁶. Sale i miejsca przeznaczone do spożywania posiłków wyposażone były w stoliki i krzesła przystosowane do wieku dzieci. Czas przeznaczony na spożycie każdego posiłku był wystarczający, a najmłodszym podopiecznym w jedzeniu pomagały osoby do tego wyznaczone. Starsze dzieci uczęszczające do szkół podstawowych⁷⁷, gorący posiłek spożywały w stołówkach lub jadalniach. W Szkole Podstawowej w Dobrzeniu Wielkim, gdzie nie funkcjonowała stołówka, dzieci jadły posiłki w sali lekcyjnej oraz sali wykorzystywanej również jako świetlica. W szkołach ponadpodstawowych⁷⁸ uczniowie mogli spożywać posiłki w różnych miejscach do tego przeznaczonych m.in.: holach, korytarzach, salach lekcyjnych czy barach i kawiarenkach szkolnych.

⁷⁵ Przebywające w żłobkach, przedszkolach i oddziałach przedszkolnych przy zespołach szkół.

⁷⁶ Tylko w Żłobku w Brzeźnicy dzieci spożywały posiłki w dwóch salach do tego przeznaczonych, które znajdowały się obok pomieszczeń przeznaczonych do zabaw. Zaś w Przedszkolu w Czudcu (oprócz jednego oddziału, z którego dzieci jadły posiłki na wydzielonej części korytarza) i ZSP w Jasionce część oddziałów spożywała posiłki w odrębnych pomieszczeniach, a część w salach zabaw.

⁷⁷ Z wyjątkiem jednej placówki.

⁷⁸ Oprócz LO w Kartuzach, gdzie była stołówka szkolna.

Zdjęcia nr 3–4

Sale przeznaczone do spożywania posiłków przez dzieci w różnym wieku w Żłobku Gminnym w Brzeźnicy (podkarpackie)

Źródło: materiały własne NIK.

Spośród 25 placówek, tylko w siedmiu⁷⁹ z nich zapewniono w pełni właściwą organizację żywienia, w tym zgodną z warunkami określonymi w obowiązujących dokumentach⁸⁰. Z różnych przyczyn w 18 pozostałych jednostkach⁸¹ stwierdzono w tym zakresie nieprawidłowości lub przyjęte rozwiązania były niezgodne z przepisami prawa, zalecanymi rekomendacjami, regulacjami wewnętrznymi albo niedostosowane do występujących potrzeb. We wszystkich skontrolowanych żłobkach rozkładu posiłków⁸² nie dopasowano do modelu określonego w *Rekomendacjach w zakresie żywienia małego dziecka*. W placówkach tych śniadanie serwowane było dopiero o 8.30, 8.45 lub o 9.00. Ponadto w Żłobku w Brzeźnicy serwowano tylko trzy posiłki, mimo iż większość rodziców zadeklarowało ponad ośmiogodzinny czas pobytu ich dziecka w placówce. W 12⁸³ przedszkolach i szkołach kontrola wykazała nieprawidłowości w organizacji żywienia związane z serwowaniem posiłków. W szczególności w jednostkach tych nie przestrzegano przyjętych zasad w zakresie miejsca i godzin spożywania posiłków lub warunki te były niezgodne z obowiązującymi przepisami prawa. Dodatkowo w co drugiej z tych placówek⁸⁴ wyznaczony czas na spożycie

⁷⁹ Przedszkole w: Wejherowie, Busku-Zdroju, Opolu, ZSP w Gdańsku, LO w: Kartuzach, Kielcach, Technikum w Strzelcach Opolskich.

⁸⁰ Statutach, regulaminach lub regulacjach tych placówek.

⁸¹ Z wyjątkiem SP w Dobrzeniu Wielkim, gdzie dyrektor nie zapewnił dzieciom gorącego posiłku, a działania w tym zakresie podejmowała Rada Rodziców.

⁸² Godzin serwowania poszczególnych posiłków, dla dzieci przebywających powyżej ośmiu godzin (od godz. 7.00–8.00 do 16.00 i dłużej).

⁸³ Przedszkole w: Czudcu, Ślęzie, ZSP w: Jasionce, Daleszycach, Dębskiej Kuźni, Długolecie, SP w: Sarzynie, Gdańsku, Bilczy, Wrocławiu, LO w: Rzeszów, Wrocławiu.

⁸⁴ ZSP w: Dębskiej Kuźni, Długolecie, SP w: Sarzynie, Bilczy, Wrocławiu, LO we Wrocławiu.

posiłków był zbyt krótki lub miejsce było niewystarczające dla wszystkich chętnych uczniów⁸⁵.

Przykłady

W **Żłobku w Brzeźnicy** w okresie objętym kontrolą dzieci otrzymywały tylko trzy posiłki dziennie: śniadanie o godzinie 9:00–9:30, dwudaniowy obiad – o 11:30–12:00 oraz podwieczerek – o 14:30. W wyniku analizy umów w sprawie korzystania z usług żłobka ustalono, że w latach 2020–2024 od 67 % do 84 % rodziców zadeklarowało ponad ośmiogodzinny czas pobytu ich dziecka w żłobku⁸⁶. Taki model organizacji nie odpowiadał wskazanemu w *Rekomendacjach w zakresie żywienia małego dziecka*, zgodnie z którym dziecko przebywające w żłobku powyżej ośmiu godzin powinno w tym czasie spożyć cztery posiłki, tj. dwa główne: śniadanie i obiad oraz dwa uzupełniające, a pierwszy posiłek powinien być serwowany najpóźniej o godzinie 8:00. Dyrektor żłobka wyjaśniła, że takie praktyki są od początku funkcjonowania placówki. Dzieciom zapewniono trzy posiłki zgodnie z decyzją rodziców podjętą na spotkaniu organizacyjnym 5 września 2018 r.

Dzieci z jednego oddziału w **Przedszkolu w Czudcu** jadły posiłki na korytarzu obok swojej sali dydaktycznej. Nie spełniało to wymogu § 10 ust. 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. *w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach*⁸⁷, który stanowi, że gorące posiłki są spożywane wyłącznie w jadalniach lub innych pomieszczeniach wydzielonych w tym celu. W statucie również nie określono miejsca spożywania posiłków dla tego oddziału. Takie rozwiązanie wynikało z niewłaściwej organizacji.

W **ZSP w Dębskiej Kuźni** warunki organizacji żywienia dzieci i młodzieży nie zostały dostosowane do występujących potrzeb. Funkcjonujące w tym zespole przedszkole nie zapewniało dzieciom trzech posiłków dziennie, tylko jeden gorący posiłek w formie dwudaniowego obiadu. Śniadanie i podwieczerek dzieci przynosiły we własnym zakresie. Mając na uwadze długość pobytu dzieci w przedszkolu oraz potrzeby żywieniowe w tym wieku za działania rzetelne należy uznać zapewnienie przez przedszkole przynajmniej trzech posiłków dziennie. Zgodnie także z zapisami statutu przedszkola, *dziecko ma prawo do zdrowego odżywiania* (§ 27 ust. 1

⁸⁵ Nie dotyczyło to dzieci z oddziałów przedszkolnych.

⁸⁶ Średnio w latach 2020–2024 było to 73 %. W roku szkolnym 2020/2021 było to 69 %, w 2021/2022 – 84 %, w 2022/2023 – 71 % oraz 2023/2024 – 67 %.

⁸⁷ Dz. U. z 2020 r. poz. 1604, ze zm., dalej: rozporządzenie Ministra Edukacji i Sportu *w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach*.

pkt 7). Według rekomendacji ekspertów określonych m.in. w Piramidzie żywienia⁸⁸ oraz z materiałów opracowanych przez Instytut⁸⁹ posiłki w przedszkolu powinny być spożywane w odstępach 3–4 godzinnych. Brak zapewnienia pełnego wyżywienia związany był z brakiem właściwego zaplecza kuchennego.

Uczniowie szkoły podstawowej spożywali gorący posiłek w stołówce szkolnej, w której zapewniono jedynie 40 miejsc siedzących, na 138 chętnych (74 % łącznej liczby uczniów w szkole). Uczniowie mogli spożywać gorący posiłek na dwóch przerwach obiadowych trwających 15 minut każda, co średnio wskazywało na konieczność zjedzenia obiadu przez 7,5 minuty przez jednego ucznia⁹⁰. W takim czasie była jeszcze konieczność dojścia uczniów z sali lekcyjnej do stołówki oraz skorzystanie z toalety. Takie warunki nie umożliwiały spożycia posiłku przy stole bez zbędnego pośpiechu. Wynikało to z tak przyjętej od lat organizacji w szkole.

W **LO we Wrocławiu** liczba miejsc w szkole, w których możliwe było spożywanie posiłków, była niewystarczająca dla wszystkich kształcących się w roku szkolnym 2023/2024. Pomimo zgłaszanych przez uczniów (w ramach przeprowadzonych ankiet) potrzeb w tym zakresie np. poprzez zapewnienie miejsc do spożywania posiłków, zorganizowania w szkole baru, stołówki lub kawiarenki, nie podjęto działań w celu ich realizacji. Według Dyrektora szkoły uczniowie spożywają posiłki na korytarzach szkolnych, a przy sprzyjającej pogodzie młodzież korzysta m.in. z dziedzińca szkoły lub atrium przy boisku sportowym. Dyrektor nie zasięgała opinii wśród rodziców na temat miejsca do spożywania posiłków w Szkole. Wobec tego, że nie składali oni skarg ani propozycji rozwiązania problemu braku miejsc do spożywania posiłków przez uczniów, istniejący stan uznano za wystarczający.

**Wyniki kontroli
zleconej w trybie
art. 12 pkt 3 ustawy
o NIK w zakresie
warunków żywienia**

W każdej z kontrolowanych jednostek w trakcie trwania kontroli NIK, zlecone zostało przeprowadzenie kontroli doraźnej właściwym jednostkom PPIS w zakresie zdatności do spożycia wody z wodociągu oraz warunków żywienia⁹¹, w tym m.in. stanu sanitarnego kuchni i jadalni, a także zapewnienia higieny przygotowania i podawania posiłków. W każdej skontrolowanej jednostce stwierdzono zdatność wody do spożycia przez ludzi. Nieprawidłowości w zakresie stanu sanitarno-

⁸⁸ <https://ncez.pzh.gov.pl/dzieci-i-młodzież/piramida-zdrowego-żywienia-i-stylu-życia-dzieci-i-młodzieży-2/>.

⁸⁹ Rekomendacje dla realizatorów żywienia z zakresu zasad prawidłowego żywienia dzieci w przedszkolach, pod red. Jadwigi Chrzanowskiej, 2011 r.

⁹⁰ 138 uczniów: 40 miejsc = 3,45 grupy uczniów; 30 minut: 4 grupy uczniów = 7,5 minuty.

⁹¹ Kontrolą w tym zakresie objęto 21 jednostek, w których serwowano gorące posiłki.

-higienicznego odnotowano w dziewięciu z nich⁹². Dotyczyły one niewłaściwych warunków sanitarno-higienicznych, w szczególności: obecności zacieków na ścianach i sufitach, ubytków glazury i farby w różnych pomieszczeniach, co powodowało, że powierzchnie nie były łatwo zmywalne; skorodowanych lub z obecnością rdzy zlewozmywaków i innego wyposażenia; niewłaściwie działającej wentylacji; niewłaściwego zabezpieczenia przed insektami lub ich obecności w pomieszczeniach; nieprawidłowości związanych z przechowywaniem produktów w urządzeniach chłodniczych. Głównymi przyczynami tych nieprawidłowości według kontrolowanych⁹³ była naturalna eksploatacja pomieszczeń, urządzeń, a także ograniczone środki na przeprowadzanie remontów.

Przykłady

Kontrola przeprowadzona przez PPIS w **Przedszkolu w Opolu** na zlecenie NIK wykazała, że nie zapewniono zasad higieny w procesie przygotowywania i podawania posiłków. Stwierdzono m.in.: brak zachowania higieny dystrybucji posiłków/czystych naczyń na wózku kelnerskim, na którym znajdowały się czyste naczynia a na nich ustawiono brudne po posiłkach wraz ze zlewkami resztek pokonsumpcyjnych, co mogło spowodować zanieczyszczenie krzyżowe; brak opracowanej przez Przedszkole procedury dystrybucji posiłków na sale i zwrotu brudnych naczyń, tak aby zachowany był rozdział na część „czystą” i „brudną” w celu ochrony przed zanieczyszczeniem; brak części procedur w opracowanej dla zakładu dokumentacji GHP/GMP⁹⁴; przechowywanie odzieży ochronnej pracowników kuchni w bezpośrednim sąsiedztwie sprzętu porządkowego, bez zabezpieczenia w pomieszczeniu przedsionka obieralni warzyw okopowych; rozbieżności w okazanych zapisach temperatur z urządzeń chłodniczych i mroźni a odczytem faktycznym dokonanym podczas kontroli. Różnice wynosiły kilka stopni, co mogło oznaczać, iż były odczytywane niewłaściwie lub jedynie uzupełniane bez odczytu faktycznego. Dotyczyło to wskazań temperatury lodówki na próbki pokarmowe, lodówki na nabiał oraz zamrażarki na mięso, ryby i wędliny. Dyrektor nie podała przyczyn nieprawidłowości, wskazała jedynie na podjęte działania w celu ich eliminacji.

⁹² Przedszkole w: Busku-Zdroju, Opolu, Ślezie, ZSP w: Gdańsku, Daleszycach, Długolecie, SP w: Bilczy, Wrocławiu, LO w Kartuzach. Należy przy tym wskazać, iż w Żłobku w Kielcach PPIS w okresie objętym kontrolą przeprowadził cztery kontrole stanu sanitarnego, stwierdzając w dwóch przypadkach nieprawidłowości, które zostały usunięte. Kontrola na zlecenie NIK nie wykazała nieprawidłowości stanu sanitarno-higienicznego.

⁹³ Którzy je podali.

⁹⁴ Procedura wydawania posiłków i zwrotu brudnych naczyń, procedura kontroli warunków magazynowania środków spożywczych sypkich wrażliwych na wilgoć.

Podczas kontroli przeprowadzonej przez PPIS w pomieszczeniach bloku żywienia **ZSP w Gdańsku** stwierdzono nieprawidłowości obejmujące: w kuchni miejscowe ubytki w podłodze, ubytki glazury na ścianie, zniszczoną ościeżnicę z odpadającą farbą, miejscowo skorodowany zlewozmywak, wyeksploatowany regał na sprzęt produkcyjny; w zmywalni naczyń stołowych przewody instalacji wodnej i wentylacyjnej z odpadającą farbą, miejscowo skorodowany zlewozmywak; w obieralni warzyw na poziomie podpiwniczenia podłoga, ściany i sufit o powierzchniach trudnych do utrzymania w czystości; obecność owadów latających w przygotowalni i pomieszczeniu obróbki brudnej warzyw. Stanowiło to naruszenie pkt 1, pkt 2 lit. a, lit. b, lit. c rozdziału I, pkt 1 lit. a, lit. b, lit. c, lit. d, lit. e, lit. f rozdziału II, pkt I lit. a, lit. b rozdziału V, pkt 3 rozdziału IX załącznika II rozporządzenia (WE) Nr 852/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29.04.2004 r. w sprawie *higieny środków spożywczych*⁹⁵. W opinii PPIS nieprawidłowości te nie stanowiły bezpośredniego zagrożenia dla bezpieczeństwa higieniczno-zdrowotnego posiłków przygotowywanych w bloku żywienia, ale PPIS wydał decyzję nakazującą usunięcie powyższych nieprawidłowości. Dyrektor wyjaśniła, że większość tych nieprawidłowości była efektem naturalnego procesu eksploatacji sprzętu i pomieszczeń o dużej wilgotności, co wiązało się także z wiekiem placówki (30 lat) i brakiem poważniejszych remontów bloku żywienia. Część nieprawidłowości usunięto w trakcie kontroli NIK.

Przeprowadzona na zlecenie NIK przez PPIS kontrola doraźna bloku żywienia w **SP w Bilczy** wykazała liczne nieprawidłowości sanitarno-higieniczne, m.in.: brak warunków do mycia rąk w pomieszczeniu higieniczno-sanitarnym personelu kuchni, co uniemożliwiało utrzymanie rąk w należytej czystości i higienie i mogło spowodować zagrożenie jakości zdrowotnej przygotowywanych posiłków oraz wtórne zanieczyszczenie serwowanej żywności; w pomieszczeniu obieralni warzyw/obróbki wstępnej jaj stwierdzono brak warunków/powierzchni do osuszania umytych jaj, przy stanowisku mycia jaj; utrudniało to prawidłowe przeprowadzenie procesów mycia i dezynfekcji jaj; paździerzowe/chropowate obrzeża blatu podręcznego w pomieszczeniu higieniczno-sanitarnym dla personelu kuchni, ubytki okleiny oraz paździerzowe/chropowate obrzeża drzwiczek szafek w pomieszczeniu kuchni, co powodowało iż powierzchnie te były trudne do utrzymania w czystości; termouszczelki w urządzeniu mroźniczym z wykwitami grzybo i pleśniopodobnymi – stan ten mógł być przyczyną zanieczyszczenia wtórnego przechowywanej żywności, a w konsekwencji

⁹⁵ Dz. Urz. UE L 139 z 30.04.2004 r. str. 1. ze zm.

produkowanej i wydawanej żywności; brak prawidłowego zabezpieczenia zakładu przed szkodnikami; brak aparatury kontrolno-pomiarowej; drzwi do kuchni, do zmywalni naczyń, do obieralni warzyw w dolnej części były zniszczone, rozpulchnione, z ubytkami okleiny; ww. powierzchnie były trudne do utrzymania w czystości i przeprowadzenia zabiegów mycia i dezynfekcji; w pomieszczeniu kuchni brak warunków do prawidłowego przechowywania czystego sprzętu kuchennego; brak wentylacji grawitacyjnej w magazynie spożywczym usytuowanym w podpiwniczeniu, wymiana powietrza dokonywana była wyłącznie przez otwierane okna. Dyrektor podała, że działania w zakresie remontu kuchni i jadalni winny być przeprowadzone w lipcu bądź sierpniu 2024 r. Środki na ten cel zostały zabezpieczone w planie finansowym szkoły na 2024 r.

**Dobra praktyka
w zakresie poprawy
warunków
przygotowania
i serwowania posiłków**

W okresie objętym kontrolą w **SP w Sarzynie** zrealizowane zostały projekty, w ramach których doposażono kuchnię i jadalnię, a tym samym poprawie uległy warunki przygotowywania i spożywania posiłków. Projekt pn. *Dostępna szkoła – innowacyjne rozwiązania w kreowaniu przyjaznej przestrzeni szkolnej* wdrażany w latach 2021–2023 przez Rzeszowską Agencję Rozwoju Regionalnego, współfinansowany był ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020. Wniosek o dofinansowanie złożył organ prowadzący szkołę. Celem projektu było testowanie Modelu Dostępnej Szkoły⁹⁶, w tym dostępności stołówki szkolnej dla potrzeb uczniów. W związku z realizacją tego projektu szkoła wykorzystała środki w kwocie 24,2 tys. zł z przeznaczeniem na: wyposażenie stołówki w stoliki i krzeselka dostosowane do wzrostu uczniów – 7,3 tys. zł; dostosowanie lady do wydawania posiłków do wymiarów określonych w modelu – 500 zł; zakup pieca konwekcyjno-parowego umożliwiającego przygotowywanie wartościowych odżywczo posiłków, ograniczając potrawy smażone na rzecz pieczonych – 16,4 tys. zł.

W 2023 r. Szkoła uzyskała dofinansowanie w kwocie 80 tys. zł ze środków *Wieloletniego Rządowego Programu „Posiłek w szkole i w domu”* w ramach modułu 3 tego programu przeznaczonego na doposażenie i poprawę standardu funkcjonowania stołówek szkolnych. Wniosek o dofinansowanie składał organ prowadzący do Wojewody Podkarpackiego za pośrednictwem Podkarpackiego Kuratorium Oświaty w Rzeszowie. Łączna kwota wydatków przeznaczonych przez szkołę na to zadanie wynosiła 105,6 tys. zł (w tym wkład własny stanowił 25,6 tys. zł)

⁹⁶ Model Dostępnej Szkoły to wzorzec zapewnienia dostępności placówek edukacyjnych dla osób ze szczególnymi, ale różnorodnymi potrzebami, który opiera się na zasadach projektowania uniwersalnego. MDS powstał, by pomóc tym, którzy nie tylko chcą szkoły dostępnej dla wszystkich, ale też podejmują działania, by tę wizję wcielić w życie.

**Kwalifikacje osób
zaangażowanych
w przygotowanie
posiłków**

i przeznaczona była na: remont kuchni i jadalni – 74,4 tys. zł oraz zakup ich wyposażenia – 31,2 tys. zł.

Spośród 21 jednostek, w których serwowano dla dzieci gorący posiłek, tylko w trzech z nich⁹⁷ zatrudniano dietetyka, który odpowiedzialny był m.in. za układanie jadłospisów. W ZSP we Wrocławiu osoby odpowiedzialne za takie zadania współpracowały w tym zakresie z technologiem żywności i żywienia. Natomiast w SP we Wrocławiu każdorazowo przeprowadzając postępowanie na catering posiłków, warunkiem koniecznym było zatrudnienie przez wykonawcę dietetyka. W pozostałych placówkach nie zatrudniano dietetyków ani nie prowadzono współpracy z takimi osobami, które miałyby na celu wykorzystanie ich wiedzy przy planowaniu żywienia dzieci. Jadłospisy w tych placówkach, gdzie prowadzono własną kuchnię układane były przez osoby w nich zatrudnione – głównie intendentki, rzadziej przez kucharzy lub wspólnie.

Spośród 14 jednostek objętych kontrolą, w których prowadzono kuchnię, personel tych placówek, który odpowiadał za sporządzanie posiłków nie zawsze miał przygotowanie kierunkowe w tym zakresie. Najgorzej sytuacja przedstawiała się w SP w Bilczy, gdzie żadna z osób zatrudniona do takich zadań nie posiadała przygotowania w tym zakresie. Oprócz Przedszkola w Opolu w pozostałych placówkach przynajmniej część z takich osób, w okresie objętym kontrolą, uczestniczyła w szkoleniach, które swoim zakresem obejmowały zagadnienia związane ze zdrowym odżywianiem. Należy jednak podkreślić, że nie były one realizowane systematycznie.

Przykłady

W **Przedszkolu w Opolu** w okresie objętym kontrolą zatrudnionych było łącznie 10 osób odpowiedzialnych za przygotowanie i serwowanie posiłków (na stanowiskach: intendent, kucharki oraz pomocy kuchennej i pracy lekkiej). Za przygotowywanie posiłków odpowiadała kucharka, która była jedyną osobą posiadającą wykształcenie kierunkowe – świadectwo ukończenia: zasadniczej szkoły zawodowej w zawodzie kucharz oraz średniego studium zawodowego dla pracujących o kierunku spożywczym. Układanie jadłospisów - zgodnie z zakresem czynności - należało do intendenta. Przy ich opracowywaniu nie współpracowano z dietetykiem. W okresie objętym kontrolą, osoby odpowiedzialne za przygotowanie i serwowanie posiłków nie uczestniczyły w szkoleniach, kursach lub seminariach w zakresie związanym ze zdrowym odżywianiem. Dyrektor wyjaśniła m.in., że przy zatrudnianiu pracowników zajmujących się żywieniem nie jest wymagane odpowiednie

⁹⁷ Żłobek w Kielcach, ZSP w Gdańsku od 1 września 2023 r. oraz ZSP w Daleszycach.

wykształcenie. Zaproponowała pracownikom kuchni szkolenie związane z podnoszeniem kwalifikacji w zakresie żywienia dzieci, jednak nie wyrazili oni chęci uczestniczenia w tej formie doskonalenia, ze względu na jej realizację w dni wolne od pracy.

W **SP w Bilczy** za przygotowywanie i serwowanie posiłków odpowiadało pięć osób – intendenta szkolna (odpowiedzialna za układanie jadłospisów), kucharka oraz trzy pomoce kucharki. Żadna z tych osób nie miała wykształcenia związanego z rodzajem wykonywanej pracy – intendenta była technikiem administracji, kucharka i dwie pomoce posiadały wykształcenie zawodowe (krawiec odzieży damskiej), a jedna podstawowe. Intendenta i kucharka uczestniczyły w okresie objętym kontrolą m.in. w szkoleniach o tematyce dotyczącej żywienia dzieci i młodzieży oraz układania jadłospisów. W latach szkolnych 2020/2021–2022/2023 do układania jadłospisów wykorzystywany był program komputerowy *ileważy.pl baza produktów spożywczych*, zaś od roku szkolnego 2023/2024 program *Intendent Pro*. Intendenta szkolna nie współpracowała z dietetykiem przy układaniu jadłospisów.

Przygotowanie kadry odpowiedzialnej za edukację

Edukacja, w tym dotycząca tematyki propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania wśród najmłodszych prowadzona była przez opiekunów i nauczycieli przedszkola. Osoby te posiadały wymagane przygotowanie w zakresie sprawowania opieki nad takimi dziećmi. Ponadto w czterech żłobkach, dwóch przedszkolach oraz w oddziałach przedszkolnych dwóch zespołów szkół część opiekunek⁹⁸ lub cała kadra⁹⁹ uczestniczyła w okresie objętym kontrolą w szkoleniach lub kursach, które swym zakresem obejmowały aspekty zdrowego odżywiania. Edukacja żywieniowa wśród uczniów szkół prowadzona była głównie na lekcjach wychowawczych, przyrody, biologii oraz wychowania fizycznego głównie przez nauczycieli mających kierunkowe wykształcenie do nauczania tych przedmiotów. W 10 szkołach¹⁰⁰ część nauczycieli uczestniczyła także w szkoleniach poświęconych tematyce szeroko rozumianego zdrowego odżywiania. Natomiast w czterech szkołach¹⁰¹ wybrani nauczyciele posiadali

⁹⁸ Żłobek w: Brzeźnicy, Pruszczu Gdańskim, Zawadzkiem, Przedszkole w Czudcu oraz SZP w: Jasionce i Gdańsku.

⁹⁹ Żłobek w Kobierzycach (w trakcie trwania kontroli NIK) oraz Przedszkole w Busku-Zdroju.

¹⁰⁰ ZSP w: Jasionce, Dębskiej Kuźni i Długole, SP w: Sarzynie, Bilczy, Dobrzeniu Wielkim i Wrocławiu, LO w Rzeszowie i Wrocławiu oraz Technikum w Strzelcach Opolskich.

¹⁰¹ ZSP w Daleszycach (jeden nauczyciel wychowawca posiadał tytuł technika w zakresie technologii żywienia o specjalności żywienie zbiorowe), ZSP w Długole (trzech nauczycieli posiadało ukończone studia na kierunkach: technologia żywności i żywienia człowieka, pedagogika opiekuńcza z promocją zdrowia, pedagogika zdrowia z psychodietetyką, a jeden nauczyciel studia podyplomowe w zakresie promocji zdrowia), Technikum w Strzelcach Opolskich (sześciu nauczycieli posiadających wykształcenie w zawodzie technik żywienia), LO we Wrocławiu (dwóch nauczycieli posiadało studia podyplomowe: na kierunku brajologia-zarządzanie dobrostanem oraz na kierunku techniki relaksacyjne).

wykształcenie związane z takimi zagadnieniami jako podstawowe lub dodatkowe, uzupełniające. Ponadto w niektórych szkołach pojedyncze lekcje związane ze zdrowym odżywianiem prowadzone były także przez dietetyków, pedagogów, psychologów oraz inne osoby¹⁰².

Przykłady

W **ZSP w Daleszycach** edukacją żywieniową poza wychowawcami zajmowali się również: dietetyk, pielęgniarka szkolna i stomatolog. Dodatkowo w okresie objętym kontrolą zajęcia dotyczące zdrowego stylu życia prowadziły również nieodpłatnie dwie osoby z zewnątrz – kierownik Oddziału Promocji Zdrowia i Oświaty Zdrowotnej Powiatowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Kielcach oraz lekarz medycyny z Wojewódzkiego Szpitala Zespolonego w Kielcach, który również był asystentem w Collegium Medicum Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.

W **SP w Sarzynie** edukację zdrowego żywienia obok nauczycieli w 2022 r. prowadził dietetyk w wymiarze czterech godzin na podstawie umowy zlecenia sfinansowanej w ramach Programu Wsparcia Edukacji moduł 3 – *Edukacja poprzez sport* przez Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Sarzyna.

W **LO we Wrocławiu** oprócz edukacji żywieniowej uczniów prowadzonej przez nauczycieli na lekcjach biologii, wychowania fizycznego i edukacji dla bezpieczeństwa, szkoła korzystała z osób z zewnątrz. W tym zakresie współpracowała na zasadach wolontariatu ze studentką Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu oraz z Wydziałem Biotechnologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Wykład o tematyce związanej z żywieniem w Liceum przeprowadził też pracownik naukowy, profesor Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku. Ponadto w okresie objętym kontrolą w szkole funkcjonował zespół ds. promocji zdrowia, w skład którego wchodził nauczyciele biologii i wychowania fizycznego. Zajmował się on propagowaniem zdrowia i nawyków zdrowego trybu życia, głównie poprzez przekazywanie uczniom i rodzicom informacji w tym zakresie m.in. poprzez udostępnianie linków do stron i filmów edukacyjnych, opracowywanie gazetek szkolnych na korytarzach i w salach oraz organizowanie konkursów plastycznych o tematyce zdrowia.

Diagnoza potrzeb

Celem rozpoznania potrzeb w zakresie planowania działań dotyczących propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania w skontrolowanych żłobkach i przedszkolach, prowadzono głównie rozmowy z rodzicami

¹⁰² Np. lekarz medycyny, pracownicy PPIS, wolontariusze – głównie na zasadach współpracy.

podopiecznych oraz obserwacje dzieci. W większości z tych placówek współpracowano w tym zakresie również z Radą Rodziców omawiając wspólnie planowane działania. W czterech jednostkach¹⁰³ wykorzystywano dodatkowo uzyskane w tym celu informacje z badań ankietowych¹⁰⁴. Należy jednak podkreślić, iż w zdecydowanej większości jednostek nie prowadzono dokumentacji, w której byłyby gromadzone informacje w zakresie zdiagnozowanych potrzeb i ryzyk dotyczących zdrowego odżywiania¹⁰⁵. Dlatego nie można wskazać jakie problemy rozpoznano i czy wszystkie takie zagadnienia uwzględniano przy planowaniu zadań na kolejne lata. Jak podkreślali kierownicy skontrolowanych jednostek, sporządzając plany działań mieli oni na uwadze tematy poświęcone propagowaniu i wdrażaniu zdrowego odżywiania i uwzględniali je¹⁰⁶ w poszczególnych latach. W dwóch przedszkolach¹⁰⁷ dyrektorzy wskazali, że nie prowadzili działań mających na celu rozpoznawanie potrzeb w zakresie zdrowego żywienia w związku z brakiem obowiązku w tym zakresie. W placówkach tych planowane działania były w oparciu o podstawę programową wychowania przedszkolnego, które obejmowały m.in. treści w wyżej wskazanym zakresie. W planach działań na poszczególne lata uwzględniano w szczególności: promowanie zdrowego stylu życia, w tym poprzez edukację i poznawanie zasad racjonalnego odżywiania, organizację zajęć kulinarnych, zabaw i zajęć tematycznych z wykorzystaniem owoców i warzyw, zakładanie hodowli ziół, aranżację tablic tematycznych; naukę samodzielnego jedzenia, w tym wybierania zdrowych potraw; udział w różnorodnych akcjach i projektach edukacyjnych o charakterze prozdrowotnym, które planowano głównie w przedszkolach.

W przypadku skontrolowanych szkół potrzeby w zakresie planowania działań dotyczących propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania diagnozowano głównie w oparciu o rozmowy prowadzone z uczniami, obserwacje i analizy ich zachowań, a także – jednak w mniejszym stopniu – oceny i wnioski wynikające z programów wychowawczo-profilaktycznych i innych realizowanych projektów związanych ze zdrowym odżywianiem. W tym celu prowadzono również w szerszym lub węższym zakresie współpracę z pedagogiem, psychologiem szkolnym, nauczycielami, rodzicami, Radą Rodziców lub innymi podmiotami. Chcąc rozpoznać potrzeby oraz uzyskać informacje i uwagi, w siedmiu szkołach¹⁰⁸

¹⁰³ Żłobek w: Brzeźnicy, Kobierzycach, Przedszkole w: Wejherowie, Busku-Zdroju.

¹⁰⁴ Prowadzone one były jednak pod kątem oceny stołówki lub placówki.

¹⁰⁵ W jednostkach, w których gromadzono takie dane stwierdzone potrzeby dotyczyły głównie wprowadzenia zmian w jadłospisach.

¹⁰⁶ Mając przy tym na uwadze wiek podopiecznych.

¹⁰⁷ W Czudcu i Ślęzie.

¹⁰⁸ ZSP w: Daleszycach, Długolecie, SP w: Sarzynie, Wrocławiu, LO w: Rzeszowie, Kielcach, Wrocławiu.

dodatkowo wśród uczniów i nauczycieli przeprowadzano badania ankietowe. W 10 placówkach wykorzystywano także informacje gromadzone przez pielęgniarkę szkolną, w tym zwłaszcza w zakresie wyników prowadzonych pomiarów masy ciała i wzrostu uczniów. W pozostałych pięciu szkołach¹⁰⁹ nie prowadzono takiej współpracy i nie wykorzystywano informacji o rozpoznanych przez pielęgniarkę potrzebach i stwierdzonych ryzykach¹¹⁰ dotyczących zdrowego odżywiania. Dodatkowo w trzech z tych szkół¹¹¹ kontrola wykazała, iż diagnozę potrzeb w zakresie planowania działań dotyczących propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania przeprowadzono nierzetelnie. Nie wykorzystywano bowiem różnych dostępnych form gromadzenia informacji i danych, a zwłaszcza współpracy z pielęgniarką, pedagogiem, psychologiem szkolnym czy Radą Rodziców. Wśród rozpoznanych potrzeb i stwierdzonych ryzyk, w oparciu o prowadzone diagnozy najczęściej powtarzające się dotyczyły: gorszej kondycji fizycznej i psychicznej uczniów po pandemii COVID-19; konieczności wprowadzenia zmian w jadłospisach poprzez eliminację słodczy, deserów, słodkich napojów na rzecz wprowadzenia owoców i warzyw oraz wody, w tym promocji jej picia; wprowadzenia dodatkowych zajęć rozwijających aktywność sportową, wyjazdów na basen; promowanie i edukację w zakresie prawidłowych nawyków żywieniowych, jak np. eliminacja produktów przetworzonych z wysoką zawartością cukrów, tłuszczów, soli oraz typu fast food, unikanie podjadania, jedzenie posiłków głównych, unikanie głodówek; uczestnictwa w akcjach i projektach promujących i propagujących zdrowe odżywianie. We wszystkich placówkach planując działania w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania ujmowano zadania, które uwzględniały rozpoznane potrzeby i ryzyka. Planowane akcje uwzględniano zarówno w programach profilaktyczno-wychowawczych, w nauczaniu zgodnie z podstawą programową na wybranych lekcjach (głównie wychowawczych, biologii, wychowania fizycznego), jak i dodatkowych spotkaniach lub projektach autorskich i zewnętrznych. Należy przy tym jednak podkreślić, iż w szkołach ponadpodstawowych stwierdzone potrzeby i ryzyka związane z prawidłowym odżywianiem nie były tematami priorytetowymi, a planowane działania w związku z tym były w mniejszej skali niż w skontrolowanych szkołach podstawowych.

Przykłady

W Żłobku w Zawadzkiem rozpoznawano potrzeby dotyczące propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania, jednak nie

¹⁰⁹ Oprócz ZSP w: Jasionce, Dębskiej Kuźni, SP w: Gdańsku, Bilczy (gdzie nie wykorzystywano wyników pomiarów w zakresie BMI), LO w Kielcach.

¹¹⁰ W szczególności w oparciu o dokonane pomiary masy ciała i wzrostu uczniów.

¹¹¹ SP w: Gdańsku, Bilczy, LO w Kielcach.

prowadzono w tym zakresie udokumentowanych analiz. W ramach diagnozy prowadzono wywiady i bieżące rozmowy z rodzicami. Nie organizowano odrębnych spotkań czy prelekcji dla rodziców. Przekazywano im natomiast informacje w zakresie zjadanych posiłków przez dzieci w czasie pobytu w placówce, a w przypadkach oczekiwań rodziców udzielano im porad w zakresie żywienia. W planach pracy opiekuńczo-wychowawczej uwzględniano potrzeby podopiecznych, które wynikały z prowadzonych rozmów z opiekunami, były to m.in. zajęcia z dziećmi pn. *Zdrowe witaminy, Dzień owoców i warzyw*.

W **LO w Kielcach** rozpoznanie potrzeb w zakresie prowadzenia działań edukacyjnych mających na celu propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania przeprowadzono w ograniczonym zakresie, co NIK uznała za działanie nierzetelne. Do rozpoznania tych potrzeb wykorzystano jedynie wyniki badań ankietowych prowadzonych wśród uczniów kontynuujących naukę w kolejnym roku szkolnym i ich rodziców oraz nauczycieli. Nie korzystano natomiast z innych form gromadzenia danych, w tym nie pozyskiwano od pielęgniarki szkolnej informacji o liczbie uczniów z nieprawidłową masą ciała oraz nie współpracowano z radą rodziców, organem prowadzącym lub innymi podmiotami. Dyrektor nie podejmował współpracy, ponieważ – jak wyjaśnił – *uznał, że działania realizowane w tym zakresie są wystarczające*. Zgodnie z propozycjami wyrażanymi w badaniach ankietowych w programach wychowawczo-profilaktycznych na lata szkolne 2020/2021–2023/2024 uwzględniono dwa cele związane ze zdrowym odżywianiem, a sposobem ich realizacji miały być m.in. spotkania z psychoterapeutką ds. anoreksji i bulimii, zajęcia na temat zaburzeń odżywiania oraz zajęcia profilaktyczne z zakresu zdrowego odżywiania. W latach szkolnych objętych kontrolą nie zrealizowano zajęć profilaktycznych na temat zdrowego odżywiania, zaplanowanych w programach wychowawczo-profilaktycznych w ramach celu *Uświadamianie przyczyn i skutków nadwagi i otyłości oraz możliwych metod leczenia*. Dyrektor wyjaśnił, że zajęcia zawierające treści profilaktyczne wynikające z ww. programów z zakresu zdrowego odżywiania odbywały się głównie na zajęciach dydaktycznych z biologii, wychowania fizycznego, edukacji dla bezpieczeństwa oraz godzinach wychowawczych. Zdaniem NIK omawianie zagadnień w powyższym zakresie na lekcjach przedmiotowych stanowiło realizację podstawy programowej i nie miało charakteru zajęć profilaktycznych, które służyłyby realizacji tego celu.

5.2. DZIAŁANIA NA RZECZ PROPAGOWANIA I WDRAŻANIA ZDROWEGO ODŻYWIANIA ORAZ ICH EFEKTY

Zadania wynikające z Narodowych Programów Zdrowia

Działania jednostek objętych kontrolą na rzecz propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania choć były podejmowane to jednak w sposób niewłaściwy. W szczególności nie zrealizowano części zaplanowanych zadań lub wykonywano je nierzetelnie. Nie zagwarantowano również spójności podejmowanych działań oraz nie dokonywano ich ewaluacji w odniesieniu do planowanych celów. Nie można było zatem wskazać, czy przynosiły one zakładane efekty.

Działania wspierające zdrowe odżywianie w jednostkach centralnych realizowano głównie w oparciu o założenia przyjęte w *Narodowych Programach Zdrowia*¹¹². W okresie objętym kontrolą kontynuowano zarówno zadania ujęte w *NPZ 2016–2020*, a także podejmowano te, które zaplanowano w *NPZ 2021–2025*. Ich realizatorem był zarówno Minister Zdrowia, jak i inne podmioty¹¹³, z którymi współpracował lub zlecał zadania do wykonania. W 2020 r. w ramach celu nr 1 *NPZ 2016–2020* kontynuowano zadania realizowane przez Ministra Zdrowia, jak i powierzone innym podmiotom, które obejmowały m.in. organizację konferencji i warsztatów kulinarnych; wydanie opracowań; nagrania filmów; prowadzenie i aktualizacje baz danych i dotyczyły tematów związanych z szeroko rozumianym odżywianiem. Ponadto w ramach współpracy z Ministrem Finansów wprowadzono opłatę od napojów z dodatkiem substancji o właściwościach słodzących lub z dodatkiem kofeiny lub tauryny. Jednak nie wszystkie zadania ujęte w ramach celu nr 1 *NPZ 2016–2020* udało się zrealizować.

Przykłady

Minister Zdrowia nie zrealizował dwóch zadań, ujętych w *NPZ 2016–2020* dla celu nr 1, związanych z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania, które dotyczyły: *Prowadzenia działań na rzecz zachowania właściwej masy ciała, w tym upowszechnienia wytycznych leczenia osób z otyłością oraz Prowadzenia działalności naukowo-badawczej oraz współpracy międzynarodowej, w tym prowadzenia prac nad utworzeniem wytycznych dotyczących leczenia osób z otyłością* (zaplanowane do współpracy z towarzystwami naukowymi). Zaś zadanie obejmujące *Prowadzenie działalności naukowo-badawczej oraz współpracy międzynarodowej, w tym prowadzenie współpracy międzynarodowej dotyczącej przeciwdziałaniu nadwadze i otyłości*,

¹¹² Działania przewidziane do realizacji w ramach celu nr 1 „Poprawa sposobu żywienia, stanu odżywienia oraz aktywności fizycznej społeczeństwa” *NPZ 2016-2020* oraz celu nr 1 „Profilaktyka nadwagi i otyłości” *NPZ 2021-2025*.

¹¹³ M.in. Ministerstwo Edukacji Narodowej, Instytut, Ministerstwo Finansów, Główny Inspektorat Sanitarny, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ośrodki Rozwoju Edukacji.

w tym w szczególności ze Światową Organizacją Zdrowia zrealizowano tylko częściowo – współpraca we wskazanym obszarze była ograniczona do korespondencji ze Światową Organizacją Zdrowia (WHO), która zazwyczaj dotyczyła danych do raportów, informacji o publikacjach WHO czy zaproszeń na spotkania eksperckie. Minister Zdrowia nie wskazał powodów odstąpienia od realizacji zadań.

Minister Edukacji w ramach celu nr 1 *NPZ 2016–2020*: „Poprawa sposobu żywienia i stanu odżywienia społeczeństwa oraz aktywności fizycznej społeczeństwa”, realizując zadanie: *Prowadzenie prozdrowotnej polityki publicznej ukierunkowanej na upowszechnianie w szkołach i placówkach systemu oświaty wiedzy dotyczącej zdrowego odżywiania się i aktywności fizycznej*¹¹⁴, wprowadził do podstawy programowej obowiązek edukacji w zakresie zdrowego odżywiania na każdym etapie rozwoju dzieci i młodzieży. Ponadto poprzez dodanie art. 1 ust. 15a do ustawy *Prawo oświatowe* wprowadzono obowiązek upowszechniania wśród dzieci i młodzieży wiedzy o zasadach racjonalnego odżywiania oraz przeciwdziałaniu marnowaniu żywności.

Spośród działań ujętych dla celu nr 1 w *NPZ 2021–2025* związanych z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania, na dzień 6 czerwca 2024 r. wszystkie przypisane do wykonania przez Ministra Zdrowia lub we współpracy z innymi podmiotami zostały rozpoczęte, z wyjątkiem zadania zaplanowanego do realizacji na lata 2024–2025 pn. *Badanie sposobu żywienia i stanu odżywienia polskiego społeczeństwa*. Zgodnie z *NPZ 2021–2025* zadanie to realizowane miało być m.in. przez instytut badawczy lub uczelnię wybraną w drodze konkursu ogłoszonego przez Ministra Zdrowia. Minister Zdrowia nie podał powodów, dla których nie przystąpiono do zadania.

W ramach realizacji zadań przypisanych dla celu nr 1 *NPZ 2021–2025* w okresie objętym kontrolą prowadzono w szczególności: działalność edukacyjną i szkoleniową; prace nad systemem przyjaznego etykietowania; różne badania, w tym: w zakresie preferencji konsumentów dotyczące wyborów żywieniowych, w zakresie nadwagi i otyłości oraz podwyższonego ciśnienia tętniczego krwi u dzieci; prace nad aktualizacją norm żywienia; propagowanie karmienia piersią.

¹¹⁴ Zgodnie z *NPZ 2016–2020* Minister Edukacji był współrealizatorem zadań odpowiednio z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji oraz Ministrem Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministrem Obrony Narodowej, Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji we współpracy z Ministrem Zdrowia, Centralnym Instytutem Ochrony Pracy – Państwowym Instytutem Badawczym i jednostkami samorządu terytorialnego.

Przykłady

W ramach zadania *Badanie preferencji konsumentów dotyczących wyborów żywieniowych, w tym przegląd składu i wartości odżywczej wybranych produktów dostępnych na rynku* **Instytut:** przygotował założenia oraz narzędzia badawcze służące realizacji zadania; dokonał przeglądu rynku słodczy i zebrał dane dla 803 produktów spożywczych, z których wytypował 30 rodzajów produktów, dla których brak było informacji w polskiej bazie danych składu i wartości odżywczej lub wymagały one aktualizacji, a następnie oznaczył zawartość składników odżywczych w 28 produktach; oznaczył zawartość wybranych składników spożywczych w 48 wybranych napojach słodzonych; przeprowadził badanie preferencji konsumentów, w wyniku którego pozyskał informacje dotyczące spożywania przez nich napojów słodzonych i słodczy oraz przygotował z niego raport; przygotował artykuł dotyczący zawartości cukrów w żywności i opłaty cukrowej oraz wydał publikację: *Wartość energetyczna i zawartość wybranych składników odżywczych w słodkach bez i z dodatkiem cukrów oraz Spożycie napojów słodzonych przez osoby dorosłe*, które opublikowano na stronie Narodowego Centrum Edukacji Żywieniowej.

W ramach zadania *Monitorowanie, wczesna diagnoza i interwencja w zakresie występowania nadwagi i otyłości oraz podwyższonego ciśnienia tętniczego w krwi w populacji dzieci*, celem którego było badanie dzieci w wieku 7-9 lat, trzecia runda badań COSI¹¹⁵, opracowanie programu profilaktyki nadwagi i otyłości oraz podwyższonego ciśnienia krwi u dzieci **Instytut Matki i Dziecka:** w 2021 r. ocenił wpływ pandemii COVID-19 na zmianę wybranych czynników ryzyka oraz wskaźników zachowań zdrowotnych wśród 1500 dzieci w wieku 8 lat oraz ich rodziców; sformułował rekomendacje i określił potrzeby w zakresie działań profilaktycznych z zakresu opieki zdrowotnej nad uczniami; w 2022 r. przeprowadził badanie pilotażowe w ramach III edycji badań COSI (przebadano 50 rodziców dzieci w wieku 7-9 lat i ok. 5,5 tys. dzieci w wieku 8-9 lat oraz przeszkolono online koordynatorów wojewódzkich tego badania); w 2023 r. opracował wstępną wersję programu profilaktyki nadwagi i otyłości oraz podwyższonego ciśnienia tętniczego u dzieci pn. *Przybij Piątkę!*; przeprowadził pomiary antropometryczne, laboratoryjne i genetyczne na grupie 422 uczniów I klas szkoły

¹¹⁵ Childhood Obesity Surveillance Initiative (COSI) – Europejski Projekt Monitorowania Otyłości Dzieci, realizowany od roku 2007 roku pod auspicjami Światowej Organizacji Zdrowia.

**Pozostałe zadania
wspierające zdrowe
odżywianie**

podstawowej oraz opracował raport z badania w ramach III rundy badań COSI.

Oprócz działań na rzecz propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania wykonywanych w ramach *Programów NPZ*, jednostki centralne podejmowały różne akcje związane z niniejszą tematyką, w szczególności w ramach bieżącej działalności, współdziałając przy tym z innymi podmiotami lub angażując różne jednostki. W ramach działań legislacyjnych opracowywano projekty aktów prawnych służące propagowaniu i wdrażaniu zdrowego odżywiania.

Przykłady

W **Instytucie** w okresie objętym kontrolą realizowano m.in. badania naukowe, prace rozwojowe i wdrożeniowe w zakresie dotyczącym sposobu żywienia i stanu odżywiania człowieka. Badania te dotyczyły: społeczno-demograficznych uwarunkowań współwystępowania czynników ryzyka zdrowotnego; wpływu żywienia i składników żywności na zdrowie oraz czynników ryzyka rozwoju chorób żywieniowo-zależnych; składu i wartości odżywczej żywności oraz aktualizacji bazy danych o wartości odżywczej żywności; oceny sposobu żywienia, stanu odżywiania i wybranych elementów stylu życia różnych grup populacyjnych; nawyków żywieniowych, innych czynników stylu życia, czynników środowiskowych oraz stanu odżywiania dzieci w wieku szkolnym; organizacji żywienia zbiorowego w szkołach, przedszkolach i żłobkach; efektywności diety redukcyjnej u pacjentów z zespołem metabolicznym. Przy kontynuacji zadań wykorzystywano doświadczenia z lat wcześniejszych, zaś w wyniku ich realizacji wskazywane były również kierunki dalszych prac. Efekty zrealizowanych zadań przedstawiano m.in. w formie raportów, publikacji naukowych lub na konferencjach naukowych.

Minister Edukacji w wyniku działań legislacyjnych, podjętych przed, jak i w okresie objętym kontrolą, nałożył na placówki należące do systemu oświaty obowiązki w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania. W szczególności dokonał zmiany podstaw programowych oraz ramowych planów wychowania poprzez ujęcie w nich zagadnień związanych ze zdrowym odżywianiem. Zgodnie z wprowadzonymi zmianami podstawy programowe przewidywały na każdym etapie edukacji zdobywanie wiadomości i umiejętności przygotowujących dzieci i młodzież do prowadzenia zdrowego trybu życia, w tym wiedzy w zakresie zdrowego odżywiania w formie odpowiadającej wiekowi oraz możliwościom poznawczym uczniów. W 2018 r. znowelizował przepisy dotyczące bezpieczeństwa i higieny w placówkach należących do systemu oświaty, w wyniku których zobligowano dyrektorów szkół, po zasięgnięciu opinii rady rodziców

i samorządu uczniowskiego, do ustalania długości przerw międzylekcyjnych oraz ich organizowania w sposób umożliwiający uczniom spożycie posiłków na terenie szkoły lub placówki, a w 2019 r. art. 103 ustawy *Prawo oświatowe*, poprzez nałożenie na szkołę w zakresie realizacji zadań statutowych obowiązku zapewnienia uczniom możliwości korzystania z pomieszczenia gwarantującego bezpieczne i higieniczne spożycie posiłków podczas pobytu w szkole.

Minister Edukacji, jako odpowiedzialny za inicjowanie, realizowanie oraz koordynowanie polityki oświatowej państwa¹¹⁶, nie podjął działań (inicjatywy legislacyjnej) zmierzających do doprecyzowania art. 106 i 106a ustawy *Prawo oświatowe*, w celu wyeliminowania możliwości nierównego traktowania uczniów korzystających z gorącego posiłku w szkole, w zakresie ponoszonych opłat (koszty posiłków różniły się w zależności od tego czy posiłki były przygotowane w szkolnej stołówce, czy też dostarczane przez podmiot zewnętrzny, np. w ramach usługi cateringowej). W kontroli NIK w placówkach oświatowych ustalono, że w przypadku organizacji stołówki przez szkołę, rodzice pokrywali wyłącznie koszty surowca zużytego do sporządzenia posiłku, natomiast w przypadku zapewnienia posiłków w innej formie (np. usługi cateringowej) w części placówek rodzice pokrywali jedynie koszty surowca, zaś w innych – wszystkie koszty związane z przygotowaniem posiłku, zarówno koszty surowca, jak i pozostałe (związane np. z przygotowaniem i dowozem posiłków).

W **Ministerstwie Edukacji Narodowej**, realizując zadanie ujęte w Planie działalności na 2021 r., związane z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania pn. *Opracowanie i upowszechnienie przez Ośrodek Rozwoju Edukacji materiałów edukacyjnych i poradników z zakresu wychowania do wartości, działań prozdrowotnych, w tym ochrony zdrowia psychicznego i fizycznego*, głównie z przyczyn organizacyjnych nie opublikowano materiałów edukacyjnych w planowanej liczbie.

Minister Zdrowia poza działaniami prowadzonymi w ramach *Programów NPZ* realizował m.in. finansowany z Norweskiego Mechanizmu Finansowego na lata 2014–2021 projekt pn. *Zdrowy styl życia dzieci i młodzieży*, którego celem było szerzenie zdrowego stylu życia wśród dzieci i młodzieży. Projekt obejmował m.in. moduł dotyczący *nawyków żywieniowych połączonych z aktywnością sportową*. Osiągnięto wszystkie zakładane wskaźniki, m.in.: liczba dzieci

¹¹⁶ Art. 7 ust. 2 ustawy o Radzie Ministrów, art. 34 ust. 1 ustawy o działach administracji rządowej oraz art. 43 ustawy *Prawo oświatowe*.

z poprawionymi nawykami w zakresie zdrowego stylu życia (89,9 tys. dzieci, 107 % zakładanego wskaźnika), liczba rodziców lub członków rodziny przeszkolonych w zakresie zdrowego stylu życia dzieci i młodzieży (25,4 tys. osób, 101,6 % zakładanego wskaźnika). W ramach *Narodowej Strategii Onkologicznej na lata 2020–2030* prowadził od 2018 r. kampanię informacyjno-edukacyjną *Planuję Długie Życie*, w której jednym z obszarów było zapobieganie nadwadze i otyłości, poprzez stosowanie zdrowych nawyków żywieniowych i aktywności fizycznej. Podejmowane działania polegały na prowadzeniu strony internetowej www.planujedlugiezycie.pl, emisji spotów telewizyjnych i radiowych, publikacji artykułów w prasie, na stronach planujedlugiezycie.pl i pacjent.gov.pl oraz w mediach społecznościowych. Od 2022 r. prowadzono informacyjno-edukacyjno-promocyjne działania na rzecz profilaktyki przeciwnowotworowej i kształtowania postaw prozdrowotnych skierowanych do dzieci i młodzieży do 18 roku życia, w tym dotyczące profilaktyki otyłości (wydarzenia plenerowe, zajęcia szkolne, kampania w kinach, spoty, konkurs *Ogólnoszkolny Test o Zdrowiu*).

Główny Inspektor Sanitarny nierzetelnie realizował zadania określone w art. 6 pkt 1 i 2 w związku z art. 8a ustawy o PIS, gdyż nie zainicjował i nie realizował programów dotyczących propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania skierowanych do osób dorosłych, w tym seniorów. W okresie objętym kontrolą m.in. współorganizował programy skierowane do dzieci „Trzymaj Formę!” oraz „Skąd się biorą produkty ekologiczne”. Główny Inspektor Sanitarny wyjaśnił, że celem realizowanego programu „Trzymaj Formę!”, jest *kształtowanie trwałych prozdrowotnych nawyków wśród uczniów i ich rodzin*, zatem program ten skierowany był również do osób dorosłych. Ponadto wyjaśnił, że *wybór grup docelowych, do jakich są kierowane programy z zakresu oświaty zdrowotnej, wynika m.in. z sytuacji epidemiologicznej, ale także z posiadanych zasobów finansowych, kadrowych i organizacyjnych. Brak jest możliwości prowadzenia działalności oświatowo-zdrowotnej, która mogłaby być kierowana do wszystkich grup wiekowych, społecznych, zawodowych, w każdym możliwym zakresie*. NIK nie podziela powyższych wyjaśnień, gdyż adresatami tego programu byli uczniowie wybranych klas szkół podstawowych, a nie ich rodzice. Program „Trzymaj Formę!” realizowany był¹¹⁷ w latach szkolnych 2019–2020 i 2020/2021 oraz 2022/2023 i 2023/2024 i skierowany był do uczniów klas V–VIII. Celem ogólnym programu była edukacja

¹¹⁷ Z Polską Federacją Producentów Żywności Związek Pracodawców. Współrealizatorami programu byli: Fundacja Żywność, Aktywność Fizyczna i Zdrowie oraz Państwowe Wojewódzkie Stacje Sanitarne-Epidemiologiczne z terenu całej Polski.

w zakresie trwałego kształtowania prozdrowotnych nawyków wśród młodzieży szkolnej i ich rodzin poprzez promocję zasad aktywnego stylu życia i zbilansowanej diety. W ramach programu organizowano m.in. zajęcia, pokazy i warsztaty kulinarne, wspólne posiłki uczniów i nauczycieli, układanie jadłospisów zgodnie z zasadami zbilansowanej diety, spotkania z ekspertami i specjalistami z zakresu zdrowego żywienia, zajęcia sportowe, konkursy tematyczne. Program „Skąd się biorą produkty ekologiczne” skierowany był do dzieci w wieku przedszkolnym i współrealizowany przez Główny Inspektorat Sanitarny w latach szkolnych 2019/2020–2021/2022. W kolejnych latach program miał charakter fakultatywny dla stacji sanitarno-epidemiologicznych. Celem programu było zwiększanie świadomości i wiedzy na temat rolnictwa ekologicznego oraz budowanie właściwych nawyków żywieniowych od najmłodszych lat.

**Brak monitorowania
i oceny efektów
prowadzonych działań
oraz niepełny nadzór**

Mimo, iż w *Narodowych Programach Zdrowia* zawarto zapisy związane z prowadzeniem monitoringu oraz dokonywaniem ich ewaluacji, a w projektach programów czy planach działań jednostek centralnych w zakresie dotyczącym propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania na ogół określano cele do osiągnięcia, to w rzeczywistości nie podejmowano właściwych działań¹¹⁸, które pozwoliłyby dokonać oceny osiągniętych efektów. W szczególności nie dokonywano na bieżąco monitoringu zmian w wyniku podejmowanych akcji oraz nie prowadzono ocen z wykorzystaniem zaplanowanych wskaźników, dla których określono by wartości bazowe i docelowe. W przypadku niektórych zadań nawet nie określano celów, jakie zamierzano osiągnąć po ukończeniu działań. Prowadzony monitoring i ocena sprowadzały się w zasadzie do badania mierników produktu – gromadzenia danych w szczególności w zakresie liczby realizowanych projektów, zadań, publikacji, uczestników programów. Takie podejście spowodowało, że niemożliwa była ocena realizowanych działań w odniesieniu do przyjętych założeń i celów. Jednocześnie kontrola wykazała przypadki, w których nadzór sprawowany nad realizacją powierzonych zadań, w tym wprowadzonych w wyniku zmian legislacyjnych był niepełny i nierzetelny, albo nie był wykonywany wcale.

Przykłady

Minister Zdrowia odpowiedzialny za monitoring i ewaluację *NPZ 2016–2020* nie dokonał jego oceny. Zaniechanie przeprowadzenia ewaluacji ilościowej i jakościowej *NPZ 2016–2020* skutkowało niepozyskaniem kluczowej informacji, czy osiągnięte zostały cele, w tym cel nr 1 „Poprawa sposobu żywienia, stanu odżywienia oraz

¹¹⁸ W Ministerstwie Zdrowia, Ministerstwie Edukacji Narodowej, Głównym Inspektoracie Sanitarnym.

aktywności fizycznej społeczeństwa", dla których realizowano zadania. Ponadto takie podejście istotnie wpływało na opracowany przez Ministra Zdrowia projekt *NPZ 2021–2025* mający wyznaczać kierunki działań na kolejne lata. Pozbawiło to również Ministra Zdrowia informacji o efektywności nakładów zaangażowanych na *Narodowe Programy Zdrowia* – tylko w samym 2020 r. na realizację zadań celu nr 1 *NPZ 2016–2020* związanych z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania przeznaczono środki w łącznej wysokości 9238,35 tys. zł.

Minister Zdrowia nierzetelnie sprawował nadzór nad Głównym Inspektorem Sanitarnym, o którym mowa w art. 33 ust. 2 ustawy o *działach administracji rządowej*, gdyż nie wyegzekwował realizacji przez Państwową Inspekcję Sanitarną – którą GIS kieruje i dla której organów ustala ogólne kierunki (odpowiednio art. 7 ust. 2 i art. 8a ust. 1 pkt 1 ustawy o *PIS*) – w pełnym zakresie obowiązków wynikających z art. 6 pkt 4 ustawy o *PIS*. Zaś zadania wynikające z tego przepisu równie nierzetelnie realizował Główny Inspektor Sanitarny, gdyż nie zapewnił dokonywania przez jednostki organizacyjne *PIS* oceny działalności oświatowo-zdrowotnej realizowanej przez szkoły i inne placówki oświatowo-wychowawcze, szkoły wyższe oraz środki masowego przekazu. Sam także nie zawierał takiej oceny w raportach o stanie sanitarnym kraju, co stanowiło zaniechanie wykonania obowiązku nałożonego na Inspektora tym przepisem. Skutkiem tego Minister Zdrowia nie dysponował danymi o systemowych ocenach działalności oświatowo-zdrowotnej prowadzonej przez szkoły i inne placówki oświatowo-wychowawcze, szkoły wyższe oraz środki masowego przekazu, podmioty lecznicze oraz inne podmioty, instytucje i organizacje, a tym samym – informacjami o potrzebach i problemach w zakresie tej działalności.

Minister Edukacji nie monitorował efektów wprowadzonych zmian legislacyjnych dotyczących obowiązku upowszechniania wśród dzieci i młodzieży wiedzy o zasadach racjonalnego odżywiania oraz przeciwdziałaniu marnowania żywności, a także w zakresie podstaw programowych oraz ramowych planów wychowania poprzez ujęcie w nich zagadnień związanych ze zdrowym odżywianiem. Minister Edukacji nie podejmował własnych działań, jak również nie skorzystał z możliwości współpracy z Głównym Inspektorem Sanitarnym, organem sprawującym – na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 3 i art. 6 pkt 4 ustawy z dnia 14 marca 1985 r. o *PIS* – nadzór nad żywieniem zbiorowym oraz nadzór i koordynację w obszarze dokonywania ocen działalności oświatowo-zdrowotnej prowadzonej przez szkoły i inne placówki oświatowe. W ramach sprawowanego nadzoru nad

kuratorami oświaty, o którym mowa w art. 60 ustawy *Prawo oświatowe*, Minister Edukacji nie pozyskiwał informacji o wynikach nadzoru pedagogicznego w zakresie stosowania przepisów prawa dotyczących zdrowego odżywiania, w szczególności czy w szkołach podstawowych zapewniono uczniom możliwość spożycia gorącego posiłku oraz czy stworzone, w wyniku zmiany podstawy programowej i ramowych planów nauczania, warunki umożliwiają kształtowanie i utrzymanie prawidłowych wzorców odżywiania, a także czy w placówkach należących do systemu oświaty upowszechniano wiedzę w tym zakresie.

Główny Inspektor Sanitarny koordynował i sprawował nadzór nad jednostkami PIS w zakresie kontroli żywienia zbiorowego prowadzonego przez żłobki, przedszkola i szkoły poprzez: wydanie wytycznych dotyczących sposobu przeprowadzania przez jednostki PIS tych kontroli oraz obowiązek raportowania informacji o nich, a także prowadzenie narad z pracownikami PIS w tym zakresie. Przedmiot kontroli dotyczył w szczególności zgodności działań z rozporządzeniem w *sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży*. Kontrole żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży były traktowane priorytetowo – corocznie wskazywano te zagadnienia w Wytycznych Głównego Inspektora Sanitarnego do planowania i działalności PIS. NIK zwraca jednak uwagę na niejednorodną praktykę przeprowadzania takich kontroli przez organy PIS, która stwarza ryzyko niewykrycia nieprawidłowości i nieposiadania przez Inspektora rzetelnych danych w zakresie zbiorowego żywienia wśród dzieci i młodzieży. Analiza protokołów kontroli z lat 2020–2023 dotyczących serwowanych posiłków w żłobkach, przedszkolach i szkołach¹¹⁹ wykazała m.in. przypadki wskazujące, że w tych latach jednostki PIS nie dokonały w ogóle kontroli w zakresie zbiorowego żywienia¹²⁰. Ponadto dokonywano kontroli polegających wyłącznie na teoretycznej analizie treści jadłospisów, tj. zgodności deklarowanego składu posiłków z ww. rozporządzeniem¹²¹, nie badając: czy faktycznie przygotowane posiłki były zgodne z jadłospisem, czy ich kaloryczność była zgodna z *Normami żywienia*, czy placówka faktycznie dysponowała produktami niezbędnymi do przygotowania posiłków oraz nie przeprowadzano badań laboratoryjnych składu posiłków¹²².

¹¹⁹ Objętych niniejszą kontrolą NIK.

¹²⁰ Żłobek w Kobierzycach, ZSP w Długołęce, SP w: Dobrzeniu Wielkim, Wrocławiu.

¹²¹ W przypadku kontroli w przedszkolach i szkołach.

¹²² Żłobek w: Pruszczu Gdańskim, Zawadzkiem, Przedszkole w Opolu, ZSP w Jasionce.

**Podjęmowane
działania związane
ze zdrowym
odżywianiem**

Propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania w skontrolowanych żłobkach prowadzono w zasadzie jedynie w ramach realizacji corocznych planów pracy. Formy prowadzonych zajęć dostosowywano do wieku i możliwości podopiecznych, z zastosowaniem różnych metod: słownie – pogadanki, wiersze, pogłądowo – ilustracje, plansze, czy aktywizująco poprzez wspólne sadzenie roślin, robienie sałatek, kanapek, aranżację kącików tematycznych. Realizując plany działań – zajęcia prowadzono zgodnie z kalendarzem, wykorzystując przy tym przyjęte święta¹²³ i występujące pory roku¹²⁴. W ramach edukacji dzieci zaznajamiano z kształtowaniem prawidłowych nawyków żywieniowych, a zajęcia miały głównie cel poznawczy. Tylko w Żłobku w Brzeźnicy w ramach działań ukierunkowanych na kształtowanie prawidłowych nawyków żywieniowych dzieci realizowany był program autorski *Gdy maluszek zdrowo je, to wesoło bawi się*¹²⁵. Program miał na celu propagowanie zasad zdrowego odżywiania wśród dzieci w wieku żłobkowym, uświadomienie im, że należy szanować jedzenie i nie marnować go, a także przypomnienie rodzicom, że zbilansowana dieta odgrywa bardzo ważną rolę w prawidłowym rozwoju dziecka. Opiekunki – w ramach prowadzonych cyklicznie zajęć edukacyjnych – zorganizowały 17 warsztatów kulinarnych, które miały zachęcić dzieci do przygotowania i spożywania zdrowych posiłków. Dzieci – poprzez zabawę – poznawały nazwy składników oraz ich pochodzenie, a także z opiekunkami przygotowywały m.in.: sałatki, gofry, kanapki i soki. Ponadto opracowane przez opiekunki materiały edukacyjne – *10 złotych zasad w żywieniu dziecka po pierwszym roku życia* – zostały przekazane rodzicom. Żłobek uczestniczył również w ogólnopolskim konkursie¹²⁶ promującym zdrowe odżywianie, zorganizowanym przez Studium Prawa Europejskiego – *Bezpieczny i przyjazny żłobek*¹²⁷. Zrealizowano dziewięć spośród 11 przewidzianych w regulaminie konkursu zadań – w tym trzy związane ze zdrowym odżywianiem – i otrzymano certyfikat¹²⁸. Polegały one na wspieraniu rozwoju zdrowych nawyków żywieniowych dzieci poprzez przeprowadzenie lekcji pt. *Pysznie, zdrowo, kolorowo*. Podczas zajęć dzieci z pomocą opiekunek przygotowały zdrowe wiosenne kanapki. Ponadto opiekunka, koordynując realizację konkursu, ukończyła kurs *Bezpieczny i przyjazny żłobek*, którego tematyka obejmowała zagadnienia związane ze zdrowym żywieniem dzieci oraz przygotowaniem posiłków zgodnych

¹²³ Np. święto owoców i warzyw – 18 października, dzień zdrowego jedzenia – 8 listopada, dzień marchewki – 4 kwietnia.

¹²⁴ Np. jesienią w jesiennym sadzie, czy dzień zdrowego śniadania.

¹²⁵ Opracowany przez opiekunki pracujące w żłobku.

¹²⁶ Przeprowadzonym w okresie od 16 lutego 2023 r. do 10 czerwca 2023 r.

Informacje na temat konkursu: <https://zlobek.com/> (dostęp: 11 kwietnia 2024). Organizator konkursu nie zakładał prowadzenia badań mierzących efekty działań związanych z jego realizacją i nie udostępnił uczestnikom narzędzi badawczych, które mogliby wykorzystać.

¹²⁸ Zgodnie z regulaminem konkursu warunkiem otrzymania tytułu i dyplomu *Bezpieczny i przyjazny żłobek* było uzyskanie co najmniej 80 % punktów za zrealizowanie ośmiu spośród 11 zaproponowanych zadań.

z zaleceniami zawartymi w aktach prawnych. W żłobku nie prowadzono oceny uzyskanych efektów w związku z wyżej opisanymi działaniami, w sposób inny niż obserwacje dzieci.

W skontrolowanych przedszkolach i szkołach propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania upowszechniano zarówno podczas edukacji w ramach wychowania przedszkolnego i podstawy programowej, jak również przy okazji realizacji działań ujętych w programach wychowawczo-profilaktycznych¹²⁹. Dodatkowo – oprócz LO w Kielcach – w pozostałych jednostkach¹³⁰ wdrażano liczne programy zarówno autorskie¹³¹, jak i zewnętrzne związane ze zdrowym stylem życia. Należy jednak podkreślić, iż projekty zewnętrzne nie angażowały wszystkich dzieci. W zdecydowanej większości kierowane były jedynie do wybranych oddziałów lub grup uczniów. Przy czym warto dodać, iż w szkołach ponadpodstawowych realizowano je w znacznie mniejszej – niż w pozostałych placówkach – skali. W ramach programów propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania prowadzono w różnych formach, poprzez zajęcia edukacyjne jak i praktyczne. Lekcje teoretyczne często prowadzone były z udziałem osób z zewnątrz – dietetyków, psychologów, lekarzy, na których omawiano zagadnienia związane ze zdrowym odżywianiem, wpływem żywienia na organizm człowieka czy kształtowaniem prozdrowotnych nawyków żywieniowych. W ramach zajęć praktycznych dzieci angażowano do udziału w warsztatach kulinarnych związanych ze zdrowym odżywianiem; zakładano ogródki szkolne z ziołami, warzywami; organizowano stragany, festyny ze zdrową żywnością, konkursy tematyczne, wycieczki, w tym do gospodarstw ekologicznych; rozdawano uczniom mleko i przetwory mleczne oraz owoce i warzywa – promując w ten sposób zdrowe nawyki żywieniowe. W ramach niektórych projektów wybrani nauczyciele uczestniczyli w szkoleniach, na których mogli poszerzyć wiedzę w tematyce zdrowego odżywiania. Ponadto placówkom przekazywano lub udostępniano materiały edukacyjne pomocne w prowadzeniu zajęć teoretyczno-praktycznych z dziećmi. W skontrolowanych placówkach w zasadzie nie dokonywano ewaluacji realizowanych przez nie programów edukacyjnych autorskich i zewnętrznych związanych z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania w zakresie osiągniętych efektów rezultatu i oddziaływania w odniesieniu do planowanych celów. Poza obserwacją dzieci oraz weryfikacją ich wiedzy po przeprowadzanych zajęciach lekcyjnych, na podstawie których stwierdzano, że działania w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania były skuteczne,

¹²⁹ Realizowanych w skontrolowanych szkołach.

¹³⁰ Przy czym w ZSP w Dębskiej Kuźni projekty autorskie i zewnętrzne realizowano tylko w oddziałach szkoły podstawowej.

¹³¹ Realizowanych głównie w przedszkolach.

w zasadzie nie badano w inny udokumentowany sposób¹³² efektów prowadzonej edukacji w tym obszarze. Głównym powodem takiego podejścia był brak wiedzy o konieczności prowadzenia ewaluacji oraz brak wymogów w tym zakresie przy realizacji programów zewnętrznych. Ponadto kontrola wykazała, iż w pięciu placówkach¹³³ prowadzących działania edukacyjne w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania stwierdzono nieprawidłowości zwłaszcza w zakresie odstępstw w podejmowaniu działań w odniesieniu do planów i założeń ujętych w programach wychowawczo-profilaktycznych, autorskich czy zewnętrznych, w tym sporządzania sprawozdań. Obejmowały one m.in. brak: spotkania z lekarzem; realizacji zaplanowanych zajęć; sporządzenia ankiet w zakresie ewaluacji projektu; rozwieszenia plakatu z informacją o realizacji projektu. Spowodowane były one w głównej mierze poprzez niedopatrzenie ze strony osób odpowiedzialnych za realizację tych zadań.

Przykład

W ZSP w Długolecie działania w zakresie kształtowania prawidłowych nawyków żywieniowych, podejmowano przede wszystkim w ramach wychowania przedszkolnego i programów wychowawczo-profilaktycznych. Realizowano je głównie w formie pogadanek, warsztatów (przygotowywanie zdrowych posiłków), konkursów i prelekcji. Prowadzili je nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy, psycholog szkolny, pielęgniarka szkolna, a także osoby z zewnątrz – edukatorzy zewnętrzni, realizujący projekty rekomendowane przez Gminę Długolecie oraz rodzice uczniów (lekarz i dietetyk). Ponadto zespół uczestniczył w 10 zewnętrznych programach promujących zdrowe odżywianie. Były to m.in.: *Szklanka mleka*, w ramach którego chętne dzieci z klas I-V otrzymywały produkty mleczne oraz przeprowadzono działania towarzyszące o charakterze edukacyjnym; *Zdrowo jem, więcej wiem*, podczas którego nauczyciele w formie warsztatów i prezentacji multimedialnych kształcili dzieci dwóch klas I w zakresie zasad zdrowego odżywiania; *Nie marnujesz – środowisko ratujesz* – gminny projekt edukacyjny realizowany w formie warsztatów kulinarnych dla uczniów klas IV–VIII, mający na celu podniesienia świadomości u dzieci na temat planowania zakupów produktów żywnościowych, ograniczenia marnowania żywności oraz nabycie przez nie umiejętności kulinarnych zgodnie z ideą zdrowego odżywiania. W placówce nie dokonywano ewaluacji dwóch

¹³² Dodatkowo w dwóch szkołach przeprowadzono ankiety wśród uczniów. W ZSP w Dębskiej Kuźni w ramach programu *Trzymaj Formę* wyniki ankiet potwierdzały dużą świadomość wśród uczniów o konieczności zdrowego odżywiania, a w ZSP w Długolecie ankiety potwierdzały pozytywne oddziaływanie zajęć o zdrowym odżywianiu prowadzonych w ramach programów wychowawczo-profilaktycznych.

¹³³ Przedszkole w Czudcu, ZSP w Daleszycach, SP w Bilczy, LO w: Kielcach i Wrocławiu.

pierwszych projektów ze względu, iż organizatorzy nie zakładali ich ocen. Zaś obowiązek sprawozdawczy trzeciego projektu spoczywał na gminie – organizatorze projektu.

**Opracowanie
i udostępnianie
jadłospisów**

We wszystkich 21 skontrolowanych placówkach, w których serwowano gorące posiłki, jadłospis na kolejne dni podawany był do wiadomości dzieci i ich rodziców poprzez jego wywieszenie na tablicy ogłoszeń lub przy wejściu do placówki bądź stołówki. Dodatkowo w 14 placówkach zamieszczano go także na stronach internetowych tych jednostek. W jadłospisach obok wykazu serwowanych posiłków podawano również informacje o produktach, a w niektórych przypadkach także o gramaturze i kaloryczności. Mimo obowiązku określonego w przepisach¹³⁴ w trzech skontrolowanych jednostkach¹³⁵ w jadłospisach nie podano informacji o występujących alergenach. W pozostałych placówkach w jadłospisach prawidłowo wskazywano na produkty, które zaliczane były do alergenów. Aż w ośmiu skontrolowanych podmiotach¹³⁶, w oparciu o dekadowy jadłospis, stwierdzono różnice w posiłkach/produktach, które były w nim ujęte i podane do wiadomości oraz tych, które serwowano dzieciom (dokonując zamiany w jadłospisach nie informowano o wprowadzonych zmianach).

**Wyniki opinii biegłego
w zakresie oceny
jakościowej jadłospisów**

We wszystkich 21 placówkach, w których serwowano gorące posiłki, w trakcie kontroli NIK, biegłemu w dziedzinie dietetyki zlecono dokonanie oceny jakościowej dekadowego jadłospisu, w tym jego zgodności z obowiązującymi przepisami prawa i zalecanymi rekomendacjami dla danej grupy wiekowej dzieci. Na podstawie wydanych opinii biegłego stwierdzono, że tylko w SP we Wrocławiu jadłospis spełniał wszystkie wymogi określone w rozporządzeniu w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży oraz w Rekomendacjach dla szkół i przedszkoli, a także informacje o zawartych alergenach. W pozostałych 20 placówkach w niewłaściwy sposób komponowano posiłki, przez co jadłospisy nie były w pełni zgodne z obowiązującymi przepisami i wytycznymi. Błędy w jadłospisach wynikały przede wszystkim z niewiedzy, natłoku pracy i przeoczenia, braku właściwych narzędzi (oprogramowania), konieczności dostosowania do stawki żywieniowej, uwzględniania preferencji smakowych dzieci¹³⁷ czy niepełnego, niewłaściwego nadzoru.

¹³⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1169/2011 z dnia 25 października 2011 r. (Dz. U. UE. L. z 2011 r. Nr 304, str. 18 ze zm.).

¹³⁵ Żłobek w Kobierzycach, ZSP w Dębskiej Kuźni (dotyczy jedynie jadłospisów dla uczniów szkoły podstawowej) oraz LO w Gdańsku.

¹³⁶ Żłobek w: Brzeźnicy, Pruszcze Gdańskim, Przedszkole w Wejherowie, ZSP w: Jasionce, Gdańsku, Daleszycach, SP w Sarzynie, LO w Kartuzach. Ponadto w przypadku pięciu podmiotów – Żłobek w Kobierzycach, SZP w Dębskiej Kuźni, SP w: Gdańsku, Dobrzeniu Wielkim, Wrocławiu – ze względu, iż placówki te nie prowadziły własnej kuchni, brak było danych w tym zakresie.

¹³⁷ Często odbiegających od zasad zdrowego odżywiania.

Zdjęcia nr 5–6

Przykładowe posiłki dla dzieci – Przedszkole w Opolu (z lewej) oraz w SP we Wrocławiu (z prawej)

Źródło: materiały własne NIK.

We wszystkich skontrolowanych żłobkach jadłospisów nie dostosowano w pełni do wytycznych określonych w *Rekomendacjach w zakresie żywienia małego dziecka*, które zostały opracowane według *Norm żywienia*, o których mowa w m.in. art. 22 ustawy o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3. Nie spełniały one wszystkich wymogów dotyczących zapewnienia dzieciom odpowiedniego rodzaju, ilości i częstotliwości produktów określonych w ww. *Rekomendacjach*. Stwierdzone nieprawidłowości najczęściej dotyczyły: braku lub zbyt małych ilości warzyw i owoców; za małych porcji mleka lub produktów mlecznych; zbyt dużych porcji pieczywa i ziemniaków oraz mięsa i wędlin. Takie działanie niewątpliwie wpływało w konsekwencji na wzrost kaloryczności posiłków. Kontrola wykazała, że w trzech żłobkach posiłki serwowane dla dzieci miały większą kaloryczność niż ta, którą określono w *Normach żywienia*. W Żłobku w Zawadzkiem ze względu na brak określenia w recepturach, a w konsekwencji w jadłospisach gramatury poszczególnych składników użytych do serwowanych potraw, nie była systematycznie obliczana kaloryczność posiłków. Uniemożliwiało to jej dostosowanie na poziomie 700–750 kcal określonej w *Normach żywienia*. Tylko w Żłobku w Kobierzycach, gdzie jadłospis zawierał wymaganą gramaturę potraw i sporządzany był przy wykorzystaniu specjalistycznego oprogramowania, kaloryczność posiłków odpowiadała wartościom określonym w *Normach żywienia*.

Przykłady

W **Żłobku w Kobierzycach** jadłospis za okres od 11 do 22 marca 2024 r. przekazany do wiadomości rodziców nie zawierał pełnych informacji o alergenach, co było niezgodne z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1169/2011, tj. w jadłospisie nie podano alergenów: dla drugiego dania (w dwóch dniach),

dla pierwszego dania (w dwóch dniach), dla podwieczorku (w jednym dniu). Dyrektor wyjaśniła, że jadłospisy opracowuje intendent zatrudniony w jednostce, która dostarcza posiłki do żłobka i on też odpowiada za ich prawidłowe sporządzenie. Nieprawidłowości i uchybienia zostały mu przekazane i omówione, tak aby je wyeliminować.

W **Żłobku w Pruszczu Gdańskim** analiza dekadowego jadłospisu za okres od 18 do 29 marca 2024 r. wykazała, że nie spełniał on wymogów określonych w *Rekomendacjach w zakresie żywienia małego dziecka*. W szczególności dotyczyło to serwowania: niewłaściwych porcji produktów zbożowych i ziemniaków – głównie zbyt dużych porcji; zbyt małej ilości warzyw i owoców, gdyż w dziewięciu dniach II śniadania oraz podwieczorki nie zawierały warzyw, a w żadnym dniu nie zapewniono owoców w każdym posiłku (200 g na dobę); zbyt małych ilości mleka i produktów mlecznych; zbyt dużych i za częstych porcji mięsa, wędlin i past mięsnych oraz ryb do śniadania; zbyt dużych ilości tłuszczów roślinnych; zbyt dużej ilości cukru i słodczy oraz soli. Ponadto stwierdzono, że w dziewięciu na 10 dni objętych kontrolą posiłki zaserwowane dzieciom miały większą kaloryczność niż określają to *Normy żywienia*. Wynosiła ona od 840 do 1461 kcal. Według wyjaśnień intendentki planującej jadłospisy, uwzględniano w nich m.in. upodobania dzieci, ich potrzeby zdrowotne. Każdego dnia podawane są warzywa i owoce, ale nie do każdego posiłku, ponieważ wcześniej produkty te były wyrzucane, gdyż dzieci ich nie zjadały. Podawanie mniejszych porcji mleka, koktajli i jogurtów, wynikało z dostosowania jadłospisów do potrzeb dzieci, a większych ilości mięsa, wędlin i ryb z konieczności uzupełnienia białka w diecie dzieci, które generalnie nie lubią przetworów mlecznych. Przekroczenie ilości tłuszczów roślinnych było spowodowane sposobem przygotowywania posiłków (smażone naleśniki, pulpety rybne, placki ziemniaczane). Potrawy te przygotowywano na dużej przemysłowej patelni, w związku z tym zużyto większą ilość tłuszczu. Przekroczenie ilości cukru i słodczy dotyczyło m.in. ulubionego przez dzieci kisielu na owocach mrożonych (wiśnie), do którego podano większą porcję cukru. Przekroczenie ilości soli w jednym dniu było wynikiem sposobu przygotowywania posiłków i chęci zwiększenia ich walorów smakowych. Kaloryczność posiłków przekroczone, gdyż zwiększono normy ilościowe przygotowywanych posiłków. Starsze dzieci, dwu i trzylatki, w związku z ich dużym apetytem domagały się większych porcji.

Spośród pozostałych 15 przedszkoli i szkół niezgodności w zakresie sporządzania jadłospisu w odniesieniu do wytycznych rozporządzenia

w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży odnotowano w 12 z nich¹³⁸, a do zaleceń określonych w *Rekomendacjach dla szkół i przedszkoli* w 13¹³⁹. Nieprawidłowości dotyczące jadłospisów dotyczyły głównie: braku orzechów, nasion roślin strączkowych i innych; podawania częściej niż dwa razy w tygodniu potraw smażonych; nieuwzględniania każdego dnia co najmniej dwóch porcji mleka lub produktów mlecznych, jednej porcji z grupy mięso, jaja, orzechy, nasiona roślin strączkowych, jednej porcji produktów zbożowych w śniadaniu, obiedzie i kolacji oraz warzyw lub owoców w każdym posiłku; podawania rzadziej niż raz w tygodniu porcji ryby, co było niezgodne z wymogami §2 ust. 2 pkt 2, 4, 6, 8 rozporządzenia w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży. W przypadku *Rekomendacji dla szkół i przedszkoli* niezgodności najczęściej dotyczyły: braku serwowania z właściwą częstotliwością posiłku zawierającego produkty zbożowe pełnoziarniste; braku serwowania w większości wywarów jarskich na rzecz wywarów mięsnych; serwowania tłustych i wysoko przetworzonych produktów mięsnych takich jak kiełbasy, parówki; braku serwowania produktów mlecznych bez dodatku cukru na rzecz słodzonych; serwowania napojów słodzonych cukrem. W ośmiu z tych placówek¹⁴⁰ nie obliczano również kaloryczności posiłków lub średnioważonej normy na energię, co uniemożliwiało ocenę zgodności przedstawionej wartości energetycznej jadłospisu z zapotrzebowaniem dla dzieci, określonej w obowiązujących *Normach żywienia*. W efekcie takich zaniechań, placówki te nie miały wiedzy, czy serwowane w ciągu dnia posiłki w ramach żywienia zbiorowego spełniają wymogi energetyczne określone w *Normach żywienia*. Zaś w LO w Kartuzach dokonywano takich obliczeń, jednak analiza dekadowego jadłospisu wykazała, że spośród 10 zbadanych dni, aż w sześciu kaloryczność serwowanych dla uczniów posiłków była niewłaściwa. Ponadto w Przedszkolu w Wejherowie analiza dekadowego jadłospisu wykazała, że kaloryczność posiłków każdego dnia przekraczała o kilkadziesiąt kcal obliczoną normę średnioważoną zapotrzebowania na energię dla dzieci.

Przykłady

W **Przedszkolu w Wejherowie** w jadłospisie za okres od 11 do 22 marca 2024 r. przekroczono normę średnioważoną zapotrzebowania na energię dla dzieci w Przedszkolu, wyliczoną na 979 kcal, tj. 75 % wyliczonego zapotrzebowania. Kaloryczność potraw w poszczególnych dniach wyniosła od 1013 kcal do 1068 kcal. Według wyjaśnień Dyrektor,

¹³⁸ Przedszkole w: Czudcu, Wejherowie, Busku-Zdroju, Opolu, Ślęzie, ZSP w: Jasionce, Daleszycach, Dębskiej Kuźni, Długolecie, SP w: Sarzynie, Bilczy, Dobrzeniu Wielkim.

¹³⁹ Przedszkole w: Czudcu, Wejherowie, Busku-Zdroju, Opolu, Ślęzie, ZSP w: Jasionce, Gdańsku, Daleszycach, Dębskiej Kuźni, SP w: Sarzynie, Gdańsku, Bilczy, Dobrzeniu Wielkim.

¹⁴⁰ Przedszkole w Busku-Zdroju, ZSP w: Jasionce, Gdańsku, Dębskiej Kuźni, Długolecie, SP w: Sarzynie, Gdańsku, Dobrzeniu Wielkim.

posiłki przekraczały dzienne zapotrzebowanie na energię, ponieważ planując potrawy zwracano większą uwagę na preferencje dzieci. Wpłynęło to na stosowanie produktów bardziej kalorycznych, które dzieci chętniej jedzą. Gotowano zupy na bulionie mięsnym, podawano większe porcje.

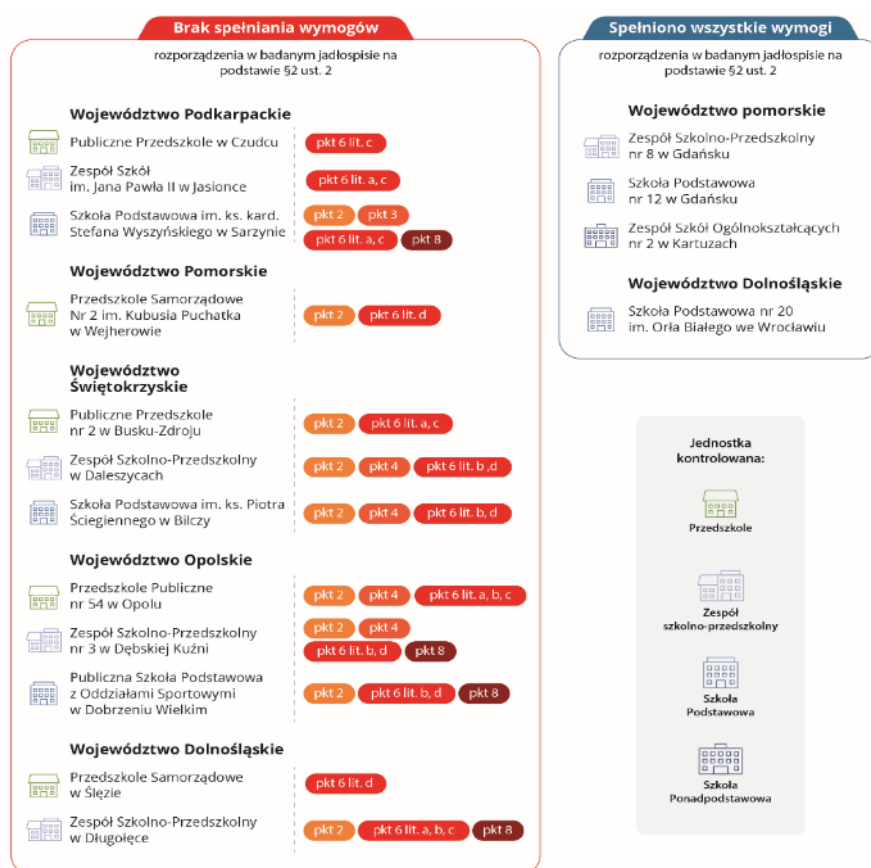
W **Przedszkolu w Busku-Zdroju** opracowany jadłospis za okres od 26 lutego do 8 marca 2024 r. nie spełniał wymagań rozporządzenia w *sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży*, gdyż: nie zaplanowano nasion roślin strączkowych i innych nasion oraz orzechów; w trzech dniach za mało było porcji mleka lub przetworów mlecznych oraz warzyw lub owoców. Jadłospis nie spełniał również części wymogów określonych w *Rekomendacjach dla przedszkoli*, ze względu, iż: nie zawierał szczegółowych informacji na temat rodzaju użytych produktów; oferowane posiłki nie były urozmaicone smakowo ani pod względem koloru; brakowało przynajmniej jednego posiłku zapewniającego produkty zbożowe pełnoziarniste; brakowało codziennie co najmniej dwóch porcji warzyw; napoje (herbata, kompot) słodzone były cukrem; nie stosowano w większości wywarów jarskich; serwowano tłuste i wysoko przetworzone produkty mięsne. Ponadto w Przedszkolu nie prowadzono analiz pod kątem kaloryczności produktów wymienionych w ocenianym jadłospisie oraz umożliwiających określenie wartości energetycznej tych produktów. Tym samym nie było możliwe ustalenie czy posiłki spełniają *Normy żywienia* w zakresie ich kaloryczności. Dyrektor wyjaśniła m.in., że posiłki są przygotowywane w trosce o bezpieczeństwo dzieci z uwzględnieniem ich preferencji smakowych i uwag zgłaszanych przez rodziców.

W **SP w Sarzynie** jadłospis za okres od 11 do 22 marca 2024 r. nie spełniał wymogów określonych w §2 ust. 2 pkt 2, 3, 6 lit. a i c oraz pkt 8 rozporządzenia w *sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży*, gdyż: nie uwzględniono w nim orzechów, nasion roślin strączkowych i innych nasion; zupy, sosy oraz potrawy nie były sporządzane z naturalnych składników bez użycia koncentratów spożywczych – stosowano kostki i pasty rosółowe oraz ketchup; serwowano zbyt mało porcji mleka lub przetworów mlecznych; nie uwzględniano warzyw lub owoców w każdym posiłku; w jednym tygodniu nie podawano ryby. Jadłospis nie uwzględniał również *Rekomendacji dla przedszkoli i szkół* ze względu, że: zbyt rzadko serwowano produkty zbożowe pełnoziarniste, warzywa i owoce oraz produkty mleczne bez dodatku cukru; wszystkie napoje (herbata, kompot) słodzone były cukrem; w większości stosowano wywary mięsne zamiast jarskich; serwowano tłuste i wysokoprzetworzone

produkty mięsne; zbyt często powtarzano potrawy w tym gotowe – pancakes, płatki kukurydziane na mleku, chrupki kukurydziane, mus owocowy; nie podawano informacji o rodzaju użytych produktów. Ponadto kontrola wykazała, że posiłki rzeczywiście serwowane dla dzieci różniły się od tych, które były podane do wiadomości w jadłospisach. Dyrektor wyjaśniła m.in., że z nieprawidłowościami i rekomendacjami zapoznany został personel przygotowujący i serwujący posiłki, a także intendentka, którzy zostaną przeszkoleni w zakresie zasad komponowania i przygotowywania posiłków. Dyrekcja obejmie większym nadzorem posiłki wydawane przez stołówkę szkolną pod kątem spełniania obowiązujących wymogów.

Infografika nr 4

Jadłospisy z uwzględnieniem wymogów rozporządzenia

Źródło: opracowanie własne NIK.

Dostęp do wody pitnej

Według danych statystycznych, którymi dysponował Minister Zdrowia w latach 2021–2023 następował ciągły wzrost liczby szkół zapewniających dostęp do wody pitnej w formie źródła, poidła lub wody w dzbankach. Było to odpowiednio: około 22% (1745) w 2021 r., 28% (3828) w 2022 r., 33% (4824) w 2023 r. szkół skontrolowanych przez powiatowe stacje sanitarno-epidemiologiczne. Mimo wzrostu udziału procentowego szkół zapewniających dostęp do wody pitnej w formie źródeł, poidła lub wody w dzbankach w 2023 r., aż w 2/3 szkół skontrolowanych przez

powiatowe stacje sanitarno-epidemiologiczne uczniom nadal nie zapewniało dostępu do wody pitnej. Zaś według danych z ankiet przeprowadzonych przez Główny Inspektorat Sanitarny w ramach realizacji w roku szkolnym 2022/2023 programu *Trzymaj formę!*, ponad 43% szkół biorących udział w tym programie¹⁴¹ nie udostępniało bezpłatnie wody pitnej i nie miało planów w tym zakresie.

Oprócz ZSP w Jasionce w pozostałych skontrolowanych jednostkach zapewniono dzieciom i młodzieży nieograniczony dostęp do wody pitnej. Należy jednak zaznaczyć, iż w niektórych z nich jedynym miejscem zaczerpnięcia wody do picia były kranie zlokalizowane w toaletach. Dzieciom najmłodszym¹⁴² zapewniono możliwość spożywania wody nie tylko w czasie posiłków, ale również w ciągu całego dnia pobytu w placówce. W żłobkach, przedszkolach i oddziałach przedszkolnych serwowano wodę butelkowaną¹⁴³, z dystrybutorów¹⁴⁴ lub z poidelka¹⁴⁵. W Żłobku w Pruszczu Gdańskim dzieciom podawano wodę z wodociągu po jej przegotowaniu. ZSP w Jasionce nie zapewniał przedszkolakom wody do picia – rodzice zobowiązani byli do codziennego przynoszenia wody w butelkach lub bidonach. W szkołach podstawowych i ponadpodstawowych oprócz zdatnej do picia wody w kranie, woda dostępna była również w dystrybutorach lub poidelkach zlokalizowanych w ogólnodostępnych miejscach. W pojedynczych przypadkach wodę serwowano również z dzbanków filtrujących¹⁴⁶. Zdaniem dyrektorów skontrolowanych szkół, uczniowie mogli czerpać wodę do picia z kranów zlokalizowanych w toaletach szkolnych. Kontrole PPIS, wykonane na zlecenie NIK, wykazały zdadność do spożycia wody z wodociągu dostępnej w kranach we wszystkich skontrolowanych jednostkach. Woda z wodociągu jako jedyne bezpłatne źródło dostępu dla uczniów była w trzech szkołach ponadpodstawowych¹⁴⁷, dwóch zespołach szkół¹⁴⁸ i w jednej szkole podstawowej¹⁴⁹. W czterech¹⁵⁰ skontrolowanych jednostkach uczniowie i ich rodzice nie byli informowani o zdadności do picia wody z wodociągu, przy czym w dwóch z nich¹⁵¹, była to jedyna możliwa w placówce forma dostępu do wody pitnej.

¹⁴¹ 2061 spośród 4780.

¹⁴² Przebywającym w żłobkach, przedszkolach i oddziałach przedszkolnych przy zespołach szkół.

¹⁴³ Żłobek w: Kielcach, Zawadzkiem, Przedszkole w: Czudcu, Busku-Zdroju, ZSP w: Gdańsku, Dębskiej Kuźni, Długolecie.

¹⁴⁴ Żłobek w: Brzeźnicy, Koberzycach, Przedszkole w Opolu, ZSP w: Daleszycach, Długolecie.

¹⁴⁵ Przedszkole w Ślęzie.

¹⁴⁶ ZSP w Dębskiej Kuźni.

¹⁴⁷ LO w: Rzeszowie, Kielcach, Technikum w Strzelcach Opolskich.

¹⁴⁸ ZSP w: Daleszycach, Długolecie. Nie dotyczy przedszkolaków w oddziałach przedszkolnych prowadzonych we wskazanych zespołach szkół.

¹⁴⁹ SP w Dobrzemiu Wielkim.

¹⁵⁰ ZSP w Jasionce, SP w Gdańsku, LO w: Kartuzach, Kielcach.

¹⁵¹ ZSP w Jasionce i LO w Kielcach.

Zdjęcia nr 7-8

Przykładowe miejsca zaczerpnięcia wody do picia – ZSP w Gdańsku (z lewej) oraz LO we Wrocławiu (z prawej)

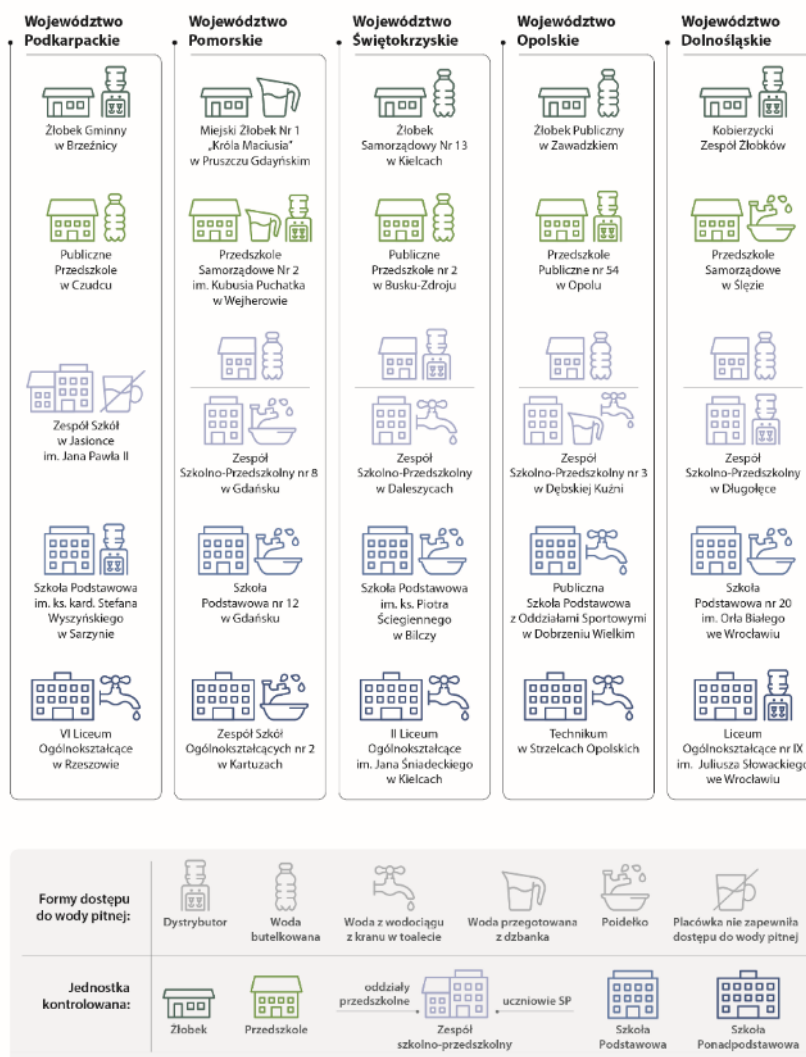
Źródło: materiały własne NIK.

Przykład

W **ZSP w Jasionce** nie zapewniono przedszkolakom i uczniom nieograniczonego dostępu do wody pitnej. W szkole nie było urządzeń dystrybuujących wodę do picia z wodociągów (w tym: dystrybutorów i fontann wody pitnej). Nie informowano rodziców o zdolności do spożycia wody z wodociągu, z którego zaopatrywano placówkę. Informacje o jej zdolności do spożycia zamieszczono na tablicach ogłoszeń dopiero w trakcie trwania kontroli NIK. Rodzice dzieci uczęszczających do Przedszkola przynosili im codziennie wodę w bidonach/butelkach. Dyrektor wyjaśniła, że woda z wodociągu była zdatna do picia, jednakże praktykowaliśmy przygotowywanie kompotu dla dzieci w przedszkolu przez kuchnię, i czasem otrzymywały one wodę na dolewkę do bidonów, natomiast rodzice praktykowali dawanie dzieciom wody w bidonach przynoszonych z domu. Woda była również dostępna w automatach vendingowych. Mimo występowania do organu prowadzącego z ustnymi prośbami w zakresie zapewnienia nieograniczonego dostępu do wody pitnej, wskazywano na brak środków w budżecie na taki cel.

Infografika nr 5

Zapewnienie przez placówki dostępu do wody pitnej

Źródło: opracowanie własne NIK.

Asortyment w sklepikach szkolnych i automatach vendingowych

Spośród 15 skontrolowanych szkół w okresie objętym kontrolą sklepiki szkolne funkcjonowały w pięciu placówkach¹⁵², a automaty vendingowe z żywnością lub napojami zlokalizowano w 12 z nich¹⁵³. Tylko w dwóch placówkach¹⁵⁴ w okresie objętym kontrolą nie prowadzono sprzedaży przekąsek i napojów w sklepikach szkolnych ani automatach vendingowych. W żadnej ze szkół, gdzie uczniowie mogli nabyć żywność, dyrektor nie skorzystał z możliwości i nie uzgadniał z Radą Rodziców

¹⁵² SP w: Gdańsku, Wrocławiu, LO w: Rzeszowie, Kartuzach, Kielcach. Przy czym w LO w Kielcach, prowadzony sklepik do dnia 7 marca 2024 r. był przez podmiot bez wymaganego zatwierdzenia zakładu o wpis do rejestru zakładów podlegających urzędowej kontroli organów Państwowej Inspekcji Sanitarnej.

¹⁵³ ZSP w: Jasionce, Gdańsku, Daleszycach, SP w: Sarzynie, Gdańsku, Bilczy (w okresie od 1 lipca 2020 r. do 29 lutego 2024 r.), Dobrzeniu Wielkim, LO w: Rzeszowie, Kartuzach, Kielcach, Wrocławiu, Technikum w Strzelcach Opolskich.

¹⁵⁴ ZSP w Dębskiej Kuźni i Długolece.

szczegółowej listy produktów dopuszczonych do sprzedaży¹⁵⁵. Oprócz SP w Sarzynie, w żadnej innej placówce¹⁵⁶, podpisując umowy w celu ustawienia na jej terenie automatów vendingowych lub prowadzenia sklepiku szkolnego nie zabezpieczono we właściwy sposób interesów – w postanowieniach nie zawierano bowiem zapisów dotyczących stosowania kar umownych lub możliwości odstąpienia od umowy w przypadku niewywiązywania się z postanowień dotyczących umieszczania tylko produktów i napojów zgodnych z obowiązującymi przepisami. Dodatkowo w sześciu z nich¹⁵⁷ nie zawarto nawet zobowiązań do zamieszczania w tych automatach lub sklepikach jedynie żywności i napojów, które spełniałyby wymagania określone w rozporządzeniu *w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży*. Mimo zawierania odmiennych umów oraz prowadzonych bieżących kontroli¹⁵⁸ w zakresie asortymentu dostępnego na terenie szkoły w siedmiu jednostkach¹⁵⁹ z różnych przyczyn stwierdzono nieprawidłowości. W automatach vendingowych lub sklepikach szkolnych kontrole PPIS¹⁶⁰ wykazały, że w placówkach tych dostępne były w sprzedaży produkty, które nie spełniały wymogów ww. rozporządzenia. Najczęściej był to asortyment ze zbyt dużą zawartością cukru, tłuszczu, rzadziej soli w przeliczeniu na 100 g/ml produktu gotowego do spożycia tj.: batony, w tym czekoladowe, wafelki z kremem, paluszki waflowe w mlecznej czekoladzie, wata cukrowa, lizaki owocowe, chipsy kukurydziane, rogaliki, ciasteczka owsiane z żurawiną, liofilizowane kostki owsiane, gumy do żucia, słodzone napoje gazowane, napoje niegazowane owocowo-herbaciane, napoje peps, kawa, czekolada. Tylko w pięciu pozostałych szkołach podejmowano działania w celu sprzedaży asortymentu zgodnego z przepisami prawa, w tym zarówno zapisy umów, jak i prowadzony

¹⁵⁵ W Technikum w Strzelcach Opolskich prowadzono jedynie konsultacje z Radą Rodziców w zakresie asortymentu produktów udostępnionych do sprzedaży w automatach vendingowych, a w SP w Gdańsku zaproponowany przez przedsiębiorcę asortyment do sprzedaży w automatach vendingowych omówiony został z Radą Rodziców i przez nią zaakceptowany.

¹⁵⁶ ZSP w: Jasionce, Gdańsku, Daleszycach, SP w: Gdańsku, Bilczy, Dobrzeniu Wielkim, Wrocławiu, LO w: Rzeszowie, Kartuzach, Kielcach. A także w LO we Wrocławiu oraz w Technikum w Strzelcach Opolskich, gdzie w umowach nie zawierano jedynie zapisów w zakresie stosowania kar umownych, a kontrole PPIS nie wykazały nieprawidłowości w zakresie dostępności produktów czy napojów, które nie spełniałyby określonych przepisami wymogów.

¹⁵⁷ ZSP w Daleszycach (postanowienia takie zawarto tylko w umowie z jednym przedsiębiorcą), SP w: Gdańsku (postanowienia takie zawarto tylko w przypadku umowy na prowadzenie sklepiku szkolnego), Bilczy (gdzie w umowie powołano się na nieobowiązujące przepisy prawa), Dobrzeniu Wielkim, Wrocławiu (gdzie w umowie powołano się na nieobowiązujące przepisy prawa), LO w Rzeszowie.

¹⁵⁸ Przynajmniej w części szkół jak wskazywali kierownicy kontrolowanych podmiotów.

¹⁵⁹ ZSP w: Jasionce, Daleszycach, SP w: Dobrzeniu Wielkim, Wrocławiu, LO w Rzeszowie, Kartuzach, Kielcach.

¹⁶⁰ Przeprowadzone zarówno w okresie objętym kontrolą, jak również na zlecenie NIK, w związku z niniejszą kontrolą, oprócz SP w Bilczy, gdzie PPIS nie przeprowadzał kontroli w okresie objętym kontrolą NIK oraz na jej zlecenie w związku z zaprzestaniem użytkowania automatów vendingowych z dniem 29 lutego 2024 r.

nadzór nad oferowanymi produktami, zapewniły, że dostępna dla uczniów żywność spełniała określone wymogi.

Przykłady

W związku z brakiem wiedzy dyrektor **LO w Kielcach** zezwolił na funkcjonowanie na terenie szkoły sklepiu szkolnego, bez wymaganego zatwierdzenia. Właściciel sklepiu szkolnego wnioszek o zatwierdzenie zakładu i o wpis do rejestru zakładów podlegających urzędowej kontroli organów Państwowej Inspekcji Sanitarnej złożył dopiero w trakcie trwania kontroli NIK, tj. 8 marca 2024 r., mimo iż działalność polegającą na sprzedaży żywności prowadził na terenie szkoły od ponad czterech lat. Stanowiło to naruszenie przepisów art. 64 ust. 1 ustawy *o bezpieczeństwie żywności i żywienia*. Kontrola sklepiu szkolnego przez właściwego PPIS stwierdziła zarówno nieprawidłowości sanitarnohigieniczne, jak i sprzedaż produktów niespełniających wymogów określonych w przepisach rozporządzenia *w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży*.

Na terenie **SP w Dobrzeniu Wielkim** funkcjonował automat vendingowy, w którym uczniowie mieli możliwość zakupu przekąsek i napojów. W treści umowy zawartej w 2010 r. ze współnikami spółki cywilnej nie zawarto postanowień zabezpieczających interes szkoły, w przypadku dostarczania środków spożywczych niespełniających wymogów określonych w przepisach rozporządzenia *w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży*. W późniejszym okresie nie podjęto również działań celem egzekwowania obowiązku oferowania produktów spełniających właściwe wymogi, w tym poprzez prawo naliczania i potrącania kar umownych oraz wypowiedzenia lub rozwiązania umowy z przyczyn zawinionych przez Operatora. Według ustaleń kontroli PPIS przeprowadzonej na zlecenie NIK, spośród 25 oferowanych produktów sześć z nich (24 %) nie spełniało wymogów określonych w przepisach rozporządzenia *w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży*. Stanowiło to naruszenie art. 52c ust. 1 pkt 1 ustawy *o bezpieczeństwie żywności i żywienia*. Pełniąc funkcję Dyrektora w okresie od 1 stycznia 2019 r. do 30 czerwca 2023 r. potwierdziła podjęcie decyzji o postawieniu automatu vendingowego w uzgodnieniu z Radą Rodziców. Wyjaśniła także, że w okresie pandemii automat w szkole był nieczynny. Zaś współnicy znali wytyczne, jakie muszą spełniać środki spożywcze umieszczane w automatach i zwracano im uwagę w tym zakresie. Polegając na zaufaniu oraz oświadczeniach dołączonych do umowy, wystawionych przez firmy producentów artykułów, które były umieszczane w automacie, była przekonana, iż spełniały one wymogi

ww. rozporządzenia. Po kontroli PPIS produkty niedozwolone zostały usunięte, zaś Operatorowi wypowiedziano umowę.

W **LO w Rzeszowie** umowy zawarte z podmiotami zewnętrznymi na prowadzenie sklepiku szkolnego oraz automatów vendingowych, nie zawierały postanowień gwarantujących sprzedaż wyłącznie produktów zgodnych z obowiązującymi przepisami. Umowy te nie gwarantowały również możliwości nałożenia kar umownych lub odstąpienia od umowy w przypadku nieprzestrzegania ww. zasad sprzedaży żywności. Według wyjaśnień Dyrektora liceum możliwość natychmiastowego rozwiązania umowy dawał zapis, który mówił, że: *Umowa ulega rozwiązaniu ze skutkiem natychmiastowym w sytuacji, gdy: Najemca lub biorący korzysta z przedmiotu najmu lub użyczenia w sposób sprzeczny z warunkami umowy i/lub regulaminu, narusza porządek publiczny albo dopuszcza się czynu zabronionego.* Zdaniem NIK wskazane wyżej możliwości nie dotyczyły przypadków niedochowania przywołanych wymogów rozporządzenia *w sprawie żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży*. Sytuacje te nie stanowiły bowiem „naruszenia porządku publicznego” lub „czynu zabronionego¹⁶¹”. W toku kontroli ustalono, że produkty spożywcze dostępne w automatach vendingowych – m.in.: batony, wafelki, ciasteczka owsiane z żurawiną, rogaliki o smaku cocoa, rozpuszczalne gumy do żucia oraz słodzone napoje gazowane – nie spełniały wskazanych w ww. rozporządzeniu kryteriów. Według Dyrektora liceum niejednokrotnie podejmowano rozmowy interwencyjne dotyczące sprzedawanych w automatach produktów. Zdaniem NIK działania te nie przyniosły oczekiwanych efektów. Dopiero PPIS – po przeprowadzonej na zlecenie NIK kontroli – zobowiązała prowadzących działalność do wycofania z obrotu produktów niespełniających wymagań ww. rozporządzenia.

¹⁶¹ Zgodnie z art. 115 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny* (Dz. U. z 2025 r. poz. 383) czynem zabronionym jest zachowanie o znamionach określonych w ustawie karnej. Ustawa o bezpieczeństwie żywności i żywienia przewiduje w art. 103 ust. 1 pkt 8 w przypadku sprzedaży w ramach prowadzonej działalności w jednostce systemu oświaty środków spożywczych innych niż objęte grupami środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży odpowiedzialność administracyjną (karę pieniężną), a nie karną.

Zdjęcia nr 9-10

Automaty vendingowe z żywnością w LO w Rzeszowie (z lewej)
oraz LO w Kartuzach (z prawej)

Źródło: materiały własne NIK.

Brak monitorowania marnowanej żywności

We wszystkich skontrolowanych placówkach, w których serwowano gorące posiłki, podejmowano działania mające na celu ograniczenie marnowania żywności. W szczególności liczbę posiłków przygotowywano z uwzględnieniem codziennej absencji dzieci. We wszystkich placówkach, gdzie prowadzono własną kuchnię dostawy planowano w taki sposób, aby nie dopuszczać do psucia i niewykorzystywania zakupionych środków spożywczych. Na etapie opracowywania jadłospisów brano pod uwagę m.in. termin przydatności do spożycia zapasów będących w magazynie jednostki. Produkty z krótkim terminem przydatności i szybko psujące się kupowano na bieżąco z uwzględnieniem składników potrzebnych do przygotowania posiłków ujętych w jadłospisach na najbliższy okres. W trzech jednostkach¹⁶² przewidziano również możliwość zabierania gorącego posiłku „na wynos”. M.in. z uwagi na różne grupy wiekowe podopiecznych uczęszczających do żłobków i przedszkoli, w niektórych jednostkach różnicowano wielkość porcji w zależności od potrzeb dzieci, albo posiłki serwowano na wspólnych półmiskach¹⁶³, jak również praktykowano rozdzielanie obiadu – podawanie w innych godzinach

¹⁶² ZSP w: Gdańsku, Daleszycach, SP w Sarzynie.

¹⁶³ Żłobek w: Pruszczu Gdańskim, Kielcach, Zawadzkiem, Kobierzycach, Przedszkole w Busku-Zdroju.

pierwszego i drugiego dania¹⁶⁴. Ponadto – jak wyjaśniali kierownicy skontrolowanych jednostek – prowadzone obserwacje preferencji żywieniowych dzieci pozwoliły na eliminowanie z jadłospisów takich produktów, które były niechętnie zjadane i generowały najwięcej odpadków talerzowych.

Z uwagi na fakt, iż w żadnej skontrolowanej jednostce nie monitorowano ilości marnowanego jedzenia, nie można było wskazać czy podejmowane działania celem ograniczenia odpadów były efektywne i wystarczające. Według kontrolowanych nie prowadzono statystyk i analiz dotyczących ilości wyrzucanego jedzenia z uwagi na brak takiego obowiązku prawnego. Wiedza w tym zakresie ograniczona była jedynie do ilości odbieranych odpadów komunalnych i kuchennych.

W przypadku jednostek, w których posiłki zapewniano w formie usług cateringowych, ajenta lub kuchni z innych placówek, podmioty, które świadczyły te usługi były zobowiązane również do odbioru pozostałych resztek. Taki stan rzeczy powodował, że ilość marnotrawionego jedzenia nie była przedmiotem zainteresowania kierowników tych jednostek.

Przykłady

W kontroli NIK, na podstawie dokumentów odbiorowych odpadów ustalono, że w **Żłobku w Kielcach** w 2023 r. w porównaniu do poprzedniego roku, o ponad 15 % wzrosła ilość odpadów konsumpcyjnych. Zdaniem dyrektora tej placówki ilość zlewek po posiłkach była niezależna od działań podejmowanych przez personel odpowiedzialny za przygotowanie posiłków. Jako przyczynę takiego stanu rzeczy wskazano m.in. obniżony apetyt dzieci z infekcjami, które niejednokrotnie przebywały w placówce.

W **SP w Gdańsku** do odbioru odpadów zobowiązany był dostawca gorących posiłków. W szkole nie monitorowano ilości marnowanego żywienia m.in. ze względu na ograniczoną liczbę wydawanych posiłków w okresie pandemii COVID-19.

¹⁶⁴ Żłobek w: Pruszczu Gdańskim, Kobierzycach, Przedszkole w Opolu, ZSP w: Jasionce, Długogłęce.

6. ZAŁĄCZNIKI

6.1. METODYKA KONTROLI I INFORMACJE DODATKOWE

Cel główny kontroli	Celem głównym kontroli P/24/082 <i>Propagowanie wdrażanie zdrowego odżywiania</i> było udzielenie odpowiedzi na pytanie: czy podmioty odpowiedzialne prawidłowo propagują i wdrażają zdrowe odżywianie?
Cele szczegółowe	Czy organizacja jednostki była prawidłowa w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania? Czy działania jednostki w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania były prawidłowe i czy osiągnięto zakładane efekty?
Zakres podmiotowy	Kontrolą objęto łącznie 29 jednostek: Ministerstwo Zdrowia, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Główny Inspektorat Sanitarny, Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego PZH - Państwowy Instytut Badawczy, żłobki, przedszkola, szkoły podstawowe, zespoły szkolno-przedszkolne oraz szkoły ponadpodstawowe – po 5 każdego rodzaju.
Kryteria kontroli	Kontrolę w: – Ministerstwie Zdrowia, Ministerstwie Edukacji Narodowej, Głównym Inspektoracie Sanitarnym, Narodowym Instytucie Zdrowia Publicznego PZH - Państwowym Instytucie Badawczym przeprowadzono na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy o <i>NIK</i>, według kryteriów określonych w art. 5 ust. 1. ustawy o <i>NIK</i>, tj.: legalności, gospodarności, celowości i rzetelności, – w pozostałych jednostkach na podstawie art. 2 ust. 2 ustawy o <i>NIK</i>, według kryteriów określonych w art. 5 ust. 2 ustawy o <i>NIK</i>, tj.: legalności, gospodarności i rzetelności.
Okres objęty kontrolą	Lata 2020–2024 (I kwartał) z wykorzystaniem dowodów sporządzonych przed i po tym okresie. Czynności kontrolne przeprowadzono w okresie od 26 lutego do 10 grudnia 2024 r.
Działania na podstawie art. 29 ustawy o <i>NIK</i>	W niniejszej kontroli pozyskano informacje m.in. w ramach postępowania kontrolnego w Głównym Inspektoracie Sanitarnym od: Ministra Finansów oraz Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w zakresie realizacji zadań ujętych w NPZ 2016–2020 zaplanowanych do wykonania wspólnie z GIS.
Udział innych organów kontroli na podstawie art. 12 ustawy o <i>NIK</i>	Na podstawie art. 12 pkt 3 ustawy o <i>NIK</i> w ramach kontroli prowadzonych w żłobkach, przedszkolach i szkołach zlecono właściwym Państwowym Powiatowym Inspektorom Sanitarnym przeprowadzenie kontroli doraźnych w zakresie warunków żywienia, w tym w szczególności stanu sanitarnego kuchni i jadalni, zapewnienia higieny przygotowania i podawania posiłków, oceny asortymentu dostępnego w sklepikach szkolnych i automatach vendingowych oraz zdatności do spożycia wody z wodociągu.

**Zastrzeżenia zgłoszone
do wystąpień
pokontrolnych**

Wystąpienia pokontrolne skierowano do 29 jednostek. Zastrzeżenia złożone zostały przez trzy jednostki – Ministerstwo Zdrowia (siedem zastrzeżeń), Ministerstwo Edukacji Narodowej (jedno zastrzeżenie) oraz Główny Inspektorat Sanitarny (pięć zastrzeżeń). Zastrzeżenia dotyczące Ministerstwa Zdrowia pozostawiono bez rozpatrzenia w związku z tym, iż złożone zostały przez osobę nieuprawnioną. Sześć pozostałych zastrzeżeń oddalono w całości.

**Stan realizacji
wniosków
pokontrolnych**

Spośród 29 wystąpień pokontrolnych w 27 zawarto wnioski pokontrolne – łącznie 138. Według stanu na dzień 27 czerwca 2025 r. 113 (81,9 %) zostało zrealizowanych, 17 (12,3 %) było w trakcie realizacji, a 8 (5,8 %) dotychczas nie zrealizowano. W sześciu wystąpieniach zawarto również siedem uwag. Dotyczyły one w szczególności potrzeby dalszego doskonalenia personelu przygotowującego i serwującego posiłki dla dzieci w zakresie zasad zdrowego i zbilansowanego ich komponowania.

**Wykaz jednostek
kontrolowanych**

Lp.	Jednostka organizacyjna NIK przeprowadzająca kontrolę	Nazwa jednostki kontrolowanej	Imię i nazwisko kierownika jednostki kontrolowanej
1.	Delegatura NIK w Rzeszowie	Ministerstwo Zdrowia	Izabela Leszczyna Minister Zdrowia (od 13 grudnia 2023 r.) Wcześniej funkcję kierownika jednostki pełnili: Łukasz Szumowski od 9 stycznia 2018 r. do 26 sierpnia 2020 r. Adam Niedzielski od 26 sierpnia 2020 r. do 10 sierpnia 2023 r. Katarzyna Sójka od 10 sierpnia 2023 r. do 27 listopada 2023 r. Ewa Krajewska od 27 listopada 2023 r. do 13 grudnia 2023 r.
2.		Ministerstwo Edukacji Narodowej	Barbara Nowacka Minister Edukacji (od 13 grudnia 2023 r.) Wcześniej funkcję kierownika jednostki pełnili: Dariusz Piontkowski od 4 czerwca 2019 r. do 19 października 2020 r. Przemysław Czarnek od 19 października 2020 r. do 26 listopada 2023 r. Krzysztof Łukasz Szczucki od 27 listopada 2023 r. do 12 grudnia 2023 r.

3.		Główny Inspektorat Sanitarny	Paweł Grzesiowski Główny Inspektor Sanitarny (od 17 czerwca 2024 r.) Wcześniej funkcję kierownika jednostki pełnili: Jarosław Pinkas od 1 września 2018 r. do 18 listopada 2020 r. wz. Krzysztof Saczka od 19 listopada 2020 r. do 17 czerwca 2024 r.
4.		Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego PZH – Państwowy Instytut Badawczy	Bernard Waśko Dyrektor Instytutu (od 1 marca 2023 r.) Wcześniej funkcję kierownika jednostki pełnili: Grzegorz Juszczyk od 26 września 2017 r. do 30 sierpnia 2022 r. p. o. Rafał Gierczyński od 31 sierpnia 2022 r. do 28 lutego 2023 r.
5.		Żłobek Gminny w Brzeźnicy	Stanisława Piłat p. o. Dyrektor Żłobka w Brzeźnicy
6.		Publiczne Przedszkole w Czudcu	Grażyna Czaja Dyrektor Przedszkola w Czudcu
7.		Zespół Szkół w Jasionce im. Jana Pawła II	Nina Kitlińska Dyrektor Zespołu Szkół w Jasionce
8.		Szkoła Podstawowa im. ks. kard. Stefana Wyszyńskiego w Sarzynie	Monika Milo Dyrektor Szkoły Podstawowej w Sarzynie
9.		VI Liceum Ogólnokształcące w Rzeszowie	Tadeusz Bajda Dyrektor VI Liceum Ogólnokształcącego w Rzeszowie
10.	Delegatura NIK w Gdańsku	Miejski Żłobek Nr 1 „Króla Maciusia” w Pruszczu Gdańskim	Joanna Makowska Dyrektor Żłobka nr 1 w Pruszczu Gdańskim
11.		Przedszkole Samorządowe Nr 2 im. Kubusia Puchatka w Wejherowie	Sylvia Marczyńska Dyrektor Przedszkola nr 2 w Wejherowie
12.		Zespół Szkolno- -Przedszkolny nr 8 w Gdańsku	Katarzyna Kędziół Dyrektor Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Gdańsku
13.		Szkoła Podstawowa nr 12 w Gdańsku	Małgorzata Michałowska Dyrektor Szkoły Podstawowej nr 12 w Gdańsku

14.		Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 2 w Kartuzach	Kinga Seroczyńska Dyrektor Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 2 w Kartuzach
15.	Delegatura NIK w Kielcach	Żłobek Samorządowy Nr 13 w Kielcach	Dorota Chatys Dyrektor Żłobka nr 13 w Kielcach
16.		Publiczne Przedszkole nr 2 w Busku-Zdroju	Marzena Kornaś Dyrektor Przedszkola nr 2 w Busku-Zdroju
17.		Zespół Szkolno-Przedszkolny w Daleszycach	Maciej Mądzik Dyrektor Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Daleszycach
18.		Szkoła Podstawowa im. ks. Piotra Ściegiennego w Bilczy	Ewa Kosowska Dyrektor Szkoły Podstawowej w Bilczy
19.		II Liceum Ogólnokształcące im. Jana Śniadeckiego w Kielcach	Tomasz Kośny Dyrektor II Liceum Ogólnokształcącego w Kielcach
20.	Delegatura NIK w Opolu	Żłobek Publiczny w Zawadzkiem	Magdalena Maraszek-Bołda Dyrektor Żłobka w Zawadzkiem
21.		Przedszkole Publiczne nr 54 w Opolu	Mirosława Trybała Dyrektor Przedszkola nr 54 w Opolu
22.		Zespół Szkolno- -Przedszkolny nr 3 w Dębskiej Kuźni	Krystyna Jakuczek Dyrektor Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Dębskiej Kuźni
23.		Publiczna Szkoła Podstawowa z Oddziałami Sportowymi w Dobrzeniu Wielkim	Wojciech Lasota Dyrektor Szkoły Podstawowej z Oddziałami Sportowymi w Dobrzeniu Wielkim
24.		Technikum w Strzelcach Opolskich	Halina Kajstura Dyrektor Technikum w Strzelcach Opolskich
25.	Delegatura NIK we Wrocławiu	Kobierzycki Zespół Żłobków	Malwina Adamska-Juszczak Dyrektor Kobierzyckiego Zespołu Żłobków
26.		Przedszkole Samorządowe w Ślężie	Anna Kaszczuk Dyrektor Przedszkola w Ślężie
27.		Zespół Szkolno-Przedszkolny w Długołęce	Wojciech Ciemierzewski Dyrektor Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Długołęce

28.		Szkoła Podstawowa nr 20 im. Orła Białego we Wrocławiu	Dariusz Kopaczewski Dyrektor Szkoły Podstawowej nr 20 we Wrocławiu
29.		Liceum Ogólnokształcące nr IX im. Juliusza Słowackiego we Wrocławiu	Izabela Koziej Dyrektor Liceum Ogólnokształcącego nr IX we Wrocławiu

6.2. ANALIZA STANU PRAWNEGO I UWARUNKOWAŃ ORGANIZACYJNO-EKONOMICZNYCH

Zadania z zakresu zdrowia publicznego

Propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania, jest jednym z zadań z zakresu zdrowia publicznego. Katalog zadań z zakresu zdrowia publicznego określa **ustawa o zdrowiu publicznym**¹⁶⁵. Do zadań z zakresu zdrowia publicznego (art. 2 ustawy) należą m.in.:

- monitorowanie i ocena stanu zdrowia społeczeństwa, zagrożeń zdrowia oraz jakości życia związanej ze zdrowiem społeczeństwa;
- edukacja zdrowotna dostosowana do potrzeb różnych grup społeczeństwa, w szczególności dzieci, młodzieży i osób starszych;
- promocja zdrowia;
- profilaktyka chorób;
- działania w celu rozpoznawania, eliminowania lub ograniczania zagrożeń i szkód dla zdrowia fizycznego i psychicznego w środowisku zamieszkania, nauki, pracy i rekreacji;
- analiza adekwatności i efektywności udzielanych świadczeń opieki zdrowotnej w odniesieniu do rozpoznanych potrzeb zdrowotnych społeczeństwa;
- rozwój kadr uczestniczących w realizacji zadań z zakresu zdrowia publicznego;
- działania w obszarze aktywności fizycznej.

Zadania z zakresu zdrowia publicznego realizują, współdziałając ze sobą, organy administracji rządowej, państwowe jednostki organizacyjne, w tym agencje wykonawcze, a także jednostki samorządu terytorialnego, realizujące zadania własne polegające na promocji lub ochronie zdrowia. W tych zadaniach mogą uczestniczyć podmioty, których cele statutowe lub przedmiot działalności dotyczą spraw zdrowia publicznego (art. 3 ustawy).

Zadania Ministra Zdrowia z zakresu zdrowia publicznego

Zadania wynikające z ustawy o zdrowiu publicznym koordynuje minister właściwy do spraw zdrowia (art. 4 ustawy). Do zadań **Ministra Zdrowia** w zakresie koordynacji tych zadań należy m.in.:

- przygotowanie projektu Narodowego Programu Zdrowia;
- monitorowanie realizacji zadań określonych w ustawie;
- zapewnianie spójności zadań realizowanych przez organy i podmioty;
- sygnalizowanie właściwym organom i podmiotom, realizującym zadania określone w ustawie, potrzeby podjęcia określonych zadań z zakresu zdrowia publicznego;
- gromadzenie i analizowanie informacji dotyczących sytuacji zdrowotnej społeczeństwa i rozpowszechnienia czynników ryzyka oraz

¹⁶⁵ Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1670, ze zm.).

udostępnianie tych informacji w sposób uniemożliwiający identyfikację osób, których dotyczą;

- sporządzanie informacji o zadaniach z zakresu zdrowia publicznego zrealizowanych lub podjętych w danym roku, wraz z ich ewaluacją.

Minister Zdrowia ma obowiązek współdziałania z organami władzy publicznej, jednostkami podległymi lub nadzorowanymi przez Ministra, w tym m.in. z Narodowym Funduszem Zdrowia, Narodowym Instytutem Zdrowia Publicznego - Państwowym Zakładem Higieny, Głównym Inspektorem Sanitarnym. Organy władzy publicznej oraz państwowe jednostki organizacyjne są obowiązane do współpracy i udzielania pomocy ministrowi właściwemu do spraw zdrowia, w tym do bezpłatnego udostępniania mu informacji, dokumentów i danych (art. 5 ustawy).

Narodowy Program Zdrowia

Dokumentem ustanawianym w celu realizacji polityki zdrowia publicznego jest **Narodowy Program Zdrowia (NPZ)**. NPZ określa Rada Ministrów w drodze rozporządzenia, na okres nie krótszy niż 5 lat, mając na uwadze stan zdrowia społeczeństwa, skalę występowania czynników ryzyka zdrowotnego i czynników o działaniu ochronnym dla zdrowia oraz efektywność i skuteczność zadań podejmowanych na rzecz poprawy stanu zdrowia i jakości życia (art. 9 ustawy).

W NPZ określa się:

- 1) cel strategiczny NPZ ukierunkowany na wydłużenie życia w zdrowiu ludności Rzeczypospolitej Polskiej i poprawę jakości życia związanej ze zdrowiem oraz ograniczanie społecznych nierówności w zdrowiu;
- 2) cele operacyjne służące realizacji celu strategicznego ukierunkowane na zmniejszenie narażenia społeczeństwa na największe zagrożenia zdrowia;
- 3) zadania służące realizacji celów operacyjnych;
- 4) podmioty odpowiedzialne za realizację zadań;
- 5) realizatorów zadań;
- 6) tryb i wysokość finansowania zadań;
- 7) wskaźniki i sposób monitorowania i ewaluacji NPZ.

Zadania z zakresu zdrowia publicznego są finansowane ze środków pozostających w dyspozycji: ministra właściwego do spraw zdrowia, w tym ze środków państwowych funduszy celowych, innych ministrów lub podmiotów realizujących zadania z zakresu zdrowia publicznego (centralnych organów administracji rządowej, agencji wykonawczych i innych państwowych jednostek organizacyjnych, w tym Narodowego Funduszu Zdrowia) oraz jednostek samorządu terytorialnego.

Powierzenie realizacji zadań z zakresu zdrowia publicznego przez odpowiedniego dysponenta środków, odbywa się w trybie konkursu ofert. Nie ogłasza się konkursu ofert na realizację zadania, jeżeli w NPZ

**Narodowy Program
Zdrowia na lata
2016–2020**

określono podmiot właściwy do realizacji tego zadania oraz wskazano, że powierzenie jego realizacji następuje na wniosek tego podmiotu składany do odpowiedniego dysponenta środków.

Narodowy Program Zdrowia na lata 2016–2020 określiła Rada Ministrów rozporządzeniem z dnia 4 sierpnia 2016 r.¹⁶⁶ Jego celem strategicznym było wydłużenie życia w zdrowiu, poprawa zdrowia i związanej z nim jakości życia ludności oraz zmniejszenie nierówności społecznych w zdrowiu. W NPZ określono 6 celów operacyjnych, w tym cel operacyjny nr 1 - Poprawa sposobu żywienia, stanu odżywienia oraz aktywności fizycznej społeczeństwa. W ramach celu operacyjnego nr 1 określono kilkadziesiąt zadań, które w całości lub części dotyczyły zdrowego odżywiania. Dla każdego z zadań wskazano podmiot je realizujący oraz podmioty współpracujące. Podmiotem odpowiedzialnym za realizację celu nr 1 był minister właściwy do spraw zdrowia we współpracy z ministrem właściwym do spraw: kultury fizycznej, pracy, rodziny, turystyki, finansów publicznych, rolnictwa, obrony narodowej oraz oświaty i wychowania.

W ramach NPZ 2016–2020 określono między innymi następujące zadania:

- zwiększanie dostępności produktów spożywczych zalecanych do spożycia i zmniejszanie dostępności produktów niezalecanych do nadmiernego spożycia;
- ograniczanie presji marketingowej produktów niezalecanych do nadmiernego spożycia, kierowanej w szczególności do dzieci i młodzieży;
- upowszechnianie w szkołach i placówkach systemu oświaty wiedzy dotyczącej zdrowego odżywiania się i aktywności fizycznej;
- utworzenie i prowadzenie ogólnopolskiego centrum edukacji żywieniowej i zdrowego stylu życia.

W NPZ 2016–2020 Ministrowi Zdrowia przypisano także zadania w zakresie:

- koordynacji przygotowywania i aktualizacji rocznych harmonogramów pracy, określających szczegółowe terminy ogłaszania konkursów, zawierania umów w trybie wnioskowym, wysokość alokacji środków na poszczególne zadania zlecane w trybie konkursowym lub na wniosek oraz grona podmiotów, spośród których wyłaniani będą realizatorzy zadań, jeżeli nie zostali wskazani w NPZ;
- prowadzenia monitorowania i ewaluacji NPZ (we współpracy z Radą do spraw Zdrowia Publicznego oraz Komitetem Sterującym NPZ), a w przypadku uzyskiwania niezadowolających wyników

¹⁶⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 sierpnia 2016 r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016–2020 (Dz.U. poz. 1492).

funkcjonowania proponowanych rozwiązań, otrzymania danych wskazujących na nieskuteczność działań w trakcie realizacji zadania lub stwierdzenia braku komplementarności z innymi zadaniami realizowanymi przez podmioty uczestniczące w ochronie zdrowia publicznego, opracowywanie propozycji zmian NPZ lub ustawy o zdrowiu publicznym.

Minister Zdrowia był podmiotem odpowiedzialnym za monitorowanie i ewaluację NPZ. Ewaluacja miała być prowadzona w trakcie całego czasu realizacji NPZ. Aktualne wartości wskaźników monitorowania miały być publikowane na stronie Ministerstwa Zdrowia. Zakładano, że monitorowanie zadań i ich efektów będzie prowadzone w oparciu o wskaźniki gromadzone w ramach systemu statystyki publicznej, systemu monitorowania rozwoju, dane dotyczące chorobowości szpitalnej, dane o przyczynach zgonu, a także informacje gromadzone przez realizatorów poszczególnych zadań przewidzianych w NPZ.

Dla celu nr 1 przypisano 8 wskaźników monitorowania, z tego 6 dotyczących zdrowego odżywiania.

**Narodowy Program
Zdrowia na lata
2021–2025**

W **Narodowym Programie Zdrowia na lata 2021–2025**¹⁶⁷ określono cel strategiczny – zwiększenie liczby lat przeżytych w zdrowiu oraz zmniejszenie społecznych nierówności w zdrowiu oraz pięć celów operacyjnych. Celem związanym ze zdrowym odżywianiem był cel nr 1 – profilaktyka nadwagi i otyłości. Podmiotem odpowiedzialnym dla tego celu był minister właściwy do spraw zdrowia we współpracy z ministrem właściwym do spraw: oświaty i wychowania, kultury fizycznej, wewnętrznych, finansów publicznych, Ministrem Obrony Narodowej, Ministrem Sprawiedliwości.

W ramach tego celu sformułowano 15 zadań, z czego 14 dotyczyło zdrowego odżywiania. Były to między innymi następujące zadania:

- prowadzenie ogólnopolskiego centrum edukacji żywieniowej;
- prace nad systemem przyjaznego etykietowania żywności;
- badanie preferencji konsumentów dotyczących wyborów żywieniowych, w tym przegląd składu i wartości odżywczej wybranych produktów dostępnych na rynku;
- realizacja prozdrowotnej polityki fiskalnej sprzyjającej walce z nadwagą i otyłością;
- aktualizacja norm żywienia populacji;
- określenie norm żywienia w szpitalach.

¹⁶⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 marca 2021 r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021–2025 (Dz.U. poz. 642).

Bezpieczeństwo żywności i żywienia

W NPZ 2021–2025 określono, że podmiotem odpowiedzialnym za monitorowanie i ewaluację NPZ jest Minister Zdrowia. Ewaluacja powinna być prowadzona w trakcie całego czasu realizacji NPZ. Wartości wskaźników monitorowania będą publikowane na stronie ministerstwa zdrowia. Jako wskaźniki monitorowania celu operacyjnego nr 1 przyjęto dwa parametry, w tym jeden związany z odżywianiem określony jako „spożycie warzyw”.

Ustawa o bezpieczeństwie żywności i żywienia¹⁶⁸ określa wymagania i procedury niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa żywności i żywienia zgodnie z przepisami rozporządzenia (WE) nr 178/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady¹⁶⁹, wymagania dotyczące przestrzegania zasad higieny: żywności oraz materiałów i wyrobów przeznaczonych do kontaktu z żywnością – w zakresie nieuregulowanym przez prawo UE. Ustawa reguluje również zasady sprzedaży, reklamy i promocji środków spożywczych oraz wymagania w zakresie żywienia dzieci i młodzieży w ramach żywienia zbiorowego – w przedszkolach, innych formach wychowania przedszkolnego, szkołach¹⁷⁰, a także w niektórych placówkach systemu oświaty (art. 1 ustawy).

Ustawa określa, że żywnością (środkiem spożywczym) jest każda substancja lub produkt w rozumieniu rozporządzenia nr 178/2002. Produkty niespełniające wymagań prawa żywnościowego nie mogą być oznakowane i wprowadzane do obrotu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jako żywność (art. 3 ustawy).

Środki spożywcze wprowadzane do obrotu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej muszą być oznakowane w języku polskim. Środki spożywcze mogą być ponadto oznakowane w innych językach (art. 55 ustawy). Oznakowanie środka spożywczego powszechnie spożywanego nie może zawierać określenia „dietetyczny” lub w inny sposób sugerować, że jest to środek spożywczy specjalnego przeznaczenia żywieniowego (art. 45 ustawy).

Ogólne zasady dla przedsiębiorstw sektora spożywczego w zakresie higieny środków spożywczych określa Rozporządzenie (WE) nr 852/2004 w sprawie higieny środków spożywczych¹⁷¹.

¹⁶⁸ Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o *bezpieczeństwie żywności i żywienia* (Dz. U. z 2023 r. poz. 1448).

¹⁶⁹ Rozporządzenie (WE) nr 178/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 stycznia 2002 r. *ustanawiające ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, powołującego Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności oraz ustanawiające procedury w zakresie bezpieczeństwa żywności* (Dz. Urz. WE L 31 z 01.02.2002, str. 1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 15, t. 6, str. 463).

¹⁷⁰ Z wyłączeniem szkół dla dorosłych, branżowych szkół II stopnia oraz szkół policealnych.

¹⁷¹ Rozporządzenie (WE) nr 852/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie *higieny środków spożywczych* (Dz. Urz. UE. L Nr 139, str. 1, ze zm.).

**Ograniczenie
możliwości sprzedaży
środków spożywczych**

Podmioty działające na rynku spożywczym są obowiązane przestrzegać w zakładach wymagań higienicznych określonych w rozporządzeniu nr 852/2004. Osoba pracująca w styczności z żywnością powinna uzyskać określone przepisami o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi orzeczenie lekarskie dla celów sanitarno-epidemiologicznych o braku przeciwwskazań do wykonywania prac, przy wykonywaniu których istnieje możliwość przeniesienia zakażenia na inne osoby. Spełnienie wymagań dotyczących szkolenia i nadzoru personelu pracującego z żywnością określonych w rozdziale XII załącznika II do rozporządzenia nr 852/2004 jest potwierdzane dokumentacją o przeprowadzonych szkoleniach lub udzielonym instruktażu osobom wykonującym prace przy produkcji lub w obrocie żywnością oraz osobom odpowiedzialnym za wdrożenie i stosowanie zasad systemu HACCP w zakładzie. Dokumentacja dotycząca orzeczeń lekarskich i szkoleń jest przechowywana w aktach osobowych oraz udostępniana na żądanie organów urzędowej kontroli żywności (art. 59 ustawy).

Ustawa ogranicza możliwość sprzedaży środków spożywczych w jednostkach systemu oświaty wyłącznie do grup określonych w rozporządzeniu Ministra Zdrowia. Ustawa ogranicza także możliwość stosowania środków spożywczych w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży wyłącznie do środków, które spełniają wymagania określone w rozporządzeniu Ministra Zdrowia (art. 52c ustawy).

Minister Zdrowia wydał **rozporządzenie w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach**¹⁷². W rozporządzeniu określonych zostało 19 grup środków spożywczych¹⁷³ przeznaczonych do sprzedaży

¹⁷² Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 26 lipca 2016 r. w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach (Dz.U. poz. 1154).

¹⁷³ 1) pieczywo, z wyłączeniem pieczywa produkowanego z ciasta głęboko mrożonego; 2) pieczywo półcukiernicze i cukiernicze, z wyłączeniem pieczywa produkowanego z ciasta głęboko mrożonego; 3) kanapki; 4) sałatki i surówki; 5) mleko; 6) napoje zastępujące mleko, takie jak napój: sojowy, ryżowy, owsiany, kukurydziany, gryczany, orzechowy, jaglany, kokosowy lub migdałowy; 7) produkty mleczne, takie jak: jogurt, kefir, maślanka, mleko zsiadłe, mleko acidofilne, mleko smakowe, serwatka, ser twarogowy, serek homogenizowany lub produkty zastępujące produkty mleczne na bazie soi, ryżu, owsa, orzechów lub migdałów; 8) zbożowe produkty śniadaniowe oraz inne produkty zbożowe; 9) warzywa; 10) owoce; 11) suszone warzywa i owoce, orzechy oraz nasiona bez dodatku cukrów, substancji słodzących zdefiniowanych w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1333/2008 oraz bez dodatku soli; 12) soki owocowe, warzywne, owocowo-warzywne; 13) przeciery, musy owocowe, warzywne oraz owocowo-warzywne bez dodatku cukrów i soli; 14) koktajle owocowe, warzywne oraz owocowo-warzywne na bazie mleka, napojów zastępujących mleko, produktów mlecznych lub produktów zastępujących produkty mleczne, bez dodatku cukrów i substancji słodzących, o których mowa w rozporządzeniu (WE) nr 1333/2008; 15) naturalna woda mineralna nisko- lub średniozmineralizowana, woda

dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty. Rozporządzenie przewiduje także, że inne środki spożywcze mogą być sprzedawane dzieciom i młodzieży pod warunkiem, że nie zawierają więcej niż:

- 15 g cukru w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia, a w przypadku produktów mlecznych - nie więcej niż 13,5 g cukru w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia;
- 10 g tłuszczu w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia;
- 0,4 g sodu/ 1 g soli w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia, a w przypadku pieczywa półcukierniczego i cukierniczego nie więcej niż 0,45 g sodu/ 1,2 g soli w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia.

Kto w ramach prowadzonej działalności sprzedaje w jednostce systemu oświaty środki spożywcze inne niż objęte dopuszczonymi grupami środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży podlega karze pieniężnej w wysokości do trzydziestokrotnego przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej za rok poprzedzający (art. 103 ustawy).

**Wymagania
dla środków
spożywczych
stosowanych
w ramach żywienia
zbiorowego dzieci
i młodzieży
w jednostkach
systemu**

Rozporządzenie określa, że środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w jednostkach systemu oświaty muszą spełniać odpowiednie wymagania dla danej grupy wiekowej, wynikające z aktualnych norm żywienia dla populacji polskiej. Środki spożywcze, dobiera się w taki sposób, aby:

- 1) na całodienne żywienie składały się środki spożywcze pochodzące z różnych grup środków spożywczych;
- 2) posiłki (śniadanie, obiad, kolacja) zawierały produkty z następujących grup środków spożywczych: produkty zbożowe lub ziemniaki, warzywa lub owoce, mleko lub produkty mleczne, mięso, ryby, jaja, orzechy, nasiona roślin strączkowych i inne nasiona oraz tłuszcze;
- 3) zupy, sosy oraz potrawy sporządzane były z naturalnych składników, bez użycia koncentratów spożywczych, z wyłączeniem koncentratów z naturalnych składników;
- 4) od poniedziałku do piątku były podawane nie więcej niż dwie porcje potrawy smażonej, przy czym do smażenia jest używany olej roślinny rafinowany o zawartości kwasów jednonienasyconych powyżej 50 % i zawartości kwasów wielonienasyconych poniżej 40 %;
- 5) napoje przygotowywane na miejscu zawierały nie więcej niż 10 g cukrów w 250 ml produktu gotowego do spożycia;
- 6) każdego dnia były podawane:

źródłana i woda stołowa; 16) napoje przygotowywane na miejscu, które nie mogą zawierać więcej niż 10 g cukrów w 250 ml produktu gotowego do spożycia; 17) napoje bez dodatku cukrów i substancji słodzących zdefiniowanych w rozporządzeniu (WE) nr 1333/2008; 18) bezcukrowe gumy do żucia; 19) czekolada gorzka o zawartości minimum 70 % miazgi kakaowej.

- a. co najmniej dwie porcje mleka lub produktów mlecznych,
- b. co najmniej jedna porcja z grupy mięso, jaja, orzechy, nasiona roślin strączkowych,
- c. warzywa lub owoce w każdym posiłku,
- d. co najmniej jedna porcja produktów zbożowych w śniadaniu, obiedzie oraz kolacji;

8) w żywieniu całodziennym było podawane przynajmniej pięć porcji warzyw lub owoców;

9) co najmniej raz w tygodniu była podawana porcja ryby.

Zakaz reklamy niedopuszczonych środków spożywczych

W jednostkach systemu oświaty zabroniona jest reklama oraz promocja zachęcająca do nabywania środków spożywczych innych niż dopuszczone w rozporządzeniu. Dyrektor (przedszkola, szkoły, jednostki systemu oświaty) może ustalić szczegółową listę produktów dopuszczonych do sprzedaży lub stosowania w ramach żywienia zbiorowego w oparciu o przepisy rozporządzenia. Jeżeli rada rodziców funkcjonuje w placówce, to dyrektor ustala listę w porozumieniu z radą rodziców. Dyrektor ma prawo do rozwiązywania umowy z podmiotem prowadzącym sprzedaż środków spożywczych lub działalność w zakresie zbiorowego żywienia dzieci i młodzieży (bez zachowania terminu wypowiedzenia i bez odszkodowania) w przypadku naruszenia przepisów o zakazie reklamy lub sprzedaży środków spożywczych (art. 52c ustawy).

Wyżywienie w żłobkach i klubach dziecięcych

Zgodnie z przepisami ustawy **o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3**¹⁷⁴, żłobek i klub dziecięcy zapewniają przebywającym w nim dzieciom wyżywienie zgodne z wymaganiami dla danej grupy wiekowej wynikającymi z aktualnych norm żywienia dla populacji polskiej, opracowywanych przez Instytut Żywności i Żywienia im. prof. dra med. Aleksandra Szczygła w Warszawie. (art. 22 ustawy)

Wymogi dotyczące informacji na temat żywności

Ogólne zasady, wymogi i zakresy odpowiedzialności dotyczące informacji na temat żywności, a w szczególności etykietowania żywności zawarte są w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1169/2011 z dnia 25 października 2011 r.¹⁷⁵ Wykaz składników środka spożywczego rozpoczyna się lub jest poprzedzony właściwym nagłówkiem, który składa się z wyrazu „składniki” lub zawiera ten wyraz. Obejmuje on wszystkie składniki środka spożywczego, w malejącej kolejności ich masy w momencie użycia składników przy wytwarzaniu tego środka

¹⁷⁴ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz.U. z 2024 r. poz. 338, ze zm.).

¹⁷⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 1169/2011 z dnia 25 października 2011 r. w sprawie przekazywania konsumentom informacji na temat żywności, zmiany rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1924/2006 i (WE) nr 1925/2006 oraz uchylenia dyrektywy Komisji 87/250/EWG, dyrektywy Rady 90/496/EWG, dyrektywy Komisji 1999/10/WE, dyrektywy 2000/13/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, dyrektyw Komisji 2002/67/WE i 2008/5/WE oraz rozporządzenia Komisji (WE) nr 608/2004 (Dz. Urz. UE. L Nr 304, str. 18, ze zm.).

spożywczego (art. 18 rozporządzenia nr 1169/2011). W szczególności obowiązkowe jest podanie danych szczegółowych dotyczących wszelkich składników lub substancji pomocniczych powodujących alergię lub reakcje nietolerancji, użyte przy wytworzeniu lub przygotowywaniu żywności i nadal obecne w produkcie gotowym, nawet jeżeli ich forma uległa zmianie (art. 9 rozporządzenia 1169/2011).

Obowiązek podawania wykazu składników środka spożywczego zgodnie z rozporządzeniem nr 1169/2011, w przypadku środków spożywczych oferowanych do sprzedaży konsumentowi finalnemu lub zakładom żywienia zbiorowego bez opakowania lub w przypadku pakowania środków spożywczych w pomieszczeniu sprzedaży na życzenie konsumenta finalnego lub ich pakowania do bezzwłocznej sprzedaży, określa rozporządzenie w sprawie znakowania poszczególnych rodzajów środków spożywczych¹⁷⁶ (§ 19 rozporządzenia).

**Zdrowe odżywianie
w podstawach
programowych**

Jednym z wielu zadań systemu oświaty określonych w ustawie **Prawo oświatowe**¹⁷⁷ jest zapewnienie upowszechniania wśród dzieci i młodzieży wiedzy o zasadach racjonalnego odżywiania oraz przeciwdziałaniu marnowaniu żywności (art. 1 pkt 15a ustawy).

Ustawa definiuje podstawę programową wychowania przedszkolnego i podstawę programową kształcenia ogólnego jako obowiązkowe zestawy celów kształcenia i treści nauczania, w tym umiejętności, opisane w formie ogólnych i szczegółowych wymagań dotyczących wiedzy i umiejętności, które powinien posiadać uczeń po zakończeniu określonego etapu edukacyjnego, oraz zadania wychowawczo-profilaktyczne szkoły, uwzględniane odpowiednio w programach wychowania przedszkolnego, programach nauczania i podczas realizacji zajęć z wychowawcą oraz umożliwiające ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych, a także warunki i sposób realizacji tych podstaw programowych (art. 4 pkt 24 ustawy). Podstawy programowe określa minister właściwy do spraw oświaty i wychowania w drodze rozporządzenia (art. 47 ustawy).

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego obejmowała aranżację wnętrza w sposób sprzyjający celebracji posiłków oraz możliwości wybierania przez dzieci potraw pod kątem walorów odżywczych i zdrowotnych oraz ich komponowania, a także przyswajanie wiedzy w zakresie korzystania z dóbr przyrody takich jak grzyby, owoce czy zioła. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej obejmowała ugruntowanie wiedzy z zakresu prawidłowego

¹⁷⁶ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 grudnia 2014 r. w sprawie znakowania poszczególnych rodzajów środków spożywczych (Dz.U. z 2015 r. poz. 29, ze zm.).

¹⁷⁷ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. z 2024 r. poz. 737, ze zm.).

odżywiania się, w szczególności dotyczącej wartości odżywczych produktów żywnościowych; świadomości znaczenia odpowiedniej diety dla utrzymania zdrowia, ograniczania spożywania posiłków o niskich wartościach odżywczych i niezdrowych, zachowania umiaru w spożywaniu produktów słodzonych i konsekwencje zjadania ich w nadmiarze, przygotowywania posiłków służących utrzymaniu zdrowia.¹⁷⁸

Podstawa programowa dla uczniów szkół ponadpodstawowych obejmowała: zasady racjonalnego żywienia człowieka, zaburzenia odżywiania (anoreksja, bulimia) i ich skutki zdrowotne, a także przyczyny otyłości u człowieka oraz sposoby jej profilaktyki¹⁷⁹.

Rodzic ma obowiązek przekazania dyrektorowi przedszkola, szkoły lub placówki uznanych przez niego za istotne danych o stanie zdrowia, stosowanej diecie i rozwoju psychofizycznym dziecka w celu zapewnienia dziecku podczas pobytu w danej placówce odpowiedniej opieki, odżywiania oraz metod opiekuńczo-wychowawczych (art. 155 ustawy).

Z dniem 1 września 2020 r. w rozporządzeniu *w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół*¹⁸⁰ uszczegółowiono, że w ramach zajęć z wychowawcą powinny być prowadzone zajęcia dotyczące istotnych problemów społecznych, w tym zdrowotnych.

Stołówka szkolna, gorący posiłek w szkole

W celu zapewnienia prawidłowej realizacji zadań opiekuńczych, w szczególności wspierania prawidłowego rozwoju uczniów, szkoła może zorganizować stołówkę, w której posiłki są odpłatne. Warunki korzystania ze stołówki szkolnej, w tym wysokość opłat za posiłki, ustala dyrektor szkoły w porozumieniu z organem prowadzącym szkołę. Do opłat wnoszonych za korzystanie przez uczniów z posiłku w stołówce szkolnej, nie wlicza się wynagrodzeń pracowników i składek naliczanych od tych wynagrodzeń oraz kosztów utrzymania stołówki (art. 106 ustawy).

Od 1 września 2022 r. wprowadzony został obowiązek zapewnienia uczniom szkół podstawowych jednego gorącego posiłku w ciągu dnia i stworzenia im możliwości jego spożycia w czasie pobytu w szkole. Korzystanie z posiłku jest dobrowolne i odpłatne. W przypadku tego

¹⁷⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej: z dnia 14 lutego 2017 r. *w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej* (Dz.U. poz. 356, ze zm.).

¹⁷⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. *w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia* (Dz.U. poz. 467, ze zm.).

¹⁸⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. *w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół* (Dz.U. z 2024 r. poz. 80).

obowiązku przepis prawa nie określił składników opłaty za posiłek (art. 106a ustawy).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu **w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach**¹⁸¹ określa, że kuchnie i jadalnie utrzymuje się w czystości, a ich wyposażenie we właściwym stanie technicznym zapewniającym bezpieczne używanie. Gorące posiłki są spożywane wyłącznie w jadalniach lub innych pomieszczeniach wydzielonych w tym celu. Jadalnie lub inne pomieszczenia umożliwiają bezpieczne i higieniczne spożycie posiłków (§ 10 rozporządzenia).

Nadzór pedagogiczny, uprawnienia ministra

Nadzór pedagogiczny nad publicznymi i niepublicznymi przedszkolami, innymi formami wychowania przedszkolnego, szkołami i placówkami na obszarze danego województwa, sprawuje kurator oświaty w imieniu wojewody (art. 51 ustawy).

Nadzór pedagogiczny obejmuje w szczególności: realizację podstaw programowych i ramowych planów nauczania, zapewnienie uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki (art. 55 ustawy).

Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania nadzoruje i koordynuje wykonywanie nadzoru pedagogicznego na terenie kraju, w szczególności nadzoruje działalność kuratorów oświaty w tym zakresie. W ramach tego nadzoru minister m.in.: ustala podstawowe kierunki realizacji polityki oświatowej państwa, w tym zadania z zakresu nadzoru pedagogicznego; kontroluje sprawność i efektywność nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez kuratorów oświaty oraz przestrzeganie przepisów obowiązujących w tym zakresie, a także może wydawać na piśmie kuratorom oświaty wiążące ich wytyczne i polecenia, z wyjątkiem indywidualnych spraw rozstrzyganych w drodze decyzji administracyjnej; może żądać od kuratorów oświaty informacji, dokumentów i sprawozdań okresowych lub dotyczących określonej sprawy albo rodzaju spraw (art. 60 ustawy).

Zadania Państwowej Inspekcji Sanitarnej

Zadania **Państwowej Inspekcji Sanitarnej** są określone w ustawie o Państwowej Inspekcji Sanitarnej¹⁸². Inspekcja jest powołana do realizacji zadań z zakresu zdrowia publicznego w celu ochrony zdrowia ludzkiego przed niekorzystnym wpływem szkodliwości i uciążliwości środowiskowych, zapobiegania powstawaniu chorób, w tym chorób zakaźnych i zawodowych.

¹⁸¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U z 2020 r. poz. 1604, ze zm.).

¹⁸² Ustawa z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (Dz.U. z 2024 r. poz. 416).

W szczególności Inspekcja sprawuje nadzór nad warunkami: higieny środowiska; higieny pracy w zakładach pracy; higieny radiacyjnej; higieny procesów nauczania i wychowania; higieny wypoczynku i rekreacji; zdrowotnymi żywności, żywienia i produktów kosmetycznych; higieniczno-sanitarnymi, jakie powinien spełniać personel medyczny, sprzęt oraz pomieszczenia, w których są udzielane świadczenia zdrowotne (art. 1 ustawy). Wykonywanie tych zadań polega na sprawowaniu zapobiegawczego i bieżącego nadzoru sanitarnego oraz prowadzeniu działalności zapobiegawczej i przeciwepidemicznej w zakresie chorób zakaźnych i innych chorób powodowanych warunkami środowiska, a także na prowadzeniu działalności oświatowo-zdrowotnej (art. 2 ustawy).

Do zakresu działania Państwowej Inspekcji Sanitarnej w dziedzinie bieżącego nadzoru sanitarnego należy kontrola przestrzegania przepisów określających wymagania higieniczne i zdrowotne, dotyczących m.in. (art. 4 ustawy):

- higieny środowiska, a zwłaszcza wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi, powietrza w pomieszczeniach przeznaczonych na pobyt ludzi, gleby, wód i innych elementów środowiska w zakresie ustalonym w odrębnych przepisach;
- utrzymania należytego stanu higienicznego nieruchomości, zakładów pracy, instytucji, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, dróg, ulic oraz osobowego i towarowego transportu kolejowego, drogowego, lotniczego i morskiego;
- warunków produkcji, transportu, przechowywania i sprzedaży żywności oraz warunków żywienia zbiorowego;
- nadzoru nad jakością zdrowotną żywności;
- warunków zdrowotnych produkcji materiałów i obrotu materiałami i wyrobami przeznaczonymi do kontaktu z żywnością, produktami kosmetycznymi oraz innymi wyrobami mogącymi mieć wpływ na zdrowie ludzi;
- higieny pomieszczeń i wymagań w stosunku do sprzętu używanego w szkołach i innych placówkach oświatowo-wychowawczych, szkołach wyższych oraz w ośrodkach wypoczynku;
- higieny procesów nauczania.

W zakresie działalności oświatowo-zdrowotnej Państwowa Inspekcja Sanitarna inicjuje, organizuje, prowadzi, koordynuje i nadzoruje działalność oświatowo-zdrowotną w celu ukształtowania odpowiednich postaw i zachowań zdrowotnych, a w szczególności (art. 6 ustawy):

- inicjuje i wytycza kierunki przedsięwzięć zmierzających do zaznajamiania społeczeństwa z czynnikami szkodliwymi dla zdrowia, popularyzowania zasad higieny i racjonalnego żywienia, metod zapobiegania chorobom oraz umiejętności udzielania pierwszej pomocy;
- pobudza aktywność społeczną do działań na rzecz własnego zdrowia;

- udziela porad i informacji w zakresie zapobiegania i eliminowania negatywnego wpływu czynników i zjawisk fizycznych, chemicznych i biologicznych na zdrowie ludzi;
- ocenia działalność oświatowo-zdrowotną prowadzoną przez szkoły i inne placówki oświatowo-wychowawcze, szkoły wyższe oraz środki masowego przekazywania, podmioty lecznicze oraz inne podmioty, instytucje i organizacje, a także udziela im pomocy w prowadzeniu tej działalności.

Główny Inspektor Sanitarny

Państwową Inspekcją Sanitarną kieruje Główny Inspektor Sanitarny jako centralny organ administracji rządowej. Główny Inspektor Sanitarny ustala ogólne kierunki działania organów Państwowej Inspekcji Sanitarnej oraz koordynuje i nadzoruje działalność tych organów.

Główny Inspektor Sanitarny może wydawać organom Państwowej Inspekcji Sanitarnej polecenia dotyczące: podjęcia określonych czynności zapobiegawczych lub kontrolnych oraz żądać od nich informacji w tym zakresie lub współdziałania z innymi organami administracji publicznej; polecenia realizacji dodatkowych zadań lub podjęcia określonych czynności; zalecenia i wytyczne określające sposób postępowania w trakcie realizacji zadań (art. 7 i 8a ustawy).

Zadania Państwowej Inspekcji Sanitarnej wykonują: Główny Inspektor Sanitarny; państwowy wojewódzki inspektor sanitarny, jako organ rządowej administracji zespolonej w województwie; państwowy powiatowy inspektor sanitarny, jako organ rządowej administracji zespolonej w powiecie; państwowy graniczny inspektor sanitarny dla obszarów przejść granicznych drogowych, kolejowych, lotniczych, rzecznych i morskich, portów lotniczych i morskich oraz jednostek pływających na obszarze wód terytorialnych (art. 10 ustawy).

Główny Inspektor Sanitarny w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa sanitarnego w zakresie należącym do właściwości Państwowej Inspekcji Sanitarnej ustala szczegółowe zasady postępowania państwowych inspektorów sanitarnych. Właściwy państwowy powiatowy inspektor sanitarny oraz państwowy wojewódzki inspektor sanitarny przedstawiają przynajmniej raz w roku odpowiednio radzie powiatu albo sejmikowi województwa informację o stanie bezpieczeństwa sanitarnego powiatu albo województwa (art. 12a ustawy).

Instytuty badawcze

Ustawa o instytutach badawczych¹⁸³ określa, że instytutem badawczym jest państwowa jednostka organizacyjna, wyodrębniona pod względem prawnym, organizacyjnym i ekonomiczno-finansowym, która prowadzi badania naukowe i prace rozwojowe ukierunkowane na ich wdrożenie

¹⁸³ Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych (Dz.U. z 2024 r. poz. 534).

**Narodowy Instytut
Zdrowia Publicznego**

i zastosowanie w praktyce (art. 1 ustawy). Do podstawowej działalności instytutu należy: prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych; przystosowywanie wyników badań naukowych i prac rozwojowych do potrzeb praktyki; wdrażanie wyników badań naukowych i prac rozwojowych (art. 2 ustawy). Instytut prowadzący badania naukowe lub prace rozwojowe w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu uczestniczy w systemie ochrony zdrowia (art. 3 ustawy). Plan działalności instytutu oraz kierunkowe plany tematyczne badań naukowych i prac rozwojowych ustala dyrektor instytutu po zasięgnięciu opinii rady naukowej (art. 24 ustawy).

Z dniem 1 lutego 2020 r. nastąpiło włączenie Instytutu Żywności i Żywnienia im. prof. dra med. Aleksandra Szczygła do Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego Państwowego Zakładu Higieny¹⁸⁴. Od lipca 2021 r. Instytut używa nazwy: „Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego PZH – Państwowy Instytut Badawczy”¹⁸⁵.

Przedmiotem działania Instytutu jest prowadzenie badań naukowych, prac rozwojowych i wdrożeniowych z zakresu nauk o zdrowiu, dostosowanych do potrzeb zdrowia publicznego oraz ochrony zdrowia, w szczególności dotyczących monitorowania i analiz stanu zdrowia ludności oraz jego uwarunkowań, organizacji systemu ochrony zdrowia, bezpieczeństwa żywności oraz sposobu żywienia i stanu odżywienia człowieka, promocji i profilaktyki zdrowia, epidemiologii i diagnostyki chorób zakaźnych, nadzoru epidemiologicznego, szczepień ochronnych, bezpieczeństwa zdrowotnego środowiska i naturalnych surowców leczniczych. W ramach podstawowej działalności Instytut m.in. (§ 5 rozporządzenia z 2021 r.):

- monitoruje czynniki determinujące stan zdrowia na potrzeby planowania, monitorowania realizacji i ewaluacji programów polityki zdrowotnej oraz programów zdrowotnych, a także innych interwencji w zakresie zdrowia publicznego;
- monitoruje wartość odżywczą żywności i nawyki żywieniowe ludności w kraju;
- dokonuje oceny nierówności społecznych w zdrowiu i proponuje działania mające na celu rozwiązywanie problemów zdrowotnych w wymiarze populacyjnym w celu poprawy stanu zdrowia i zmniejszenia nierówności w zdrowiu, ze szczególnym uwzględnieniem promocji zdrowia i profilaktyki chorób niezakaźnych;

¹⁸⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 stycznia 2020 r. w sprawie połączenia Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego - Państwowego Zakładu Higieny oraz Instytutu Żywności i Żywnienia im. prof. dra med. Aleksandra Szczygła (Dz.U. z 2020 r. poz. 135).

¹⁸⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 maja 2021 r. w sprawie nadania Narodowemu Instytutowi Zdrowia Publicznego - Państwowemu Zakładowi Higieny statusu państwowego instytutu badawczego (Dz. U. z 2021 r. poz. 1142).

- tworzy mapy potrzeb zdrowotnych w zakresie zdrowia publicznego;
- rozwija badania w dziedzinie zdrowia publicznego dla potrzeb polityki i praktyki;
- prowadzi działalność edukacyjną w zakresie zdrowia publicznego z uwzględnieniem kursów specjalizacyjnych oraz innych form kształcenia.

Bardzo podobnie przedmiot działania i zakres zadań Instytutu został określony w rozporządzeniu z 2020 r.

6.3. WYKAZ AKTÓW PRAWNYCH DOTYCZĄCYCH KONTROLOWANEJ DZIAŁALNOŚCI

1. Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1670, ze zm.).
2. Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia (Dz. U. z 2023 r. poz. 1448).
3. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2024 r. poz. 737, ze zm.).
4. Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz. U. z 2024 r. poz. 338, ze zm.).
5. Ustawa z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (Dz. U. z 2024 r. poz. 416).
6. Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych (Dz. U. z 2024 r. poz. 534).
7. Rozporządzenie (WE) nr 178/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 stycznia 2002 r. ustanawiające ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, powołującego Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności oraz ustanawiające procedury w zakresie bezpieczeństwa żywności (Dz. Urz. WE L 31 z 01.02.2002, str. 1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 15, t. 6, str. 463).
8. Rozporządzenie (WE) nr 852/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie higieny środków spożywczych (Dz. Urz. UE. L Nr 139 z 30.04.2004, str. 1, z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne 13, t. 34, str. 319).
9. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 26 lipca 2016 r. w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach (Dz. U. poz. 1154).
10. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 1169/2011 z dnia 25 października 2011 r. w sprawie przekazywania konsumentom informacji na temat żywności, zmiany rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1924/2006 i (WE) nr 1925/2006 oraz uchylenia dyrektywy Komisji 87/250/EWG, dyrektywy Rady 90/496/EWG, dyrektywy Komisji 1999/10/WE, dyrektywy 2000/13/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, dyrektyw Komisji 2002/67/WE i 2008/5/WE oraz rozporządzenia Komisji (WE) nr 608/2004 (Dz. Urz. UE. L Nr 304, str. 18, ze zm.).
11. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 sierpnia 2016 r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016–2020 (Dz. U. poz. 1492).
12. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 marca 2021 r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021–2025 (Dz. U. poz. 642).

13. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 grudnia 2014 r. *w sprawie znakowania poszczególnych rodzajów środków spożywczych* (Dz. U. z 2015 r. poz. 29, ze zm.).
14. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. *w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej* (Dz. U. poz. 356, ze zm.).
15. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. *w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia* (Dz. U. poz. 467, ze zm.).
16. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. *w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół* (Dz. U. z 2024 r. poz. 80).
17. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. *w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach* (Dz. U. z 2020 r. poz. 1604, ze zm.).
18. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 stycznia 2020 r. *w sprawie połączenia Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny oraz Instytutu Żywności i Żywienia im. prof. dra med. Aleksandra Szczygła* (Dz. U. z 2020 r. poz. 135).
19. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 maja 2021 r. *w sprawie nadania Narodowemu Instytutowi Zdrowia Publicznego –Państwowemu Zakładowi Higieny statusu państwowego instytutu badawczego* (Dz. U. z 2021 r. poz. 1142).

6.4. WYKAZ PODMIOTÓW, KTÓRYM PRZEKAZANO INFORMACJĘ O WYNIKACH KONTROLI

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
2. Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
3. Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
4. Prezes Rady Ministrów
5. Prezes Trybunału Konstytucyjnego
6. Rzecznik Praw Obywatelskich
7. Rzecznik Praw Dziecka
8. Minister Zdrowia
9. Minister Edukacji
10. Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
11. Główny Inspektor Sanitarny
12. Rzecznik Praw Pacjenta
13. Prezes Narodowego Funduszu Zdrowia
14. Przewodniczący Sejmowej Komisji do Spraw Kontroli Państwowej
15. Przewodniczący Sejmowej Komisji Zdrowia
16. Przewodniczący Sejmowej Komisji Edukacji i Nauki
17. Przewodniczący Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny
18. Przewodniczący Senackiej Komisji Zdrowia
19. Przewodniczący Senackiej Komisji Edukacji
20. Przewodniczący Senackiej Komisji Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej
21. Dyrektor Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego PZH – Państwowego Instytutu Badawczego

NKM.0910.8.2024.11.KCZ
Warszawa, 29 lipca 2025

Pan
Piotr Miklis
Wiceprezes
Najwyższej Izby Kontroli

Szanowny Panie Prezesie,

w związku z Informacją Najwyższej Izby Kontroli¹ o wynikach kontroli nr P/24/082 - „*Propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania*”, która została przekazana przy piśmie z dnia 14 lipca 2025 r. o znaku: LRZ.430.4.2024, zgodnie z uprawnieniem przewidzianym w art. 64 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli², przedstawiam stanowisko do ww. dokumentu.

1. Rozdział 4. Wnioski, wnioski nr 1 i nr 2 do Ministra Zdrowia, Ministra Edukacji Narodowej i Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, str. 26.

W odniesieniu do wniosków o:

- „*opracowanie i realizację kompleksowego planu działań, mającego na celu propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania, w szczególności ujęcie w nim adekwatnych wskaźników monitorowania celów operacyjnych, umożliwiających rzetelne i bieżące monitorowanie oraz ewaluację*”,
- „*określanie celów dla zadań realizowanych w ramach narodowych programów zdrowia, służących edukacji na rzecz propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania oraz prowadzenie ich monitoringu z wykorzystaniem zaplanowanych wskaźników, w taki sposób, aby ukierunkować działania na osiągnięcie zakładanych efektów*”,

uprzejmie informuję, że aktualnie w Ministerstwie Zdrowia trwają prace nad przygotowaniem nowej edycji jednego z kluczowych dokumentów dla ochrony zdrowia, tj. Narodowego Programu Zdrowia³ na lata 2026-2030. Projektowany NPZ uwzględnia najważniejsze wyzwania zdrowia publicznego na najbliższe lata, w tym potrzebę skuteczniejszej profilaktyki i promocji zdrowia.

Jednocześnie – co istotne – w resorcie zdrowia są prowadzone także prace nad nowelizacją ustawy z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym⁴. Założenia ww. projektu ustawy nowelizującej ukierunkowują działania poszczególnych organów administracji publicznej,

¹ zwanej dalej „NIK”.

² Dz. U. z 2022 r. poz. 623.

³ zwanego dalej „NPZ”.

⁴ Dz. U. 2024 r. poz. 1670 i z 2025 r. poz. 340.

nadając im nową rolę, w tym w zakresie koordynacji i wsparcia realizacji zadań z zakresu zdrowia publicznego.

2. Rozdział 4. Wnioski, wniosek nr 4 do Ministra Zdrowia, Ministra Edukacji Narodowej i Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, str. 26.

W związku z wnioskiem o: „*podjęcie działań w celu zapewnienia w żłobkach, przedszkolach i szkołach bezpłatnego i nieograniczonego dostępu do wody pitnej z zachowaniem warunków sanitarnych do jej spożycia*”, uprzejmie informuję, że § 11 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach⁵, nakłada na ww. placówki obowiązek zapewnienia dzieciom dostępu do wody pitnej, musi być to miejsce dostępne dla dzieci, a woda musi spełniać wymagania sanitarne.

3. Rozdział 4. Wnioski, wniosek nr 5 do Ministra Zdrowia, Ministra Edukacji Narodowej i Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, str. 26.

W zakresie wniosku nr 5 wskazującego na potrzebę: „*wypracowania rozwiązań systemowych dotyczących monitorowania ilości marnowanego jedzenia w żłobkach, przedszkolach i szkołach celem wprowadzania zmian minimalizujących straty żywności*”, zwracam uwagę na fakt, że zakres odpadów organicznych dotyczy odpadów komunalnych, co pozostaje w kompetencjach merytorycznych ministra właściwego ds. klimatu i środowiska.

4. Rozdział 4. Wnioski, wniosek nr 1 do Ministra Zdrowia, str. 26.

Odnosząc się do wniosku dotyczącego zapewnienia skutecznego nadzoru nad realizacją zadań związanych ze zdrowym odżywianiem, określonych w art. 6 pkt 4 ustawy z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej⁶ wykonywanych przez Głównego Inspektora Sanitarnego, uprzejmie informuję, że w piśmie z dnia 3 marca 2025 r. o znaku: ZPN.568.1.2025 Minister Zdrowia zobowiązał Głównego Inspektora Sanitarnego do uwzględniania w przygotowywanych dla Ministra Zdrowia Informacjach opisowych z wykonania budżetu Głównego Inspektoratu Sanitarnego⁷ za poszczególne kwartały informacji na temat nadzoru prowadzonego przez Państwową Inspekcję Sanitarną w zakresie działalności oświatowo-zdrowotnej, wraz z uwzględnieniem oceny tej działalności. Obowiązek ten wynika z przepisów art. 6 pkt 4 ww. ustawy.

Jednocześnie uprzejmie wskazuję, że GIS poinformował, iż w 2025 r. wprowadzono kwartalne sprawozdanie z realizacji zadań oświatowo-zdrowotnych, obejmujące dane z 16 województw, w podziale na kluczowe obszary zdrowia publicznego.

Zbierane informacje – w tym wnioski z kontroli i wizytacji – pozwalają GIS na bieżącą ocenę działań w tych zakresach, a docelowo dane te będą gromadzone w Systemie Ewidencji Państwowej Inspekcji Sanitarnej (SEPI), co usprawni zarządzanie, standaryzację oraz analizę przedmiotowych danych.

5. Rozdział 4. Wnioski, wniosek nr 2 do Ministra Zdrowia, str. 26.

W odniesieniu do wniosku o: „*dokończenie prac nad rozporządzeniem określającym wymagania obowiązujące przy prowadzeniu żywienia zbiorowego, w tym ustandaryzowanie żywienia w szpitalach poprzez określenie norm żywieniowych dla pacjentów, uwzględniających potrzeby dietetyczne w różnych stanach chorobowych i wspierających zdrowe odżywianie, zgodnie z zadaniem w NPZ 2021–2025 oraz Narodowej Strategii Onkologicznej na lata 2020–2030, na podstawie art. 72 ust. 6 ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia*”, uprzejmie informuję, jak niżej.

⁵ Dz. U. z 2020 r. poz. 1604 i z 2024 r. poz. 933.

⁶ Dz. U. z 2024 r. poz. 416.

⁷ zwanego dalej „GIS”.

Aktualnie trwają prace nad projektem rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie standardu organizacyjnego żywienia w podmiocie leczniczym wykonującym działalność leczniczą w rodzaju świadczenia szpitalne (MZ 1789). Nowe przepisy mają na celu ustandaryzowanie oraz poprawę jakości żywienia w szpitalach. Projekt szczegółowo określa wymagania w zakresie poszczególnych diet stosowanych w szpitalach. Zgodnie z założeniami ww. projektu dieta będzie dostosowywana do stanu zdrowia pacjenta.

W dniu 15 lipca 2025 r. zakończyły się konsultacje publiczne ww. projektu rozporządzenia.

Z wyrazami szacunku
z upoważnienia Ministra Zdrowia
Rafał Głowczyński
Dyrektor
/dokument podpisany elektronicznie/

Minister Edukacji

Barbara Nowacka

DKA-ZK.0911.1.2024.DB
Warszawa, 28 lipca 2025 r.

Pan
Marian Banaś
Prezes Najwyższej Izby Kontroli

Szanowny Panie Prezesie,

w związku z art. 64 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli¹, odnosząc się do Informacji o wynikach kontroli pn. *Propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania* (P/24/082) przedstawiam stanowisko dotyczące wniosków zawartych w Informacji o wynikach kontroli.

Wniosek skierowany do Ministra Edukacji

Podjęcie działań legislacyjnych zmierzających do doprecyzowania art. 106 i 106a ustawy Prawo oświatowe, w celu wyeliminowania nierównego traktowania uczniów korzystających z gorącego posiłku w szkole w zakresie ponoszonych opłat.

Ministerstwo Edukacji Narodowej w marcu 2025 r. za pośrednictwem Kuratorów Oświaty przesłało ankietę do jednostek samorządu terytorialnego pn.: „Ankieta monitorowania w szkołach podstawowych, dla których organem prowadzącym jest gmina, obowiązku wynikającego z art. 106a ustawy Prawo oświatowe”, dotyczącą weryfikacji formy żywienia, jego kosztu oraz liczby uczniów korzystających z posiłku w szkole.

Analiza wyników wykazała, że nie jest możliwe proste i natychmiastowe wprowadzenie zmian legislacyjnych, w celu wyeliminowania możliwości nierównego traktowania uczniów korzystających z gorącego posiłku w szkole, w zakresie ponoszonych opłat. Ministerstwo Edukacji Narodowej przygotowuje nowy formularz ankiety, który zawierał będzie pytania dotyczące żywienia i kosztów posiłków. Uzyskane informacje mogą być pomocne przy podejmowaniu decyzji dotyczącej zmian legislacyjnych w przedmiotowym zakresie.

W sytuacji podjęcia decyzji o przygotowaniu projektu zmian ustawowych projekt będzie szeroko uzgodniony w ramach konsultacji z zainteresowanymi podmiotami.

Wnioski skierowane do Ministra Zdrowia, Ministra Edukacji, Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

1. *Opracowanie i realizacja kompleksowego planu działań, mającego na celu propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania, w szczególności ujęcie w nim adekwatnych wskaźników monitorowania celów operacyjnych, umożliwiających rzetelne i bieżące monitorowanie oraz ewaluację.*

W Planie działalności Ministra Edukacji na rok 2025, w zakresie wdrażania zdrowego odżywiania ustalono poniższe cele:

¹ Dz. U. z 2022 r. poz. 623

- *Zapewnienie bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki przez organizację stołówek i miejsc spożywania posiłków.*
- *Profilaktyka zdrowotna, w tym profilaktyka zdrowia psychicznego i zachowań przemocowych wśród rówieśników,*

dla których przyjęto mierniki określające stopień ich realizacji i planowane wartości do osiągnięcia, co umożliwia monitorowanie realizacji celów.

Mając na uwadze poprawę zdrowia dzieci i młodzieży, od 1 września 2025 r. wprowadzony zostanie do szkół nowy nieobowiązkowy przedmiot *edukacja zdrowotna*. Jego wprowadzenie wynika z potrzeby wyposażenia uczniów w wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne, pozwalające na trafne rozpoznanie potrzeb zdrowotnych i skutecznych działań profilaktycznych. Podstawa programowa tego przedmiotu uwzględnia wdrażania uczniów do budowania alfabetyzmu zdrowotnego, czyli wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych pozwalających na trafne rozpoznanie potrzeb zdrowotnych własnych i otoczenia oraz podejmowanie odpowiednich działań profilaktycznych czy naprawczych. Głównym celem przedmiotu *edukacja zdrowotna* jest kształtowanie kompetencji uczniów związanych z całościową dbałością o zdrowie oraz budowanie potencjału zdrowotnego własnego i otoczenia.

2. *Określanie celów dla zadań realizowanych w ramach narodowych programów zdrowia, służących edukacji na rzecz propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania oraz prowadzenie ich monitoringu z wykorzystaniem zaplanowanych wskaźników, w taki sposób, aby ukierunkować działania na osiągnięcie zakładanych efektów.*

Minister Edukacji wśród podstawowych kierunków realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2025/2026 wskazał m.in. kierunek: *Promocja zdrowego trybu życia w szkole – kształtowanie postaw i zachowań prozdrowotnych, wspieranie aktywności fizycznej uczniów.*

W 2025 r. rozpoczęły się również prace analityczne w Ministerstwie Zdrowia nad projektem rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie *Narodowego Programu Zdrowia na lata 2026- 2030* - nowej edycji Programu. Minister Edukacji w ramach uzgodnień międzyresortowych projektu proponuje wskaźniki do obszaru edukacji na rzecz propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania, w taki sposób aby osiągnąć ustalone cele.

3. *Wprowadzenie minimalnych stawek żywieniowych za posiłki serwowane w żłobkach, przedszkolach i szkołach.*

Zgodnie z art. 106 ust. 1 ustawy – *Prawo oświatowe*, w celu zapewnienia prawidłowej realizacji zadań opiekuńczych, w szczególności wspierania prawidłowego rozwoju uczniów, szkoła może zorganizować stołówkę. Organizacja stołówki wiąże się np. z zapewnieniem miejsca do przyrządzania posiłków, zatrudnieniem personelu, wyposażeniem pomieszczeń kuchennych w odpowiedni sprzęt. Na podstawie ww. przepisu opłaty są ponoszone w wysokości kosztów surowca zużytego do przygotowania posiłku (składników). Podobnie, w przypadku posiłków dowożonych ze stołówki innej szkoły prowadzonej przez gminę.

Przepisy nie określają sposobu organizacji żywienia w szkołach pozostawiając autonomię dyrektorowi szkoły i organowi prowadzącemu. Ustalanie ogólnych stawek minimalnych lub maksymalnych może być nieadekwatne do lokalnych warunków ekonomicznych i burzyć system mechanizmów rynkowych. Ceny produktów spożywczych różnią się między regionami – stawka odpowiednia dla dużego miasta może być zbyt wysoka dla mniejszej gminy, co może prowadzić do niepotrzebnego obciążenia finansowego rodziców.

Narzucenie danej stawki żywieniowej może skutkować koniecznością podniesienia opłat ponoszonych przez rodziców. W przypadku rodzin w trudnej sytuacji finansowej może to doprowadzić do wykluczenia dzieci z korzystania z posiłków lub przerzucenia kosztów na jednostkę samorządu terytorialnego, która ma uprawnienie do zwalniania rodziców albo pełnoletniego ucznia z całości lub części tych opłat.

Niemniej, zgodnie z informacją wskazaną w ww. wniosku skierowanym do Ministra Edukacji, problematyka opłat za posiłek w szkole będzie przedmiotem analiz.

4. *Podjęcie działań w celu zapewnienia w żłobkach, przedszkolach i szkołach bezpłatnego i nieograniczonego dostępu do wody pitnej z zachowaniem warunków sanitarnych do jej spożycia.*

Zgodnie z § 11 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach², w razie braku sieci wodociągowej w szkole i placówce zapewnia się inne źródło wody spełniające wymagania dla wody zdatnej do picia.

Ww. przepisy nakładają na szkołę lub placówkę obowiązek zapewnienia dzieciom dostępu do wody pitnej. Wystarczające jest zapewnienie uczniom wody wodociągowej zdatnej do picia. O tym, w jakim miejscu woda będzie dostępna oraz sposobie jej udostępniania (np. kraniki, źródelka, dzbanek w stołówce szkolnej) decyduje dyrektor. Jednak musi być to miejsce dostępne dla dzieci, a woda musi spełniać wymagania sanitarne. Stały dostęp do wody pitnej dla dzieci i uczniów stanowi niezbędny element organizacji żywienia w tych jednostkach.

5. *Wypracowanie rozwiązań systemowych dotyczących monitorowania ilości marnowanego jedzenia w żłobkach, przedszkolach i szkołach celem wprowadzania zmian minimalizujących straty żywności.*

W zakresie kompetencji Ministra Edukacji jest upowszechnianie wiedzy m.in. o niemarnowaniu żywności - zgodnie z art. 1 pkt 15a ustawy – Prawo oświatowe system oświaty zapewnia upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o zasadach racjonalnego odżywiania oraz przeciwdziałaniu marnowaniu żywności.

W maju 2025 r. Ministerstwo Edukacji Narodowej skierowało do szkół i placówek ankietę z zakresu realizacji przez szkołę/placówkę zadań dotyczących wychowania i profilaktyki w roku szkolnym 2024/2025 w celu monitorowania kluczowych obszarów związanych z działalnością jednostek systemu oświaty. Zapytano m.in. o kwestie niemarnowania żywności, tj.: *Czy w Państwa szkole/placówce upowszechniono wśród dzieci i młodzieży wiedzę o zasadach racjonalnego odżywiania oraz o przeciwdziałaniu marnowania żywności?*

W ankiecie wzięło udział 12 109 szkół, z czego 11 835 upowszechnia wśród dzieci i młodzieży wiedzę o zasadach racjonalnego odżywiania oraz o przeciwdziałaniu marnowania żywności.

Wyniki posłużą Ministrowi Edukacji do planowania dalszych działań informacyjnych związanych z podnoszeniem edukacji w zakresie niemarnowania żywności.

Z poważaniem

Barbara Nowacka
Minister Edukacji
/ – podpisano cyfrowo/

² Dz. U. z 2020 r. poz. 1604 oraz z 2024 r. poz. 933.

Główny Inspektor Sanitarny

NK.ZK.0910.3.2024
Warszawa, 23 lipca 2025 r.

**Pan
Marian Banaś
Prezes
Najwyższej Izby Kontroli**

Szanowny Panie Prezesie,

nawiązując do otrzymanej pismem z 14 lipca 2025 r. (znak: LRZ.430.4.2024) Informacji Najwyższej Izby Kontroli¹ o wynikach kontroli pt. „Propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania” (nr P/24/082)², korzystając z uprawnienia przewidzianego w art. 64 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli³, przedstawiam stanowisko do powyższej informacji.

Państwowa Inspekcja Sanitarna⁴ i Główny Inspektor Sanitarny⁵ realizują różne formy działań edukacyjno-zdrowotnych, np. kampanie społeczne, pogadanki, wykłady, imprezy w środowiskach lokalnych, konferencje i szkolenia. Działania te są skierowane do różnych grup docelowych i mają, podobnie jak programy edukacyjne, kształtować odpowiednie postawy i zachowania zdrowotne oraz pobudzać aktywność społeczną do działań na rzecz własnego zdrowia.

Zgodnie z art. 8a ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej⁶, GIS ustala ogólne kierunki działania organów PIS oraz koordynuje i nadzoruje działalność tych organów. W zakresie promocji zdrowia GIS może wydawać zalecenia i wytyczne określające sposób postępowania w trakcie realizacji zadań (art. 8a ust. 3 ww. ustawy). Ponadto, zgodnie z art. 10 ust. 1 ustawy o PIS, państwowy wojewódzki inspektor sanitarny, jak i państwowy powiatowy inspektor sanitarny, jako organy rządowej administracji zespolonej w województwie, realizują zadania w zakresie promocji zdrowia bezpośrednio na podstawie ustawy, a nie powierzenia. Zatem zarzut zawarty na stronie 14 Informacji, dotyczący niepowierzenia jednostkom Państwowej Inspekcji Sanitarnej dokonywania oceny działalności oświatowo-zdrowotnej, o której mowa w art. 6 pkt 4 ustawy o PIS, w odniesieniu do propagowania i wdrożenia zdrowego odżywiania, jest nieuprawniony.

Ponadto warto zauważyć, że zarzut braku właściwego nadzoru Ministra Zdrowia nad GIS (str. 15 Informacji), który mógł skutkować ryzykiem rozprzestrzeniania nieprawdziwych

¹ Dalej: „NIK”.

² Dalej: „Informacja”.

³ Dz. U. z 2022 r. poz. 623.

⁴ Dalej: „PIS” lub „Inspekcja”.

⁵ Dalej: „GIS”.

⁶ Dz. U. z 2024 r. poz. 416. Dalej: „ustawa o PIS”.

informacji związanych z odżywianiem, zwłaszcza z wykorzystaniem Internetu i mediów społecznościowych, choć zrozumieli w świetle rosnących wyzwań zdrowia publicznego, wydaje się nieproporcjonalny względem rzeczywistych uwarunkowań oraz kompetencji instytucjonalnych.

Należy bowiem wskazać, że zagadnienie to wymaga uwzględnienia szerszego kontekstu. Zagrożenia wynikające z rozpowszechniania nieprawdziwych lub niesprawdzonych treści dotyczących zdrowego żywienia, zwłaszcza za pośrednictwem Internetu i mediów społecznościowych, mają charakter globalny. Stanowią złożone wyzwanie, które wykracza poza zakres wyłącznej kompetencji GIS. Dezinformacja żywieniowa, często oparta na pseudonaukowych przekazach i wzorcach promujących szkodliwe praktyki zdrowotne, rozprzestrzenia się w dynamicznym, trudnym do kontrolowania środowisku cyfrowym. W tym kontekście należy zaznaczyć, że GIS jako organ administracji publicznej nie posiada narzędzi ani uprawnień umożliwiających skuteczne przeciwdziałanie skali i zasięgowi dezinformacji medialnej. Oczekiwanie, że organ ten samodzielnie zaradzi zjawisku o tak rozproszonym charakterze byłoby nieproporcjonalne wobec jego ustawowych zadań i dostępnych instrumentów.

Ponadto należy wskazać, że program „Trzymaj Formę!” jest oceniany i monitorowany na bieżąco przez GIS, a jego efekty są wprowadzane po każdej realizacji (w każdym roku) do bazy teleinformatycznej. Należy podkreślić, że ankiety wypełniane przez koordynatorów szkolnych są narzędziem analitycznym. Pozwalają ocenić zaangażowanie uczniów i nauczycieli oraz skłonność szkół do wdrażania inicjatyw prozdrowotnych. Zawierają pytania otwarte, dotyczące np. trudności w realizacji programu, opisów najciekawszych projektów, oceny skuteczności programu, tego co pomaga organizatorom programu w dokonywaniu ewentualnych korekt.

Inną formą weryfikacji dostarczanej w programie „Trzymaj Formę!” wiedzy jest coroczny konkurs o zdrowym stylu życia dla uczniów, którego cele obejmują:

- 1) zwiększenie świadomości dotyczącej wpływu żywienia i aktywności fizycznej na zdrowie wśród młodzieży, w szczególności poprzez pogłębienie wiedzy na temat prawidłowego żywienia i zdrowego stylu życia oraz ich znaczenia dla organizmu człowieka;
- 2) pogłębienie wiedzy o wartości odżywczej żywności i doskonalenie umiejętności korzystania z informacji zamieszczonych na opakowaniach produktów żywnościowych;
- 3) wspomaganie uczniów w praktycznym wykorzystaniu zdobytej wiedzy i doskonaleniu umiejętności praktycznego zastosowania zdobytych informacji;
- 4) rozwijanie zainteresowań młodzieży tematyką zdrowego stylu życia oraz kształtowanie u niej prozdrowotnych postaw i zachowań;
- 5) propagowanie zdrowego stylu życia w szkole, w domu i środowisku pozaszkolnym;
- 6) umożliwienie uczniom zaprezentowania swojej wiedzy i umiejętności dotyczących żywności, żywienia i zdrowego stylu życia.

Konkurs ma 3 etapy: szkolny, powiatowy i ogólnopolski, a duże zainteresowanie nim potwierdza, że młodzież biorąca udział w programie „Trzymaj Formę!” poszerza swoją wiedzę w tym zakresie i ją wykorzystuje z sukcesem również poza szkołą.

Dodatkowo, co kilka lat prowadzone są również pogłębione badania ewaluacyjne oceniające trwały wpływ programu na zmianę zachowań. Rezultaty przeprowadzonych wcześniej badań monitoringowych (w 2009 r. i 2013 r.) wskazują na znaczący wpływ uczestnictwa w Ogólnopolskim Programie Edukacyjnym „Trzymaj Formę!” w zakresie nawyków dotyczących żywienia i aktywności fizycznej, a uzyskane dane są istotne statystycznie. Kolejne takie badanie zostało właśnie zakończone, a raport z ewaluacji będzie przygotowany w ciągu najbliższych 3 miesięcy.

Należy przy tym dodać, że odbiorcami programu „Trzymaj Formę!”, skierowanego bezpośrednio do dzieci i młodzieży, są także ich opiekunowie/rodzice, z uwagi na to, że młodzi ludzie przenoszą nowe zachowania na środowisko domowe i w domach również następują zmiany w zachowaniach służących zdrowiu – ma to związek np. z przygotowaniem posiłków, w tym pierwszego śniadania, a także regularności spożywania posiłków (co 3-4h) – w czym zasadniczą rolę mają opiekunowie prawni dzieci. Zachowania te potwierdzono podczas badania skuteczności programu „Trzymaj Formę!” w 2009 r. i 2013 r.

Dodatkowo na stronie programu widoczna jest zakładka dla rodziców, z której mogą dowiedzieć się więcej na temat zbilansowanej diety, aktywności fizycznej i ich znaczenia dla prawidłowego rozwoju dzieci. Rodzice mogą nauczyć się również czytania i rozumienia etykiet zawartych na produktach żywnościowych, a także poznać wskazówki umiejętnego gospodarowania żywnością (<https://www.trzymajforme.pl/strona-glowna-6>).

Ponadto, w okresie objętym kontrolą, GIS prowadził kampanię edukacyjną we współpracy z Europejskim Urzędem ds. Bezpieczeństwa Żywności „Wybieraj Bezpieczną Żywność”. Celem kampanii było wspieranie mieszkańców i mieszkanki Europy w podejmowaniu świadomych decyzji dotyczących zakupu żywności. Dzięki niej konsumenci mają dostęp do praktycznych i przystępnych informacji dotyczących zagadnień, takich jak pomoc w odczytywaniu etykiet umieszczonych na produktach spożywczych, czy też porad na temat przygotowywania i przechowywania żywności.

W całej Polsce Inspekcja zrealizowała w 2022 r. ponad 2809 działań takich jak: wykłady, webinary, szkolenia, punkty informacyjne, wystawy czy konkursy. Za pośrednictwem stron internetowych i mediów społecznościowych Inspekcji opublikowano ponad 5000 postów i artykułów, które objęły zasięgiem ponad 600000 odbiorców.

W 2023 r. odbiorcami działań koordynowanych przez wojewódzkie i powiatowe stacje sanitarno-epidemiologiczne w środowisku lokalnym w kraju (np. imprezy prozdrowotne, wykłady, konkursy) było 245 369 osób, a w Internecie i mediach społecznościowych 126 162 osoby.

Kolejna kampania społeczna EFSA z 2024 r., koordynowana przez GIS, to #Safe2Eat, a jej odbiorcami za pośrednictwem mediów społecznościowych i Internetu były 411 902 osoby. Ta sama kampania w ramach działań w środowiskach lokalnych, np. eventów lokalnych, wystaw, konkursów to kolejne 237 952 osoby.

Ponadto w okresie objętym kontrolą stacje sanitarno-epidemiologiczne w całej Polsce prowadziły własne programy i inne formy działań edukacyjnych, skierowane do osób dorosłych np.:

- Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Krakowie – „Zajadam się zdrowiem” <https://www.gov.pl/web/wsse-krakow/wojewodzka-kampania-edukacyjna-zajadam-sie-zdrowiem>;
- Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Łodzi – „Suplementuję, gdy potrzebuję” (skierowany do uczniów szkół ponadpodstawowych).

Biorąc powyższe pod uwagę, nieuprawnione są zarzuty zawarte na str. 55 Informacji, że Główny Inspektor Sanitarny nierzetelnie realizował zadanie określone w art. 6 pkt 1 i 2 w związku z art. 8a ustawy o PIS, gdyż nie zainicjował i nie realizował programów dotyczących propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania, skierowanych do osób dorosłych, w tym seniorów.

Ponadto, w zakresie jednolitości prowadzonych przez organy PIS kontroli, warto podkreślić, że organy PIS w swoich działaniach kierują się priorytetem ochrony zdrowia, a zakresy kontroli są uzależnione od analizy ryzyka przeprowadzanej przez właściwego terenowo państwowego powiatowego inspektora sanitarnego dla poszczególnych obiektów. Nie każda szkoła czy przedszkole wymaga corocznych, kompleksowych kontroli – decyzje w tym zakresie wynikają z analizy ryzyka. Do decyzji państwowych powiatowych inspektorów sanitarnych pozostaje dobór rodzaju kontroli – kompleksowej czy też tematycznej.

Kontrole tzw. kompleksowe w zakładach zbiorowego żywienia dzieci obejmują szczegółowe wypełnienie arkusza oceny, w którym sprawdzane są kluczowe aspekty związane z bezpieczeństwem żywności, m.in. takie jak dostęp do bieżącej i czystej wody, skuteczne zabezpieczenie przed szkodnikami, stosowanie procedur GHP⁷ (Dobra Praktyka Higieniczna) i GMP⁸ (Dobra Praktyka Produkcyjna), odpowiednie rozmieszczenie sprzętów i wyposażenia oraz wykonywanie różnych czynności w pomieszczeniach, przestrzeganie zasad higieny osobistej przez pracowników, śledzenie produktu, znakowanie. Jeśli z dotychczasowej historii danego zakładu wynika, że w tych obszarach nie odnotowano nieprawidłowości, częstotliwość kontroli wynikająca z procedury, tj. raz na 18 miesięcy, jest uznawana za wystarczającą do zapewnienia ciągłego nadzoru i monitorowania ryzyka. Natomiast, jeżeli organ uzna, że zakład wymaga częstszych kontroli, z uwagi na stwierdzone uchybienia, może wyznaczyć kolejną kontrolę w określonym krótszym terminie.

⁷ Good Hygienic Practice.

⁸ Good Manufacturing Practice.

Dostosowanie dostępnych rodzajów kontroli do sytuacji obiektu, po analizie ryzyka, nie należy zatem traktować jako brak jednolitości w systemie urzędowej kontroli. Prócz tych kontroli są prowadzone kontrole interwencyjne (na wniosek rodziców) oraz kontrole sprawdzające. Każda z tych kontroli ze względu na inny charakter jest inaczej prowadzona, ale sposób ich prowadzenia jest ujednolicony w całym kraju i wynika z opracowanej w GIS procedury urzędowej kontroli żywności. Takie podejście pozwala na regularną ocenę spełniania wymagań sanitarnych oraz szybkie reagowanie w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości.

Mając na względzie powyższe należy uznać, że dotychczasowy system kontroli zakładów produkcji i obrotu żywnością, w tym zakładów zbiorowego żywienia dzieci, który pozwałała na indywidualne podejście do poszczególnych podmiotów w oparciu o dotychczasową historię zgodności oraz bieżącą ocenę spełniania wymagań, pozwala na bardziej precyzyjne i efektywne, a także zgodne z potrzebami oraz priorytetami wynikającymi z analizy ryzyka przeprowadzenie kontroli, z uwzględnieniem wymagań wynikających z przepisów prawa żywnościowego.

Na końcu, chciałbym zaznaczyć, że kontrolą pt. „Propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania” (nr P/24/082) objęto okres od 1 stycznia 2020 r. do 31 marca 2024 r. Pandemia COVID-19 trwała od marca 2020 i została odwołana dopiero 1 lipca 2023 r. Oznacza to, że przez większość kontrolowanego okresu Główny Inspektorat Sanitarny działał w okresie pandemii, będąc jednym z głównych organów państwa zaangażowanych w koordynację działań przeciwepidemicznych i zapobiegawczych. Pandemia COVID-19 nie tylko zakłóciła wszystkie obszary życia społecznego i gospodarczego w Polsce i na świecie, ale przede wszystkim w sposób oczywisty wpłynęła na priorytety podejmowanych działań w obszarze zdrowia publicznego. Główny Inspektorat Sanitarny, a wraz z nim cała Państwowa Inspekcja Sanitarna, będąca jedną z kluczowych instytucji w obszarze zapobiegania i zwalczania chorób zakaźnych, zmuszona była do działania pod presją czasu, w istniejących ramach prawnych, bazując jedynie na podawanych na bieżąco i zmieniających się doniesieniach naukowych. Okoliczności pandemii należy traktować jako stan wyższej konieczności, zmuszający do podejmowania nadzwyczajnych działań i wybierania najskuteczniejszych rozwiązań, które pozwoliły na zachowanie ciągłości funkcjonowania Państwa w różnych jego aspektach.

Z wyrazami szacunku

Paweł Grzesiowski
Główny Inspektor Sanitarny

/dokument podpisany elektronicznie/

Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

Agnieszka Dziemianowicz-Bąk

Warszawa, /elektron. znacznik czasu/
BKA-II.081.21.2025

Pan
Marian Banaś
Prezes
Najwyższej Izby Kontroli

Szanowny Panie Prezesie,

przekazuję stanowisko do Informacji o wynikach kontroli NIK z 11 lipca 2025 r. w zakresie kontroli P/24/082 „Propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania”.

Zasady organizowania i funkcjonowania opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 oraz warunki świadczonych usług określa *ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3* (Dz. U. z 2024 r. poz. 338 z późn. zm.), która w art. 22 stanowi, iż żłobek i klub dziecięcy zapewniają przebywającym w nim dzieciom wyżywienie zgodne z wymaganiami dla danej grupy wiekowej wynikającymi z aktualnych norm żywienia dla populacji polskiej, opracowywanych przez Instytut Żywności i Żywienia im. prof. dra med. Aleksandra Szczygła w Warszawie.

Z powyższego wynika, iż to na organizatorach żywienia zbiorowego w żłobkach i klubach dziecięcych spoczywa odpowiedzialność za zapewnienie dzieciom pełnowartościowych posiłków.

W Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej trwają prace mające przyczynić się do podniesienia jakości świadczonych usług i bezpieczeństwa dzieci korzystających z usług instytucji sprawujących opiekę nad małymi dziećmi. Procedowane są działania w zakresie nowelizacji *ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3*.

Ponadto dążąc do ustanowienia jak najwyższych standardów opieki w placówkach dla dzieci do lat 3, minister właściwy do spraw zdrowia w porozumieniu z Ministrem Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej prowadzi prace nad rozporządzeniem mającym określić wymagania żywieniowe w żłobkach i klubach dziecięcych. Wdrożenie odpowiednich regulacji w tym zakresie ma zapewnić uczęszczającym do placówek dzieciom dostęp do wysokiej jakościowo żywności, co ma kluczowe znaczenie dla zabezpieczenia ich zdrowia i prawidłowego rozwoju.

Z powyższego wynika także, iż prowadzone są międzyresortowe prace służące wdrażaniu zdrowego i pełnowartościowego sposobu odżywiania dzieci w wieku do lat 3.

Odnosząc się do wniosku Najwyższej Izby Kontroli o podjęcie działań w celu zapewnienia w żłobkach nieograniczonego dostępu do wody pitnej informuję, iż kwestia ta została uregulowana na drodze *rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 13 grudnia 2024 r. w sprawie standardów opieki sprawowanej nad dziećmi w wieku do lat 3* (Dz.U. z 2024 r. poz. 1882), które wejdzie w życie 1 stycznia 2026 r. W rozporządzeniu określono, że „w pomieszczeniach, w których przebywają dzieci, zawsze dostępna jest dla nich woda do picia w każdym momencie w ciągu dnia”.

Jednocześnie warty podkreślenia jest fakt, iż Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej nie podlegało w sposób bezpośredni kontroli NIK w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania.

Z wyrazami szacunku

Agnieszka Dziemianowicz-Bąk
Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
/-kwalifikowany podpis elektroniczny-/

PREZES
NAJWYŻSZEJ IZBY KONTROLI
MARIAN BANAŚ

LRZ.430.4.2024

Warszawa, 2025-08-05

OPINIA

**Prezesa Najwyższej Izby Kontroli
do stanowisk Ministra Zdrowia, Ministra Edukacji, Głównego Inspektora Sanitarnego oraz
Ministra Rodziny Pracy i Polityki Społecznej do informacji o wynikach kontroli
*Propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania***

Na podstawie art. 64 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o *Najwyższej Izbie Kontroli*¹ przedstawiam opinię do stanowiska:

- Ministra Zdrowia zawartego w piśmie z dnia 29 lipca 2025 r. znak NKM.0910.8.2024.11.KCZ,
- Ministra Edukacji zawartego w piśmie z dnia 28 lipca 2025 r. znak DKA-ZK.0911.1.2024.DB,
- Głównego Inspektora Sanitarnego zawartego w piśmie z dnia 23 lipca 2025 r. znak NK.ZK.0910.3.2024 oraz
- Ministra Rodziny Pracy i Polityki Społecznej zawartego w piśmie z dnia 24 lipca 2025 r. znak BKA-II.081.21.2025.

Przyjmując z satysfakcją przekazane informacje o sposobie wykorzystania większości wniosków pokontrolnych, podtrzymuję w pełnym zakresie oceny, uwagi i wnioski zawarte w informacji o wynikach kontroli P/24/082 *Propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania*.

W treści informacji o wynikach kontroli znalazły odzwierciedlenie ustalenia poczynione, stosownie do art. 64 ust. 1 zdanie drugie ustawy o *Najwyższej Izbie Kontroli*, we wszystkich dwudziestu dziewięciu jednostkach objętych kontrolą. Sformułowane przez NIK oceny i wnioski zmierzają do poprawy sposobu propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania w Polsce, który – jak dowodzi kontrola NIK – wymaga daleko idących zmian. W obszarze zdrowego odżywiania brak jest spójnej polityki publicznej, co negatywnie wpływa na wybory żywieniowe Polaków i w przyszłości może skutkować wzrostem liczby osób chorych na choroby cywilizacyjne, w szczególności na otyłość. W tym kontekście za niezbędne należy uznać prowadzenie efektywnej edukacji, a także podjęcie działań mających na celu zapewnienie dzieciom i młodzieży nieograniczonego dostępu do wody pitnej z zachowaniem warunków sanitarnych do jej spożycia, dbałości o jakość posiłków serwowanych w ramach zbiorowego żywienia oraz ograniczenie marnowania żywności w żłobkach, przedszkolach i szkołach.

Ocena NIK w zakresie zdrowego odżywiania jest zbieżna z kierunkami zmian w ustawodawstwie proponowanymi przez Ministra Rodziny Pracy i Polityki Społecznej w 2026 r., zobowiązującymi podmioty obejmujące opieką dzieci do lat 3 do zapewnienia wody do picia w pomieszczeniach, w których dzieci przebywają w każdym momencie w ciągu dnia.

Powołane przez Głównego Inspektora Sanitarnego okoliczności zostały już wzięte pod uwagę przez NIK na etapie kontroli, w tym w procedurze rozpatrywania zastrzeżeń. Stanowisko Inspektora

¹ Dz.U. z 2022 r. poz. 623.

pobieżnie odnosi się do dokonanych w żłobkach, przedszkolach i szkołach ustaleń, składających się na kompleksowy obraz kontrolowanego obszaru.

Odnosnie do treści stanowiska Ministra Edukacji w zakresie wprowadzenia minimalnych stawek żywieniowych za posiłki serwowane w przedszkolach i szkołach, ponownie podkreślić należy znaczenie zapewnienia zbilansowanych posiłków dla dzieci i młodzieży w Polsce. Ustawowy obowiązek organizacji gorących posiłków w szkole ma wzmocnić znaczenie żywienia i dożywiania uczniów w realizacji zadań opiekuńczych szkoły. *Dzięki stołówkom szkolnym znaczna część dzieci może korzystać z ciepłych posiłków podczas, niekiedy wielogodzinnego, pobytu w szkole, często z dala od miejsca zamieszkania (...)* Posiłek szkolny powinien być także nieodłącznym elementem edukacji prozdrowotnej i promocji zdrowia w szkole. Stanowi on także formę profilaktyki zdrowotnej, zarówno w aspekcie przeciwdziałania niedożywieniu dzieci i młodzieży, jak i zapewnienia właściwej struktury żywienia. Zapewnienie uczniom możliwości korzystania z posiłków w szkole jest również formą wspomagania opiekuńczej funkcji rodziny (...) jest to bardzo istotna forma pomocy dla pracujących rodziców, pozwalająca na pogodzenie roli zawodowej i rodzicielskiej².

Należy przy tym zwrócić uwagę, że ustalenie zbyt niskich stawek żywieniowych nie sprzyja pozyskiwaniu produktów i posiłków spełniających wymogi jakościowe. Jak wskazują eksperci, serwowanie smacznych i urozmaiconych posiłków ograniczyłoby również ilość marnowanego jedzenia w stołówkach szkolnych³. Za nietrafiony uznać należy zatem argument Ministra Edukacji, że narzucenie danej stawki żywieniowej może spowodować podniesienie opłat, co będzie skutkowało wykluczeniem uczniów w trudnej sytuacji finansowej z korzystania z posiłków lub wzrostem wydatków samorządów. Wymaga bowiem podkreślenia, iż to działania Ministra Edukacji – a raczej zaniechanie polegające na niedoprecyzowaniu art. 106a ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe*⁴ – spowodowały nierówne traktowanie uczniów korzystających z gorącego posiłku w szkole w zakresie ponoszonych opłat, zaś dalsza bezczynność legislacyjna powoduje utrzymywanie się takiego stanu.

W odniesieniu do szczegółowej argumentacji zawartej w stanowiskach Ministra Zdrowia i Ministra Edukacji stwierdzam, co następuje:

- funkcjonowanie sieci wodociągowej w budynku szkoły, z wodą spełniającą wymagania dla wody zdatnej do picia, czyni co prawda zadość wymogom prawa, jednak nie stanowi zachęty do jej spożywania. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji, w której zaczerpnięcie przez uczniów wody możliwe jest jedynie z kranów zlokalizowanych w toaletach, a których główną funkcją jest zapewnienie dostępu do bieżącej wody w celu mycia rąk ze względów higienicznych. Zasady udostępniania wody wodociągowej dzieciom w placówkach szkolno-wychowawczych⁵ wskazują, że urządzenia do czerpania wody do picia nie powinny być lokalizowane w toaletach, bowiem *Pomijając względy estetyczne stwarza to ryzyko korzystania przez dzieci z urządzeń bezpośrednio po użyciu toalety bez umycia rąk i tym samym mikrobiologicznego zanieczyszczenia powierzchni urządzeń, a w konsekwencji skażenia czerpanej wody.* W związku z powyższym wyrażam przekonanie, iż stały dostęp do wody pitnej dla dzieci i młodzieży, przy zapewnieniu odpowiednich warunkach do jej spożycia, powinien stanowić niezbędny element organizacji żywienia w jednostkach systemu oświaty;
- ponownie podkreślić należy znaczenie ograniczenia marnowania żywności w ramach zbiorowego żywienia dzieci i młodzieży w Polsce. W ramach kontroli stwierdzono, że

² Druk sejmowy nr 822 (V kadencji).

³ [\(Nie\)dobrze odżywni – propagowanie i wdrażanie zasad zdrowego odżywiania. Panel ekspertów.](#), dostępny na dzień 4 sierpnia 2025 r.

⁴ Dz. U. z 2024 r. poz. 737 ze zm.

⁵ „Zasady udostępniania wody wodociągowej dzieciom w placówkach szkolno-wychowawczych – bezpieczne formy i zalecenia higieniczno-sanitarne”, <https://www.gov.pl/web/gis/fontanny-z-woda-do-picia-dystrybutory-wody-zrodelka-udostepnianie-wody-do-spozycia-w-placowkach-oswiaty>, dostępny na dzień 4 sierpnia 2025 r.

upowszechnianie wiedzy wśród uczniów o przeciwdziałaniu marnowania żywności nie idzie w parze z faktycznie podejmowanymi działaniami w tym zakresie w szkołach.

Za niezbędne uważam zatem wypracowanie międzyresortowych, systemowych rozwiązań dotyczących monitorowania ilości marnowanego jedzenia, w ramach zbiorowego żywienia, celem jego ograniczenia.

Podsumowując, podkreślam, że ustalenia kontroli oraz ich analiza zostały przeprowadzone z uwzględnieniem specyfiki obszaru o szczególnej wrażliwości społecznej, jakim jest żywienie dzieci i młodzieży. Jestem przy tym głęboko przekonany, że wyrażone na podstawie rzetelnie ustalonego stanu faktycznego krytyczne oceny stanowią podstawę do podjęcia działań naprawczych w celu zapewnienia, w szczególności dzieciom i młodzieży korzystających ze zbiorowego żywienia, zbilansowanych posiłków, co ma kluczowy wpływ na ich zdrowie i prawidłowy rozwój.

Prezes NIK

Marian Banaś
/podpisano elektronicznie/